

MAAHANMUUTTAJIEN ERIYTYNEET KENTÄT

Sosiaalisen pääoman merkitys kotouttavassa sosiaalityössä

Lottariina Unadike
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Huhtikuu 2021

Turun yliopiston laatuvarmistuksen mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

UNIVERSITY OF TURKU,
Faculty of Social Sciences
Department of Social Research
Social Work

UNADIKE LOTTARIINA M.: THE DIFFERENTIATED FIELDS OF IMMIGRANTS -The meaning of social capital in the concept of integrating social work

Master's thesis, 90 pages

Advisor: Professor Katja Forssen

April 2021

Keywords: Immigration, Social Work, Multiculturalism, Integration, Social capital

ABSTRACT

The subject of this study refers to the meaning of social capital in the concept of integration process and social work among the immigrants. The research continues the thesis about the relation between the social capital and integration process among highly educated immigrants done in 2017 in the field of Social policy. The research problem originates from difficulties in integrating among the immigrants living in Finland. The theoretical frame of the study is cultural integration and the theories of social capital. In this study I will take the previous review to the context of Social Work.

The aim of this study is to survey the relation between social capital and integration among immigrants in the context of Social Work. The research questions are there to examine the meaning of noticing social capital as a part of integrating social work among the immigrants. The study is theoretical, and the method used in it is an integrating literature review. The results of the study are being formed by comparing studies about integration of immigrants, studies about social capital and studies about integration as a part of Social Work and by comparing the findings of these studies with the help of analytic and synthesized research methods.

In this study, it was found out that the meaning of social capital is meaningful in the integration of immigrants. Social capital should be recognized as an explanatory and conducive part of integration while implementing integration actions. The meaning of social capital as an indicator of integration should be examined particularly as a crucial part of two-way integration process in between the individual and structural factors. In the context of Social Work two-way integration affirms the combined effect of individual and structural Social Work. The role of social capital in the context of Social Work functions on multiple levels and can at its best promote the integration process.

The information found out in this study can be utilized in the integration programs created for the immigrants and in the practical integration actions particularly in the context of Social Work. This study highlights factors that should be considered in the empiric studies about integration of immigrants.

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
2.1	INTEGRAATIOTEORIA	8
2.1.1	<i>Integraatio osana akkulturaatiomallia</i>	8
2.1.2	<i>Kotouttaminen osana sosiaalityötä</i>	14
2.1.3	<i>Kotoutumisen indikaattorit</i>	20
2.2	SOSIAALISEN PÄÄOMAN TEORIA	27
2.2.1	<i>Sosiaalinen pääoma osana pääomien kokonaisuutta</i>	27
2.2.2	<i>Sosiaalisen pääoman määritelmä</i>	29
2.2.3	<i>Sosiaalisen pääoman merkitys</i>	33
3	TUTKIMUSASETELMA.....	35
3.1	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	35
3.2	TUTKIMUSMENETELMÄN JA AINEISTON ESITTELY.....	37
4	SOSIAALINEN PÄÄOMA KOTOUTUMISPROSESSISSA	43
4.1	SOSIAALISEN PÄÄOMAN JA INTEGRAATION VÄLINEN SUHDE	43
4.1.1	<i>Luottamuksen merkitys integraatiossa</i>	47
4.1.2	<i>Verkostojen merkitys kotoutumisprosessissa</i>	53
4.1.3	<i>Normit osana monikulttuurista yhteiskuntaa</i>	61
4.1.4	<i>Vuorovaikutus ja kielitaito</i>	66
4.2	KOTOUTUMISEN SOSIAALISET KENTÄT	70
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	78
	LÄHTEET	81

KUVIOT

Kuvio 1.	Aineisto	38
Kuvio 2.	Maahanmuuttajien integraatioon vaikuttavat tekijät	46
Kuvio 3.	Luottamuksen rakentumisen tukeminen sosiaalityön keinoin	52
Kuvio 4.	Sosiaalisen pääoman laadun ja akkulturoitumisen tyyppin suhde Halpernia (2005) ja Berryä (2002) mukaillen.....	55
Kuvio 5.	Verkostoitumisen tukeminen sosiaalityön keinoin	60
Kuvio 6.	Kulttuuristen normien hahmottaminen sosiaalityössä	65
Kuvio 7.	Vuorovaikutuksen rakentaminen sosiaalityössä	70
Kuvio 8.	Sosiaalinen pääoma osana kaksisuuntaista kotoutumista	77

1 Johdanto

Yhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta on tärkeää, että viime vuosina nopeasti kasvanut maahanmuuttajien heterogeeninen joukko saadaan integroitua toimivaksi osaksi yhteiskuntaa mahdollisimman tehokkaasti. Maahanmuuttajien tehokas integrointi on toimivan yhteiskunnan edellytys. Suomalaisessa integraatiopolitiikassa maahanmuuttajien integroitumisen tavoitteena on työllistyminen ja toimintakykyisyys suomalaisessa yhteiskunnassa.

Maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla vaikuttavat tekijät voidaan jakaa yksilöllisiin ja rakenteellisiin tekijöihin, joista molemmilla on vaikutusta maahanmuuttajan integroitumiselle. Näitä on tutkittu, mutta tutkimukset eivät ole kyenneet selittämään kaikkia maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatioon liittyviä haasteita. Olen vuonna 2017 tekemässäni pro gradu -tutkielmassa nostanut rakenteellisten ja yksilöllisten tekijöiden rinnalle sosiaalisten tekijöiden ulottuvuuden, jonka tarkasteluun tähtään myös tässä pro gradu -tutkielmassa. Olen tarkastellut vuonna 2019 tekemässäni kasvatustieteen proseminaaritutkielmassa maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Aion hyödyntää molempien tutkielmien näkökulmia tässä tutkielmassa.

Maahanmuuttajien työllistymistä tuetaan erilaisin kotouttamisen keinoin. Laki kotoutumisen edistämiseksi 1386/2010 määrittää kotoutumistoimenpiteiden valtakunnalliset linjaukset. Maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä keskeisessä roolissa on maahanmuuttajien kokonaisvaltaisesti eri elämäalueille suuntautuvan kotoutumisen tukeminen.

Kotoutumisen tavoiteltu sopeutumisen muoto on integraatio. Integraatio on prosessi, jonka tavoitteena on yhteiskuntaan sopeutuminen omaa kulttuuri-identiteettiä menettämättä. Kotoutuminen ei ole ainoastaan sopeutumista, vaan se saa merkityksensä, kun se erotetaan muista sopeutumistavoista, kuten assimilaatiosta ja separaatiosta (Saukkonen 2016a). Integraatio on vastavuoroinen prosessi, jossa maahanmuuttaja sopeutuu uuteen yhteiskuntaan säilyttäen oman

kulttuurisen erityisyytensä, mutta samalla myös maahanmuuttajia vastaanottava yhteiskunta mukautuu monikulttuuriseksi yhteiskunnaksi. Integraatio voi onnistua ainoastaan yhteiskunnassa, jossa valtaväestö on avoin kulttuuriselle moninaisuudelle (Berry 2011, 2.6). Monikulttuurisen yhteiskunnan piirteitä ovat hyvät etniset suhteet, joilla tarkoitetaan hyvää yhdessä ja sovussa elämistä muiden kanssa heidän kansallisuuteensa, uskontoonsa tai vakaumukseensa katsomatta (Kariuki 2016). Monikulttuurinen yhteiskunta tukee maahanmuuttajien integraatiota vahvistamalla samanaikaisesti maahanmuuttajan sopeutumista uuteen yhteiskuntaan ja maahanmuuttajan oman kulttuuritaustan ylläpitämistä.

Sosiaalista pääomaa ei useinkaan ole käsitteellisellä tasolla nostettu integraatioon vaikuttavaksi osa-alueeksi, mutta sillä on merkittävä rooli maahanmuuttajien integraatiossa ja työllistymisessä ja se vaikuttaa kaikilla keskeisillä maahanmuuttajan integraatiota tukevilla osa-alueilla suoraan tai välillisesti (ks. Hämäläinen 2017). Sosiaalisessa pääomassa on kyse sosiaalisten suhteiden, sosiaalisten instituutioiden tai sosiaalisten rakenteiden tuottamasta toimintakyvystä yksilön tai yhteisön näkökulmasta. Yksilöiden välinen aktiivinen vuorovaikutus ja sosiaaliset verkostot voivat luoda ja pitää yllä vastavuoroisuuden normeja ja luottamusta, jotka edistävät yhteiskunnan toimintakykyä. Sosiaalisten suhteiden ja niiden kautta saatavien resurssien merkitys näkyy silloin, kun ne lisäävät toimijan toimintakykyä. (Ruuskanen 2007, 35.) Maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä ja sosiaalityössä yleensä pyritään vaikuttamaan asiakkaan toimintakykyyn tukevasti. Maahanmuuttajien toimintakykyä voidaan edistää sosiaalityön kautta vaikuttamalla asiakkaan sosiaaliseen pääomaan tukemalla sosiaalisen pääoman muodostumista ja ylläpitämistä sekä sosiaalisille kentille hakeutumista, pääsyä ja niillä toimimista.

Maahanmuuttajien parissa tehtävää kotoutumiseen tähtäävää sosiaalityötä ohjaa lainsäädäntö. Tästä huolimatta käytännöt työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien tavoittamiseksi eivät vaikuta systemaattisilta ja työelämää kohti vieviä palveluja tulisi voida kunnissa järjestää systemaattisemmin ja vaikuttavammin (Karinen et al. 2020). Systemaattisen otteen puuttumista voi selittää poikkihallinnollisuus, palvelujärjestelmän hajanaisuus ja se, että kuntien kotouttamisohjelmissa maahanmuuttajat niputetaan usein yleisten sosiaalipalveluiden piiriin. Maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä keskeistä on kotoutumisen tukeminen, mutta yleiset linjaukset käytännön työlle ovat vähäisiä. Tästä havainnosta nousee tarve kehittää kotoutujille suunnattua sosiaalityötä.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen sosiaalisen pääoman merkitystä maahanmuuttajien integroitumiseen tähtäävässä työssä. Olen kiinnostunut siitä, miten sosiaalinen pääoma voidaan huomioida maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä. Käytän aiemman tutkimukseni tuloksia teoreettisena lähtökohtana tässä tutkimuksessa. Keskeinen tutkimustulos vuonna 2017 tekemässäni pro gradu -tutkielmassa oli integraatioprosessin ja sosiaalisen pääoman merkityksellisen yhteyden todentaminen korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien integraatiossa. Aiempaan tutkimukseeni (Hämäläinen 2017) pohjautuen väitän, että maahanmuuttajien alhainen sosiaalinen pääoma vaikuttaa työelämään integroitumisen ja työuralla etenemisen hitauteen, mutta myös muihin integraation osaluaisiin. Tietyntyyppisen sosiaalisen pääoman puuttuminen, puutteelliset verkostot, luottamuksen puute, lähtökohtaisesti erilaiset normit, kulttuurisidonnaiset vuorovaikutustaidot sekä eriytyvät sosiaaliset kentät hidastavat maahanmuuttajien kokonaisvaltaista kotoutumista.

Tämän tutkimuksen taustana toimii vuonna 2017 tekemäni pro gradu -tutkielma, jossa tutkin sosiaalisen pääoman teorian ja integraatioteorian välistä suhdetta. Teoreettinen viitekehys tässä tutkimuksessa vastaa suurelta osin vuonna 2017 tekemäni pro gradu -tutkielman teoreettista viitekehystä. Tätä tutkimusta varten olen päivittänyt teoreettisen viitekehysten aineistoa. Lisäksi teoreettista viitekehystä varten olen koonnut uutta tietoa sosiaalityön ja kotoutumisen kontekstista. Sosiaalityön osalta olen hyödyntänyt suomalaisia teoksia. Sosiaalityön kontekstia olen tarkastellut sosiaalityön yleisten periaatteiden näkökulmasta, mutta erityisesti tarkasteluni on kohdentunut maahanmuuttajien parissa tehtävää sosiaalityötä käsittelevään kirjallisuuteen.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella maahanmuuttajien integraatioprosessin ja sosiaalisen pääoman välistä yhteyttä kotouttavan sosiaalityön kontekstissa. Tavoitteena on hahmottaa, millainen merkitys sosiaaliselle pääomalle annetaan kotouttavassa sosiaalityössä. Tarkasteluni rakentuu integraation ja sosiaalisen pääoman sekä sosiaalityön yleisten periaatteiden yhdistelemiseen. Tarkastelun tueksi olen pyrkinyt löytämään kirjallisuutta, jossa näiden kolmen aihealueen yhtymäkohtia tarkastellaan.

Tämän tutkielman luvussa 2 kuvaan tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Alaluvussa 2.1 kuvaan ensin integraatioteoriaa osana akkulturaatiota ja osana sosiaalityön kontekstia, minkä jälkeen tarkastelen niitä tekijöitä, joiden on todettu selittävän ja edistävän tai toisaalta hidastavan tai haastavan kotoutumista. Alaluvussa 2.2 kuvaan sosiaalisen pääoman teorioita ja sosiaalisen pääoman merkitystä. Luvussa 3 esittelen tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmän, jota tässä tutkimuksessa käytän. Perustelen tutkimusmenetelmän valintaa ja kuvaan tutkimusmenetelmää ja

aineiston valintaa. Luvussa 4 analysoin integraatioteorian ja sosiaalisen pääoman välistä suhdetta. Alaluvussa 4.1 tarkastelen, kuinka sosiaalisen pääoman määritelmät ilmenevät integraatioprosessissa painottaen sosiaalityön roolia kotoutumisen edistäjänä. Alaluvussa 4.2 tarkennan analyysiani kuvaamalla maahanmuuttajien sosiaalisilla kentillä tapahtuvaa kotoutumista. Luvussa 5 kokoan johtopäätökset toteuttamani tutkimuksen tuloksista.

Muutoksena aiempaan Pro Gradu -tutkielmaani olen tarkastellut tässä tutkielmassa sosiaalisen pääoman ja integraatioprosessin suhdetta sosiaalityön kontekstissa ja pyrkinyt tarkastelemaan kotoutumista kokonaisvaltaisemmin aiemman työmarkkinaintegraatiopainotuksen sijaan. Tämän tutkielman avulla tarkastelen, miten aiemmassa tutkielmassani toteutettu teoriavertailu korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien sosiaalisen pääoman ja integraation välisestä suhteesta toimii sosiaalityön kontekstissa.

2 Teoreettinen viitekehys

Tämän tutkimuksen teoreettisina viitekehyksinä ovat sosiaalisen pääoman teoria ja integraatioteoria, joiden tarkastelussa hyödynnän aiemmin tekemääni tutkimusta. Sosiaalisen pääoman teorian tarkastelussa painottuu Pierre Bourdieun sosiaalisen pääoman teoria ja integraatioteoriaa tarkastelen Berryn akkulturaatioteorian mallinnuksesta käsin. Yleisteosten avulla olen rakentanut kokonaiskuvaa molemmista teorioista. Luvussa 2.1 tarkastelen maahanmuuttajien integraatiota osana akkulturaatiomallia ja osana sosiaalityötä. Kappaleen viimeisessä alaluvussa tarkastelen kotoutumisen indikaattoreita. Luvussa 2.2 tarkastelen sosiaalisen pääoman teoriaa ja käsitettä sekä sen merkitystä.

2.1 Integraatioteoria

2.1.1 Integraatio osana akkulturaatiomallia

Integraation termiä on käytetty muuttoliiketutkimuksessa kuvaamaan tietynlaista sopeutumisstrategiaa (Forsander et al. 2001, 32). Suomen kielessä termi integraatiolle on käytäntöön sovellettuna sanapari kotouttaa/kotoutua (Paananen 2005, 177), josta lisää alaluvussa 2.1.2. Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumisen tavoitteena on maahanmuuttajan kokemus yhteiskunnan täysivaltaisesta jäsenyydestä.

Integraatio voidaan määritellä joko prosessina, jossa maahanmuuttaja löytää paikkansa yhteiskunnassa tai tietyn tyyppisenä kehityksenä, jossa maahanmuuttaja sopeutuu asuinyhteiskuntaansa oman etnisen tai kulttuurisen identiteettinsä säilyttäen (Saukkonen, 2013a, 65). Integraatio voidaan ymmärtää maahanmuuttoon liittyvien ryhmien välisten konfliktien poistumisena ja erilaisten ryhmien koheesiona (Heckmann 2005, 2). Integraation käsitteelle ei ole maahanmuuttajatutkimuksen näkökulmasta selkeää ja yksiselitteistä määritelmää ja sen käyttö on tästä syystä ongelmallista. Ongelmallista on integroitumisen mittaamismahdollisuudet sekä se, onko kyse psykologisesta vaiko rakenteellisesta integroitumisesta (Wahlbeck 1999, 15; myös Ager & Strang 2008). Yhteistä integraation määritelmille on yleensä yhä lisääntyvän osallistumisen tai osaksi tulemisen korostaminen.

Integraatio voidaan määritellä osana akkulturaatiota. Termi akkulturaatio tarkoittaa kulttuurin muutosta, jossa kulttuurin vaikutteita siirretään tai omaksutaan toiseen kulttuuriin sopeutumisen tai sopeuttamisen saavuttamiseksi. Sosiaalipsykologi John W. Berryn mukaan akkulturaatiolla tarkoitetaan prosessia, jossa yksilöt pyrkivät sopeutumaan monimuotoiseen yhteiskuntaan. Variaatiot sopeutumisen suhteen ovat moninaiset. (Berry 2011, 2.4-2.5). Toinen tapa ymmärtää akkulturaatio on nähdä se prosessina, jossa eri kulttuurit ovat kontaktissa toisiinsa, minkä seurauksena syntyy uusia kulttuurin muotoja (Wahlbeck 1999, 13). Karmela Liebkind (2004, 49) kollegoineen jakaa akkulturaation mallit kahteen pääryhmään, joista toisessa akkulturaatio nähdään sulautumisena valtakulttuuriin ja toisessa prosessi katsotaan kaksisuuntaiseksi, jolloin sen tuloksena voi olla monikulttuurisuus (emt., 49). Myös Berry korostaa teoriassaan kotoutumisen kaksisuuntaisuutta (Berry 2011, 2.4-2.5).

Tässä yhteydessä tarkastelen akkulturaatiota erityisesti John W. Berryn esittämän tulkinnan kautta, jossa akkulturaatiota tarkastellaan erikseen etnisen ryhmän ja valtaväestön näkökulmasta. Valitsin Berryn tulkinnan, koska se on selkeästi jäsenelty ja koska sen avulla pääsen samanaikaisesti lähestymään yhteiskunnan näkökulmaa ja etnisen ryhmän näkökulmaa akkulturaatioon. Näitä ei mielestäni tulisi erotella toisistaan maahanmuuttajien yhteiskuntaan sopeutumista tarkasteltaessa.

Sopeutumisella tavoitellaan integraatiota, jota käytetään synonyymina maahanmuuttajan kotoutumiselle. Integraatiolla tarkoitetaan sopeutumisstrategiaa ja se voidaan määritellä osana akkulturaatiota, joka on sopeutumisprosessien malli. Etnisen ryhmän akkulturaatio jakautuu integraatioon, assimilaatioon sekä separaatioon ja marginalisaatioon eli syrjäytymiseen. Valtaväestön osalta akkulturaatio on jaettu erilaisiin yhteiskuntamalleihin, joita ovat monikulttuurinen yhteiskunta, sulatusuuni, segregoiva yhteiskunta ja syrjivä yhteiskunta. (Berry et al. 2002, 354; Berry 2011, 2.5-2.6.; Korhonen 2013, 38.)

Berryn teoriassa integraatio tarkoittaa sitä, että henkilö kokee kuuluvansa etniseen vähemmistöryhmään ja myös arvostaa kuulumistaan siihen, mutta toimii myös muiden etnisten ryhmien jäsenten, kuten valtaväestöön kuuluvien kanssa. Separaatio on tila, jossa etnisen ryhmän jäsenet pitäytyvät omana ryhmänään ja välttävät kontakteja oman ryhmän ulkopuolisiin. He kiinnittyvät lähtömaansa kulttuuriin. Assimilaatio eli sulautuminen on tila, jossa luovutaan vähemmistöidentiteetistä ja sulaudutaan enemmistöön. Assimilaatiota on pitkään pidetty tavoiteltavana sopeutumistapana ja sitä suositaan yhä muutamissa maissa. Marginalisaatio eli syrjäytyminen on tila, jossa yksilö on eriytynyt kulttuurisesta taustastaan eikä samaistu myöskään muihin ryhmiin tai valtaväestön kulttuuriin. (Berry et al. 2002, 354, 358; vrt. Forsander et al. 2001, 37–38.) Berryn mukaan yksilön kannalta toivottavin tila on integraatio ja vahingollisin on syrjäytyminen (Berry et al. 2002, 354, 358; vrt. Forsander et al. 2001, 37–38).

Integraatio kuuluu akkulturaation kaksiulotteiseen malliin, jossa maahanmuuttaja rakentaa kontakteja valtaväestöön ylläpitäen samalla omaa kulttuuriaan tai yhdistää kaksi kulttuuria tai omaksuu kaksikulttuurisen identiteetin (Korhonen 2013, 36). Integraatio tarkoittaa vastavuoroista prosessia, jossa maahanmuuttajat ja monikulttuuriseksi mukautunut vastaanottava maa muodostavat kokonaisuuden. Integraatio on mahdollista vain monikulttuuriseen yhteiskuntaan (Berry 2011, 2.6.). Monikulttuurisen yhteiskunnan merkitys on huomioitu viimeaikaisessa kotoutumiskeskustelussa entistä tärkeämpänä integraation edellytyksenä.

Maahanmuuttajien näkökulmasta integroinnilla tarkoitetaan keinoja, joilla maahanmuuttajien sopeutumista vastaanottavaan yhteiskuntaan tuetaan. Vastaanottavan yhteiskunnan näkökulmasta integraatiolla tavoitellaan maahanmuuttajien inhimillisen pääoman sijoittamista ja sen tehokasta käyttöönotto yhteiskunnan hyödyksi (Forsander 2007, 13). Inhimillisen pääoman sijoittamisen avulla tähdätään taloudellisen pääoman kasvattamiseen, mutta se rakentaa myös sisältöä elämään ja kasvattaa näiden myötä hyvinvointia.

Jaana Suokonautio (2008, 23) toteaa, että maahanmuuttajilla on myös poikkeuksellisia tapoja kotoutua, jolloin integroidutaan johonkin muuhun kuin valtaväestöön (emt., 23). Myös Östen Wahlbeck (1999, 14) problematisoi integraation määrittelemisen yksioikoisena prosessina korostaen prosessin olevan monimutkainen ja monisyinen (emt., 14). Integraatio ei ole aina suoraviivaista vaan voidaan puhua lohkoutuneesta sopeutumisesta, jossa henkilö kotoutuu jollakin elämän osa-alueella, mutta jollain toisella osa-alueella kotoutuminen jää vajaaksi (Turtiainen 2012, 50). Myös perheen sisällä sopeutuminen voi olla eritahtista, mutta yhden perheenjäsenen kotoutumisen on todettu edistävän muiden perheenjäsenten kotoutumista (Heino & Veistilä 2017, 154).

Integraation prosessiluonne on huomioitava sitä tarkasteltaessa. Kyseessä ei ole tila, vaan prosessi, jossa liikutaan jatkuvasti kohti yhteiskunnan keskiötä. (Forsander et al. 2001, 45). Maahanmuuttajan näkökulmasta integraatiosta voidaan erottaa kolme vaihetta sopeutuminen, kotoutuminen ja koettu kotona oleminen, jotka kuvaavat prosessin etenemistä tavoitteena yksilöllinen kotona olemisen kokemus (Heino & Veistilä 2017, 150). Yhteiskunnan näkökulmasta integroinnin tarkoituksena on saattaa yhteiskunnan keskiöstä poissa olevat yksilöt keskiössä vallitsevien normien alaisuuteen syrjäytymisen vastaisen prosessin mukaisesti. Periaatteellisena ongelmana integroinnin määritelmässä prosessina voidaan nähdä keskiössä olevan normaaliuden ihanne, joka voidaan kyseenalaistaa. Integraation käsitettä voidaan problematisoida myös kyseenalaistamalla integroivan valtayhteiskunnan ja integroituvien vähemmistöjen olemassaolo yhtenäisinä kokonaisuuksina (Forsander et al. 2001, 39). Voidaan myös miettiä, missä määrin maahanmuuttajan on sopeuduttava ja missä määrin globalisoituvassa maailmassa suomalaisen yhteiskunnan on tarpeen muuttua kohti entistä monikulttuurisempaa yhteiskuntaa.

Tavallisimmin integraatiota on tutkittu maahanmuuttajaosapuolen näkökulmasta, kun taas valtaväestössä tapahtuvat muutokset ovat olleet harvemmin tutkimuksen kohteena. (Forsander et al. 2001, 39.) Valtaväestön näkökulmasta akkulturaatio nähdään usein sopeuttamisena. Siinä kuvataan

yhteiskunnan painottamia keinoja maahanmuuttopolitiikassa maahanmuuttajien sopeuttamiseksi. Yleisesti on siirrytty sulatusuunijattelusta kohti monikulttuurisen yhteiskunnan painottamista samalla tavoin, kuten assimilaatiosta on siirrytty korostamaan integraation merkitystä. (Berry et al. 2002, 356.)

Sopeutumisen aste on kotoutumisen yhteydessä käytetty termi. Usein, kun puhutaan sopeutumisasteesta, tarkoitetaan virheellisesti sitä, miten hyvin maahanmuuttaja on sulautunut valtaväestöön, vaikka assimilaatio ei olisikaan tavoiteltava sopeutumiskeino. Sopeutumisen astetta haettaessa tulee tarkastella enemmän sitä, missä määrin kukin neljästä akkulturaatiomallin osaluueesta painottuu. (Berry et al. 2002, 356; vrt. Wahlbeck 1999, 14.) Integraatiota pidetään yleisesti akkulturaatiomallin mukauttavimpana strategiana etenkin monikulttuurisessa yhteiskunnassa, jossa erilaisuus hyväksytään. Toisaalta myös sulatusuuni-tyyppisissä yhteiskunnissa integraation on todettu olevan kaikkein mukauttavin strategia, jonka avulla voidaan parhaiten ylläpitää maahanmuuttajien hyvinvointia. (Berry et al. 2002, 368–369.)

Kansainvälisen liikkuvuuden seurauksena ei aina ole maahanmuuttajien integroituminen, vaan maahanmuuttajat altistuvat muuton seurauksena moninaiselle haavoittuvuudelle. Kulttuurisen moniarvoisuuden hyväksyminen on onnistuneen integraation edellytys. (Heikkilä & Pikkarainen, 2008, 29.) Kulttuurisen moniarvoisuuden hyväksymisestä ei kuitenkaan aina seuraa se, että maahanmuuttajat kokisivat olevansa osa yhteiskuntaa. Monikulttuurisuutta politiikassaan korostavissa maissa myös syrjintä on yleistä. Maahanmuuttajien haavoittuvuus nousee kulttuurisista elementeistä, joilla ylläpidetään maahanmuuttajien ja kantaväestön eriarvoisuutta. (Heikkilä 2005, 486.) Tällaisen politiikan tausta-ajatuksena voi olla eri kulttuurien edustajien pitäminen omissa kategorioissaan haluamatta heidän ottavan osaa valtaväestölle kuuluvaan yhteiskunnalliseen toimintaan. (Berry et al. 2002, 373.) Kuuluvuutta, sosiaalista kansalaisuutta ja yleisen edun jakamista koskevien sääntöjen tulisi uusiutua jatkuvasti, mutta poliittinen vastustus tarvittavien sovittelujen toteuttamista kohtaan uhkaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta luomalla epätasa-arvoisia sosiaalisia luokkia ja jopa vihamielisyyttä ja hidastaa kotouttamistoimenpiteiden kehittämistä (Forsander 2007, 14).

Integraatio on monitasoinen käsite, sillä samanaikaisesti sillä viitataan yksilön monitasoiseen sopeutumiseen ja osallisuuteen. Integraation tulisi ulottua samanaikaisesti taloudelliselle, sosiaaliselle, kulttuuriselle, yhteiskunnalliselle ja poliittiselle elämän osa-alueelle ja rakenteisiin (Kunz 2005, 53; vrt. Forsander et al. 2001, 40; vrt. Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2007, 21).

Tavoitteena on maahanmuuttajien integroiminen taloudellisesti, poliittisesti ja oikeudellisesti osaksi vallitsevaa järjestelmää (Forsander et al. 2001, 45).

Maahanmuuttajilla on pitkäaikainen vaikutus yhteiskuntaan, johon he saapuvat. Integraation onnistumiseksi vastaanottavan maan on taattava maahanmuuttajille täysi ja tasa-arvoinen jäsenyys yhteiskunnassa. Maahanmuuttajien taloudellinen, poliittinen, oikeudellinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen ylläpitää yhteenkuuluvuutta. Kansalaisoikeudet ovat ensisijainen osa integraatiota. Isäntämaan kansalaisuuden hankkiminen heijastaa maahanmuuttajien asteittaista taloudellista ja sosiaalista integroitumisprosessia ja voi myös helpottaa maahanmuuttajien sopeutumista työmarkkinoille. (Forsander 2007, 14.) Kansalaisuus voidaan nähdä myös integraation lähtökohtana (Ager & Strang 2008, 170). Niin ikään kansalaisvelvollisuudet ja osallistuminen ovat tärkeitä integroitumisen näkökulmasta ja auttavat maahanmuuttajia kiinnittymään ja kokemaan itsensä osaksi vastaanottavaa yhteiskuntaa.

Taloudellinen sopeutuminen edellyttää työn löytämistä ja sosiaalinen integroituminen puolestaan uuden ja vanhan elämäntavan yhdistelemistä sekä uusien verkostojen luomista (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2007, 21; Heikkilä 2005, 486). Työelämään integroitumisessa painottuu taloudellisen integraation merkitys, mutta on tärkeää huomioida, että palkkatyön löytämiseen vaikuttaa usein muut integroitumisen osa-alueet. Sosiaalikultuurinen integraatio on maahanmuuttajien sopeutumisen kannalta erittäin tärkeä (Forsander 2007, 14). Toisaalta ainoastaan kotoutumiseen, ei työllistymiseen, tähtäävien kotouttamistoimenpiteiden on tulkittu ylläpitävän maahanmuuttajuuden roolia ja ne voivat syventää asemaa maahanmuuttajana yhdenvertaisuuden kokemuksen sijaan (Kokkonen et al. 2019, 93).

Sen lisäksi, että maahanmuuttajilla voidaan katsoa olevan oikeus työntekoon, voidaan työelämään integrointia perustella myös moraalisin seikoin. Omalla työllä itsensä elättävää arvostetaan eniten. Näin ollen viranomaiset pyrkivät torjumaan kielteisten asenteiden syntymisen kannustamalla maahanmuuttajia työntekoon. Maahanmuuttajien työssäkäynnin uskotaan vähentävän syrjintää ja ennakkoluuloja. (Paananen 2005, 178–179.) Hyvin integroitunut maahanmuuttaja mielletään työllistyneeksi maahanmuuttajaksi (Forsander et al. 2001, 141). Työmarkkinoiden kautta tapahtuvaa integrointia voidaan kyseenalaistaa vetoamalla siihen, ettei se näytä tavoittavan maahanmuuttajien joukkoa maahanmuuttajien työttömyyden ollessa suhteellisen korkea.

Maahanmuuttajat pitävät ansiotyötä myös itse erittäin tärkeänä elämänsisältönä, jopa useammin kuin suomalaispalkansaajat keskimäärin. Ansiotyön tärkeys korostuu etenkin heikossa työmarkkina-
asemassa olevien maahanmuuttajien keskuudessa. (Sutela 2005, 83–85; 109.) On huomioitava, että
työnteon tärkeys voi liittyä myös siihen, että maassa oleskelu, mahdollisuus perhe-elämään ja pääsy
sosiaaliturvan piiriin ovat usein sidoksissa työnteon poliittisten ja lainsäädännöllisten linjausten
vuoksi (Könönen & Himanen, 2019, 57).

Vaikka työtä pidetään kotouttamistoimenpiteiden tavoitteena, on syytä ymmärtää, että kotoutunut
maahanmuuttaja ja työllistynyt maahanmuuttaja eivät ole synonyymeja. Työllistyminen ei aina viittaa
onnistuneeseen kotoutumiseen. Työllistynyt maahanmuuttaja voi olla muilla elämän osa-alueilla
huonosti integroitunut ja suhtautua yhteiskuntaan jopa vihamielisesti (Saukkonen 2016b).
Työllistymisen haasteita tulisi lähestyä laajemmasta kotoutumisen käsityksestä. Kotoutuminen on
prosessi, jossa on huomioitava maahanmuuttajan elämäntilanne kokonaisvaltaisesti. Tavoiteltavaa
olisi, että kunnissa järjestettävät palvelut ja tukitoimet olisivat sellaisia, että maahanmuuttajat voivat
niiden avulla edetä kohti työllistymistä ja saada sellaisia valmiuksia, joista on heille hyötyä (Karinen
et al. 2020, 22).

Maahanmuuttajien integraation katsotaan koskevan erityisesti julkista elämänuutta, jolloin
yksityistä elämää koskevat osa-alueet jätetään vähemmälle huomiolle (Forsander et al. 2001, 45).
Tämä on ongelmallista, koska tutkimukset antavat viitteitä siitä, että juuri yksityistä elämää koskevat
tekijät asettavat haasteita integroitumiselle. Esimerkiksi maahanmuuttajanaisten heikko
työllistyminen johtuu usein yksityiselämän alueella vaikuttavista kulttuurieroista joidenkin
maahanmuuttajaryhmien ja kantaväestön välillä (Koopman, 2016; Heino & Veistilä 2017, 154).
Sosiaalityön rooli osana kotouttamista saa keskeisen merkityksen juuri yksityistä elämää koskevan
kotouttamistyöskentelyn saralla, mutta myös silloin, kun tavoitteena on työllistyminen.

Vaikka työtä edelleen pidetään keskeisenä osana maahanmuuttajien integraatioprosessia, tulisi se
nähdä ainoastaan yhtenä osana integraatiota. Onnistunut kotoutuminen nähdään pelkän
työllistymisen sijaan toimintamahdollisuuksien vahvistumisena ja kaikilla elämän osa-alueilla
rakentuvana aktiivisena kansalaisuutena. Toimintamahdollisuudet saavat merkityksensä
maahanmuuttajan ja yhteiskunnan välisissä suhteissa. (Turtiainen et al. 2018, 346-347.)

Integraation ulottuvuudet voidaan jakaa kulttuuriseen kotoutumiseen, rakenteelliseen kotoutumiseen
vuorovaikutukselliseen kotoutumiseen ja identifioivaan kotoutumiseen (Ei saatavilla Esser 2000

teoksesta Heckmann 2005, 2, 9; ks. Saukkonen 2016b). Näistä kulttuurinen kotoutuminen pitää sisällään vastaanottavan maan kielen oppimista sekä tietoa yleisistä normeista ja kulttuurisista arvoista, jotka ovat edellytyksenä yhteiskunnassa toimimiselle. Rakenteellinen kotoutuminen viittaa yhteiskunnallisen aseman löytymiseen ja se pitää sisällään myös mahdollisuuden erilaisten pääomien kartuttamiseen, jolloin se viittaa mm. koulutusjärjestelmiin ja työmarkkinoille pääsyyn. Vuorovaikutuksellinen kotoutuminen viittaa erilaisiin suhteisiin ja verkostoihin, jotka rakentuvat kotoutumisprosessissa. Identifioiva kotoutuminen viittaa kotoutujan omaan kokemukseen osallisuudesta yhteisössä sen täysivaltaisena ja yhdenvertaisena jäsenenä. (Heckmann 2005, 9; Saukkonen 2016b.)

2.1.2 Kotouttaminen osana sosiaalityötä

Vaikka integraatiota käytetään synonyymina maahanmuuttajien kotoutumiselle, on syytä eritellä integraatio teoreettisella tasolla käytännön kotouttamistoimenpiteistä. *Kotoutumisella* viitataan maahanmuuttajan integraatioon eli sopeutumiseen ja *kotouttamisella* viitataan viranomaisten toteuttamiin tai valvomiin toimenpiteisiin, joiden tavoitteena on edistää maahanmuuttajan sopeutumista yhteiskuntaan. Kotouttamistoimenpiteitä ohjaa lainsäädäntö ja vastuu kotouttamistoimenpiteiden järjestämisestä on TE-toimistoilla ja kunnilla.

Hallinnollinen integraation käsite määrittäyty kunkin maahanmuuttomaan integraatiopolitiikan mukaan. Maahanmuuttomaiden integraatiopolitiikka tapahtuu joko lainsäädännön tai hallinnon tasoilla, tai virallisesti määrittelemättöminä käytäntöinä. Näin ollen maahanmuuttajien integraation määrittää hallintokoneisto, joka samalla määrittää integroimattomuuden eli syrjäytymisen. (Forsander et al. 2001, 39.)

Ensimmäinen maahanmuuttajien kotouttamista koskeva laki julkaistiin Suomessa vuonna 1999. Laki oli luonteeltaan puitelaki, sillä kunnilla oli itsenäinen päätäntävalta käytännön tason palveluiden toteuttamisessa. Toisaalta se velvoitti kunnat laatimaan kotouttamisohjelmat ja seuraamaan niiden vaikutuksia. (Saukkonen 2013b, 94.) Tätä lakia kritisoitiin siitä, että sen ainoana tavoitteena oli integroida maahanmuuttajia tehokkaasti työelämään, mikä on vain kapea osa integrointia ja voi johtaa

useisiin ongelmiin (Salmenhaara 2003, 51; Saukkonen 2016b). Edelleen työtä pidetään yhteiskuntaan kiinnittymisen keskeisimpänä indikaattorina, jolloin muita yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden muotoja pidetään työelämään integroitumiseen nähden toissijaisina (Forsander 2013, 220). Kun tarkastellaan kotoutumista tavoitteena työllistyminen, voidaan havaita, että kokonaisvaltainen lähestymistapa kotoutumiseen edistää myös työllistymistä.

Nykyinen Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010 tuli voimaan vuonna 2011. Sen tarkoituksena on tukea ja edistää kotoutumista, yhteiskunnallista osallisuutta, tasavertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien välillä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014; Hiitola et al. 2018, 14). Se huomioi aiempaa lakia laajemmin maahanmuuttajien elämän eri osa-alueet ja erilaiset elämäntilanteet. Lainsäädännön uudistuksesta huolimatta aktiivinen kansalaisuus ymmärretään usein työkansalaisuuden ideaaliin kiinnittymisenä, minkä seurauksena perheiden tarpeet jäävät osin huomiotta kotoutumiskäytännöissä (Turtiainen et al. 2018, 345).

Toisaalta uuden lain keskeisenä tavoitteena voidaan nähdä se, että kotouttamistoimet ja -palvelut ovat tarjolla kaikille maahanmuuttajille oleskelun perusteesta riippumatta (Saukkonen 2013b, 95). Lain piirissä ovat kaikki oleskeluluvan saaneet maahanmuuttajat kolmen vuoden ajan Suomeen muuttamisesta tai tarvittaessa pidennetyksi viiden vuoden ajan Suomeen muuttamisesta (Turtiainen et al. 2018, 344). Maahanmuuttajat, jotka odottavat oleskeluluvan saamista suljetaan lain mukaan kotoutumispalveluiden ulkopuolelle. Oleskelulupaprosessit ovat aikaa vieviä, syrjiviä ja kotoutumista hidastavia prosesseja, minkä seurauksena monien maahanmuuttajien kotoutuminen alkaa ilman lainmukaista oikeutta tukeen (Könönen & Himanen 2019, 61-63). Myös Suomessa laillisesti ja pysyvästi asuvien maahanmuuttajien voi olla vaikea rekisteröityä vakituiseksi asukkaaksi ja saada virallinen kotikunta Suomessa (Homanen & Alastalo 2018, 77).

Suomen kotouttamispolitiikka on kolmitasoista. Se koostuu valtakunnallisesta maahanmuuttopolitiikasta, kunnallisesta kotouttamisohjelmasta sekä yksilö- ja perhekohtaisesta kotoutumissuunnitelmasta (Suokonautio 2008, 20). Yksilö- ja perhekohtaiset kotoutumissuunnitelmat laaditaan työvoimatoimiston tai kunnan sosiaalityön piirissä. Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) määrittelee, että työvoimahallinto vastaa työmarkkinoille suuntautuvista maahanmuuttajista ja kuntien tehtävänä on työmarkkinoiden ulkopuolelle jäävien henkilöiden kotouttaminen. Työvoimahallinnossa tähdätään selkeästi maahanmuuttajien työelämään ohjaamiseen. Kunnissa keskitytään työmarkkinoiden ulkopuolella olevien maahanmuuttajien arjen tukemiseen. (Turtiainen et al. 2018, 344.)

Sosiaalityö näkyy kunnissa poliittisella tasolla laadittavissa kotouttamisohjelmissa osana kotoutumisprosessia kunnan itse määrittelemässä laajuudessa. Kunnissa toteutettavaa maahanmuuttajien ohjausta ja palvelua on kritisoitu sen epäyhtenäisyyden ja epäsystemaattisuuden vuoksi (Karinen et al. 2020, 42-43). Kuntien maahanmuuttajia vastaanottava työ painottuu pakolaisten ja oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden ja inkerinsuomalaisten paluumuuttajien parissa tehtävään työhön (Turtiainen, 2013, 195). Kuntien vastuulla olevat kotouttamisen suunnitelmat eivät pääsääntöisesti tarjoa välineitä maahanmuuttajien parissa tehtävän laajemman sosiaalityön toteuttamiseksi, koska linjaukset ovat yleismaailmallisia. Maahanmuuttajien parissa tehtävä kotouttava sosiaalityö on tuoreen tutkimuksen mukaan kuntakohtaisesti vaihtelevaa (Karinen et al. 2020). Maahanmuuttajat eivät näin ollen ole valtakunnallisesti tasa-arvoisessa asemassa kotoutumispalveluiden suhteen. Systemaattiset hyväksi havaitut toimintatavat, periaatteet ja menetelmät kotouttavaa sosiaalityötä tehtäessä puuttuvat.

Puutteet kotouttavan sosiaalityön käytännön tason linjauksissa voi johtua suomalaisen kotouttamispolitiikan poikkihallinnollisuudesta. Toimintaan on osallistunut sisäasiainministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö sekä ympäristöministeriö. Julkisen sektorin ohella myös kolmannen sektorin toimijoilla on merkittävä rooli kotoutumisen edistämässä. (Saukkonen 2013b, 93.) Sosiaalityö on jäänyt irralliseksi ja epäsystemaattiseksi osaksi kotouttamisen kokonaisuutta, jota toteutetaan hyvin monella eri tavalla kuntakohtaisesti.

Kuntien sosiaalitoimilla on suuri vastuu pakolaistaustaisten asiakkaiden kotouttamisesta suomalaiseen yhteiskuntaan. Monet kunnat ovat keskittäneet palvelunsa erilliseen maahanmuuton yksikköön ensimmäisten kolmen vuoden ajaksi maahan saapumisesta. Ensimmäisen kolmen vuoden aikana tavoitteena on kotouttaa maahanmuuttaja suomalaiseen yhteiskuntaan yhteistyössä asiakkaan, muiden viranomaisten ja kolmannen sektorin kanssa. (Berg 2012, 15.)

Sosiaalityön päämääränä on kansalaisten hyvinvoinnin lisääminen (Niemelä 2011, 13). Keskeisiä maahanmuuttajiin kohdistuvan sosiaalityön teemoja Suomessa ovat kotouttamistyö, maahanmuuttajien kohtaamisessa tarvittavat vuorovaikutustaidot ja työmenetelmät sekä kulttuurien tuntemus (Anis 2013, 147). Näiden lisäksi rakenteellinen sosiaalityö maahanmuuttajien näkökulmasta on merkityksellistä, sillä maahanmuuttajat kokevat kantasuomalaisia enemmän syrjivää kohtelua rakenteellisella tasolla (Ahmad 2019, 15, 25-26; Anis 2013, 148; Heikkilä 2005,

487). Rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan kuntatasoa laajemmassa kontekstissa, sillä sen vastuu jakautuu kunnan viranomaistoiminnan lisäksi myös mm. opetuksen ja tutkimuksen kentille (Niemelä 2011, 14).

Maahanmuuttajia koulutukseen ja työelämään ohjaava kuntien vastuulla oleva palvelujärjestelmä on hajanainen eikä se tavoita kaikkia maahanmuuttajia systemaattisesti (Karinen et al. 2020, 42–43) Lakisääteisten kotouttamispalveluiden saannissa on alueellisia ja maahanmuuttajaryhmien välisiä eroja (Sotkasiira 2018, 40). Palvelujärjestelmän hajanaisuus ja vastuutahoon liittyvät epäselvyydet haastavat sekä maahanmuuttaja-asiakkaita että ammattilaisia (Vuorento & Franz-Koivisto 2017, 117–118; 124). Tällä hetkellä kuntien vastuulla olevia maahanmuuttajaryhmiä ei ole määritelty tarkkaan eikä kuntia velvoiteta järjestämään palveluita. Näin ollen vastuu on pitkälti maahanmuuttajien parissa työtä tekevillä paikallisilla toimijoilla. Heidän osaamisensa ja verkostoitumiskykynsä on keskeistä maahanmuuttajien kotoutumispalveluiden järjestymisessä. (Karinen et al. 2020, 42–43.) Vastuu palveluiden toimivuudesta ei kuitenkaan voi olla yhden ammattilaisen varassa, eikä sillä taata yhdenvertaisia palveluita (Vuorento & Franz-Koivisto 2017, 126).

Maahanmuuttaja-asiakkaiden tavoittamisessa ja sosiaalipalveluissa on kuntakohtaisia eroja, mutta myös eroja maahanmuuttajaryhmien mukaan. Kunnille vuonna 2015 tehdyssä palvelukyselyssä sosiaalityön arvioitiin tavoittavan heikosti nuoria aikuisia, työikäisiä ja ikääntyneitä maahanmuuttajia. Kyselyssä tunnistettiin sosiaalipalveluiden piirissä olevien maahanmuuttajien tuen tarpeet kantaväestön tarpeita laajemmiksi. Maahanmuuttajien on vaikea toimia monimutkaisessa palvelujärjestelmässä itsenäisesti, mikä lisää sosiaalityön tarvetta maahanmuuttajien keskuudessa. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2016a, 35-36.) Erityisesti sosiaalityöntekijän koordinaatiovastuu maahanmuuttaja-asiakkaiden asioissa korostuu (Vuorento & Franz-Koivisto 2017, 128).

Kunnille säädetyt erityistehtävät kotoutumislain mukaan ovat paikallisen kotouttamisen kehittämisen, suunnittelun ja seurannan yhteensovittaminen, palveluiden soveltuvuuden varmistaminen maahanmuuttajia ajatellen, kotoutumislain mukaisten toimenpiteiden ja palveluiden riittävydestä huolehtiminen sekä henkilöstön kotouttamisosaamisesta huolehtiminen (Karinen et al. 2020; Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010). Kuntia velvoittaa maahanmuuttajien alkukartoituksen ja tarvittaessa kotoutumissuunnitelman laatiminen riippuen siitä, onko sellaista laadittu työvoimapalveluiden piirissä. (Anis 2017, 325–326). Valtionkorvausten perusteella

tiedetään, että alkukartoituksia tehdään vain vähän. Alkukartoitusten tekemistä koskeva tutkimus vahvistaa tämän, mutta tuo esiin myös eroja eri maahanmuuttajaryhmien ja eri kuntien välillä (Karinen et al. 2020, 26).

Alkukartoituksen tarkoituksena on arvioida henkilön työllistymis-, opiskelu- ja muut kotoutumisvalmiudet sekä kotouttamistoimenpiteiden ja kotoutumissuunnitelman tarve (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014). Sosiaalitoimessa alkukartoitukseen sisältyviä teemoja voivat olla sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, asiointi- ja asumistaitojen kartoitus, vapaa-aika ja ajankäyttö, terveys ja hyvinvointi sekä näkemykset ja toiveet tulevaisuuden suhteen (Karinen et al. 2020, 28).

Enenevässä määrin on kiinnitetty huomiota siihen, että kotoutuminen tapahtuu ennen muuta paikallisesti siellä, missä maahanmuuttaja asuu (Saukkonen 2016b; Saukkonen 2018). Yhteiskuntaan integroituminen on abstrakti ilmiö, kun taas sopeutuminen tietylle paikkakunnalle, tiettyyn asuinympäristöön on konkreettinen ja merkityksellisempi (Saukkonen 2016b). Myös sosiaalityö on pääasiassa paikallista kotouttamista, vaikka toimitaankin yleisen lainsäädännön ja kotouttamispolitiikan puitteissa.

Maahanmuuttajat ovat kunnissa yleisen sosiaalityön piirissä, mutta maahanmuuttajan status tulee aina huomioida sosiaalityötä tehtäessä. Maahanmuuttajien parissa tehtävä sosiaalityö voidaan jakaa kolmeen tasoon: vastaanottovaiheen sosiaalityö, joka koskee maahanmuuton alkuvaiheessa tehtävää sosiaalityötä; kotouttava sosiaalityö, joka koskee pääasiassa oleskeluluvan saaneita maahanmuuttajia sekä monikulttuurinen sosiaalityö, joka nähdään laajemmassa merkityksessä sosiaalityön toimintaympäristönä, asiakaskunnan monikulttuurisuutena, sosiaalityössä tarvittavina erityisvalmiuksina tai monikulttuurisena ammattitaitona (Anis 2017, 325-326).

Vastaanottovaiheen sosiaalityöllä viitataan sosiaalityöhön, jota toteutetaan maahantulon alkuvaiheessa lähinnä vastaanottokeskuksissa tai pakolaiskiintiöissä oleskeluluvan saaneiden parissa. Sen painopisteinä ovat kriisityö, turvan varmistaminen ja arkea jäsentävien rutiinien rakentaminen ja tukeminen. Myös kieli- ja yhteiskuntaopintoja järjestetään vastaanottovaiheessa, vaikka oleskeluluvan saaminen on vielä epävarmaa. (Anis 2017, 325.)

Kotouttava sosiaalityö kohdistuu oleskeluluvan saaneisiin maahanmuuttajiin. Kotouttavassa sosiaalityössä asiakasta ohjataan tulemaan osaksi yhteisöä ja yhteiskuntaa edistämällä kiinnittymistä

asuinalueelle, koulutukseen ja työelämään, ohjaamalla asiakasta palveluiden piiriin sekä tukemalla asiakkaan aktiivista osallisuutta. Kotouttava sosiaalityö on yksilö- ja perhekohtaista sosiaalityötä tai yhteisösosiaalityötä, jota toteutetaan yhteistyössä yhdistysten ja yhteisöjen kanssa. Yhteistyö kunnallisten ja alueellisten toimijoiden ja kolmannen sektorin toimijoiden kuten monikulttuuri- ja maahanmuuttajayhdistysten kanssa on osa kotouttavaa sosiaalityötä. (Anis 2017, 325–326.)

Monikulttuurinen sosiaalityö pitää sisällään alkuvaiheen sosiaalityön ja kotouttavan sosiaalityön muodot sekä näiden lisäksi yleisemmin sosiaalityön, jossa työskennellään kulttuurisesti monimuotoisissa toimintaympäristöissä ja huomioidaan asiakaskunnan kulttuurinen ja kielellinen moninaisuus (Anis 2017, 326). Monikulttuurisessa sosiaalityössä on merkittävää toimia kulttuurisensitiivisesti.

Käytännössä maahanmuuttaja-asiakkaita ohjaavat samat ammatilliset ja eettiset periaatteet kuin kantaväestönkin parissa tehtävää sosiaalityötä (Berg 2012, 15). Myös useimmissa kuntien kotouttamisohjelmissa määritellään kotouttavan sosiaalityön asiakkaiden saavan vastaavaa palvelua, kuin muutkin sosiaalityön asiakkaat. Toisaalta maahanmuuttajataustaisten sosiaalityöhön kuuluu monikulttuurisuus, pakolaisten kohdalla pakolaisuuteen liittyvät asiat sekä monen erityistarpeen samanaikainen kohtaaminen (emt. 2012, 15).

Kotouttavasta sosiaalityöstä puhuttaessa keskitytään selvästi enemmän sosiaalityöntekijäasiakas -suhteeseen. Rakenteellinen sosiaalityö osana kotouttavaa sosiaalityötä saa vähemmän merkityksellisen roolin. Arvioitaessa viimeaikaisia tutkimuksia koskien maahanmuuttajien kotoutumista keskeinen havainto on kaksisuuntaisen kotoutumisen korostuminen. Tämä huomioiden myös sosiaalityössä tulisi asettaa enemmän painoarvoa rakenteelliselle ja monikulttuuriselle valtaväestössä tapahtuvalle sosiaalityölle.

2.1.3 Kotoutumisen indikaattorit

Tarkastelin vuonna 2017 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassani korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatioon vaikuttavia tekijöitä. Maahanmuuttajien kotoutumista mitataan usein juuri työllistymisen kautta, koska se on perustellusti tärkeä osa kotoutumista ja toimii tästä syystä myös keskeisenä kotoutumista mittaavana indikaattorina. Työllistymistä on myös suhteellisen helppo mitata. Tässä tutkimuksessa tarkastelen kotoutumista laajempänä käsitteenä. Vaikka lainsäädännön uudistuksella on tavoiteltu kokonaisvaltaisempaa kotoutumisen ymmärrystä, painottuu työllistyminen kotoutumisen keskeisenä indikaattorina edelleen, mikä näkyy myös tässä tutkimuksessa. Kotoutumisen indikaattorit peilautuvat tässä luvussa pitkälti työllistymiseen.

Työ- ja elinkeinoministeriö jaottelee kotoutumisen seurannan viiteen osa-alueeseen, jotka ovat: työllisyys, koulutus, hyvinvointi, osallistuminen ja kaksisuuntainen kotoutuminen. Näiden osa-alueiden avulla seurataan kotoutumisen tilaa ja kehittymistä Suomessa. Nämä indikaattorit huomioivat hyvin työllisyyden, koulutustaustan ja taloudellisen tilanteen osana maahanmuuttajien kotoutumista, mutta osallisuus on määritelty lähes täysin poliittisen osallisuuden näkökulmasta. Hyvinvointiin on liitetty terveys laajasti, mutta sosiaalisia suhteita koskevia indikaattoreita mitataan ainoastaan ystävien määrällä. Kaksisuuntaista kotoutumista koskevat indikaattorit on määritelty syrjinnän, häirinnän, turvattomuuden ja rasismien kautta. Näiden lisäksi yksi indikaattori mittaa yhteenkuuluvuuden tunnetta, jota mitataan maahanmuuttajien koettujen identiteettien kautta. (Kotoutumisen indikaattorit -tietokanta 2020.)

Edellä määritellyt kotoutumisen indikaattorit pitävät hyvin väljästi sisällään sosiaalisen pääoman ulottuvuutta osana maahanmuuttajan kotoutumista. Ystävien määrällä ja poliittisella osallisuudella viitataan löyhästi verkostoihin ja yhteenkuuluvuuden tunteella viitataan sopeutumismalliin, mutta sosiaalinen ulottuvuus näiden indikaattorien perusteella jää hyvin ohueksi. Sosiaalista pääomaa voidaan pitää itsestäänselvyytenä, koska se vaikuttaa kaikessa, mihin liittyy ihmisten välistä toimintaa. Tämä voi selittää sitä, ettei se ole saanut erityisen keskeistä roolia maahanmuuttajien kotoutumista koskevissa tutkimuksissa eikä sen rooli ole merkittävä kotoutumisen indikaattoreissa. Kotoutumiskoulutuksissa sosiaalisen pääoman rooli on kuitenkin merkittävä. (Unadike 2019, 23.)

Ager ja Strang (2008) ovat määritelleet integraation indikaattoreita asettamalla ne eri tasoille käänteiseksi pyramidiksi nelitasoisessa mallinnuksessaan, jossa integroitumisprosessin perusta muodostuu oikeuksista ja kansalaisuudesta, integroitumisprosessin toinen fasilitaattoritaso kielestä ja kulttuurin tuntemuksesta sekä vakaudesta ja turvallisuudesta. Mallin kolmas taso pitää sisällään sosiaaliset suhteet, jotka mallissa jakaantuvat verkostotyyppien mukaisesti sosiaalisiin verkostoihin, joista lisää luvussa 2.2.2. Mallin ylimmällä merkkien ja välineiden tasolla on työllisyys, asuminen, koulutus ja terveys, joita tyypillisesti pidetään keskeisinä integraation mittareina. Kansalaisuus, jota yleensä pidetään kotoutumisen tavoitteena, onkin mallin mukaan kotoutumisen lähtökohta. (Ager & Strang 2008, 170; 173.) Saman suuntainen ajatus ohjaa myös Könösen ja Himasen (2008) havaintoa siitä, että oleskelulupajärjestelmä asettaa maahanmuuttajat eriarvoiseen asemaan ja hankaloittaa kotoutumista, koska epävarmuus ja erilaiset oleskeluun perustuvien oikeuksien rakenteet haastavat kotoutumista (Könönen & Himanen 2019). Kansalaisoikeuksia ja oleskelun pysyvyyttä tulisi pitää lähtökohtana onnistuneelle kotoutumiselle.

Maahanmuuttajaan liitettävillä taustatekijöillä on merkittävä vaikutus maahanmuuttajan työllistymiseen ja työurien etenemiseen (Busk et al. 2016, 58), mutta myös kokonaisvaltaiseen kotoutumiseen. Maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla vaikuttavat tekijät voidaan jakaa yksilöllisiin sekä rakenteellisiin tekijöihin. Keskeisiä yksilöllisiä tekijöitä ovat: kielitaito, maassaoloaika, koulutus, työkokemus, koulutuksen ja työkokemuksen hankintamaa, lähtömaa, maahantulosity ja persoonallisuus. Keskeisiä rakenteellisia tekijöitä ovat: asenteelliset tekijät (sukupuolinen-, etninen-, ikäsyrintä), normatiiviset tekijät (työluvut yms. virallinen taso) sekä työmarkkinoiden muutokset. (Forsander et al. 2001, 74.) Sekä yksilöllisten että rakenteellisten tekijöiden on osoitettu vaikuttavan maahanmuuttajien heikkoon asemaan työmarkkinoilla, mikä viittaa integroitumattomuuteen (esim. Eronen et al. 2014, 18).

Ulkomaalaistaustaisten alhaiseen työvoimaosuuteen vaikuttaa edellä mainittujen ohella opiskelu, Suomeen otettavien kiintiöpakolaisten taipumus vajaakuntoisuuteen ulkomaalaistaustaisten naisten varhaisempi perheellistyminen ja äitien huono työllistyminen sekä suurten lapsiperheiden kohdalla kotona tehtävät työt. (Forsander 2002, 63; Larja & Sutela 2015, 81). Ulkomaalaistaustaisten työssäolon todennäköisyys on todettu kasvavan, pidempään Suomessa asuneiden, korkeamman koulutuksen omaavien ja paremman kielitaidon omaavien kohdalla (Skogberg & Koponen 2019, 138–139).

Rakenteellisiin tekijöihin luettavalla talouden suhdannevaihtelulla on keskeinen vaikutus maahanmuuttajien työllistymiselle (Eronen et al. 2014, 18). Suomessa suhdanne ja kausivaihtelut ovat vaikuttaneet yleisellä tasolla työllisyystilanteeseen vahvasti (Koistinen 2014, 105). Maahanmuuttajien epävarma asema työmarkkinoilla eli kantaväestöä suurempi sijoittuminen määräaikaisiin ja osa-aikaisiin työtehtäviin asettaa maahanmuuttajat alttiimmaksi suhdannevaihtelulle. Alttius suhdannevaihteluiden negatiivisille vaikutuksille voi selittyä myös sillä, ettei maahanmuuttajilla ole yhtä hyviä keinoja selvittää kriisitilanteista kuin kantaväestöllä (Koistinen 2014, 46–47).

Selviytymiseen työttömyyden kaltaisista kriisitilanteista vaikuttaa sosiaalinen tuki ja ammatillinen järjestäytyminen sekä itsensä työllistäminen (Koistinen 2014, 46–47). Maahanmuuttajille itsensä työllistäminen näyttäisi olevan usein ratkaisuna työttömyydelle. Ulkomaan kansalaisten yritystoiminta Suomessa on ollut suurempaa kuin kantaväestössä 2000-luvulla (Lith 2007), mutta ulkomaalaistaustaisten yrittäjäysaste on kohonnut suomalaisten yrittäjäysastetta korkeammalle vaihtelevasti ollen pääasiassa 2000-luvun kuluessa samalla tasolla kantaväestön kanssa (Fornaro 2019, 46).

Maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatiota tarkasteleva pitkittäistutkimus osoittaa, että maahanmuuttajien maassaoloajan pidentyessä heidän työmarkkinaosallisuutensa paranee. Ajan kuluessa maahanmuuttajien työllisyysaste kohoaa ja työmarkkina-asetat vakiintuvat johdonmukaisesti. (Linnanmäki-Koskela 2010, 62.) Työllisyyden todennäköisyyden on osoitettu kasvavan jokaista maassa vietettyä vuotta kohden (Busk et al. 2016, 58). Maahanmuuttajien työllistyminen perustuu usein integroitumisen tasoon. Maahanmuuttajien työllisyystilanne paranee Suomessa asumisen myötä, johtuen kielitaidon kehittymisestä, työmarkkinatietouden paranemisesta ja kotoutumisen helpottumisesta. (Heikkilä & Pikkarainen 2008, 50.) Samalla myös inhimillinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma lisääntyvät (Linnanmäki-Koskela 2010, 63).

Tutkimukset osoittavat, että maassa oleskelun keston ohella keskeisin maahanmuuttajien työllistymistä edistävä tekijä on kielitaito (ks. esim. Sarvimäki 2010, 257–258; Joronen 2005, 69; Eronen et al. 2014; Linnanmäki-Koskela 2010). Kielitaito on keskeinen kotoutumisen indikaattori ja sitä pidetään edellytyksen yhteiskunnallisen osallisuuden, asioinnin ja sopeutumisen näkökulmasta (Ager & Strang 2008, 182).

Maahanmuuttajien pääsyä koulutuksen piiriin pidetään tärkeänä osana kotoutumista. Maahanmuuttajien ja ulkomaalaistaustaisten kohdalla koulutuksessa tarjottu tuki ei ole riittävää tasaamaan taustoista aiheutuvia koulutuseroja. Suhtautuminen koulutukseen on ulkomaalaistaustaisilla valtaväestöä positiivisempaa, mutta etenkin pakolaistaustaisten kohdalla koulutusten keskeyttäminen ja koulutuksiin hakematta jättäminen on yleistä. Haasteita on selitetty lähtömaahan liittyvillä kuormittavilla tekijöillä, vanhempien inhimillisten tekijöiden vähäisyydellä ja rakenteellisella ja etnisellä syrjinnällä. Keskeisiksi tekijöiksi toiselle asteelle pääsyyn on nostettu sujuva suomen tai ruotsin kielitaito, oma motivaatio, perheen onnistunut kotoutuminen ja myönteinen asenne koulutusta kohtaan. (Malin & Kilpi-Jakonen 2019, 108–115)

Modernin hyvinvointivaltion ideaali on sosiaalisesti joustava ja mahdollisuuksia tarjoava yhteiskunta, jossa kaikilla on mahdollisuudet edetä omien pyrkimystensä ja taitojensa mukaisesti perimästä ja vanhempien asemasta riippumatta. Mahdollisuus koulutukseen koskee kaikkia väestöryhmiä. (Koistinen 2014, 146–148.) Kotoutumispalveluissa on kuitenkin havaittu viitteitä institutionaalista syrjinnästä, sillä maahanmuuttajia ohjataan tietyille opinto- ja työllistymispoluille työmarkkinatarpeiden ja ennakoasenteiden mukaisesti (Könönen & Himanen 2019, 62). Tämä viittaisi siihen, etteivät maahanmuuttajat saa riittävästi tietoa erilaisista työllistymispoluista ja koulutusvaihtoehdoista.

Tutkijat ovat osoittaneet eriäviä näkemyksiä siitä, kuinka suuri vaikutus Suomessa hankitulla koulutuksella on työmarkkina-asemaan (Forsander 2002; Joronen 2005, 77; Kyhä 2011, 140). Koulutuksen ja työkokemuksen hankintamaa on merkityksellinen koulutusta arvioitaessa työllistymisen näkökulmasta. Suomessa hankittu koulutus ja työkokemus edistävät työllistymistä parhaiten. (Forsander 2002, 177–179; Sutela 2005, 87.) Maahanmuuttajien elinolutkimuksen tulokset osoittavat, ettei edes suomalaisen koulutuksen hankkiminen ole olennaisesti parantanut huonosti työllistyvien maahanmuuttajaryhmien asemaa työmarkkinoilla. Tutkimustulokset eivät kumoa koulutuksen merkitystä työnsaannissa, mutta ne osoittavat, että viranomaisten tulee koulutuksen ohella käyttää muitakin keinoja maahanmuuttajien työllistymisen parantamiseksi. (Joronen 2005, 78.)

Koulutustasolla on tutkimusten mukaan merkittävä vaikutus maahanmuuttajien työllistymiseen. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet työllistyvät parhaiten (Larja & Sutela 2015, 79). Toisaalta korkeasti koulutetuista maahanmuuttajista vain pieni osa työllistyy koulutustaan vastaavalle alalle (Kyhä 2011, 238). Maahanmuuttajat eivät hyödy koulutuksestaan samalla tavalla kuin muu väestö,

vaikka koulutuksella on positiivinen vaikutus työllistymiseen (Busk et al. 2016, 20). Maahanmuuttajat kohtaavat hankaluuksia koulutusta vastaaviin tehtäviin työllistymisessä, vaikka heillä olisi hyvä suomenkielentaito ja Suomessa suoritettu tutkinto (Könönen & Himanen 2019, 59).

Maahanmuuttajien oman arvion mukaan joka neljäs koki, ettei edes koulutuksella ole merkitystä työnsaannin kannalta. Puolet maahanmuuttajista ei uskonut, että heillä on samanlaiset mahdollisuudet saada töitä kuin suomalaisilla. Syrjintäkokemukset vaikuttavat maahanmuuttajien kokemuksiin heidän vaikutusmahdollisuuksistaan suhteessa omaan työllistymiseensä. (Liebkind et al. 2004, 212.)

Maahanmuuttajien oman kokemuksen mukaan etninen tausta vaikutti heidän käsitykseensä siitä, onko heillä vastaavat mahdollisuudet saada töitä kuin suomalaisilla. (Liebkind et al. 2004, 212). Maahanmuuttajien omat kokemukset etnisestä syrjinnästä työnhaussa saivat vahvistuksen tutkimuksessa, jossa tutkittiin työnantajien asennoitumista maahanmuuttajataustaisuuteen. Tutkimuksessa suomalaistaustaiset hakijat saivat huomattavasti enemmän kutsuja työhaastatteluihin kuin maahanmuuttajataustaiset. Tutkimuksen mukaan erityisen syrjityssä asemassa olivat Euroopan ulkopuolelta tulevat maahanmuuttajat. (Ahmad 2019, 20.)

Tutkimukset osoittavat, että maahanmuuttajaryhmien välillä on suuria eroja työllistymisen, mutta myös hyvinvoinnin suhteen. Länsimaissa syntyneiden ja niiden joukossa, jotka ovat läheisiä suomalaisen kulttuurin kanssa, työllistyneitä on enemmän. (Heikkilä & Pikkarainen 2008, 56; Heikkilä 2005, 486 myös Ahmad 2019, 20.) Tätä on selitetty jälkikolonialisella teoriolla, jonka mukaan koloniaalisen projektin oikeuttaneet ajatusmallit rodullisesta hierarkiasta ohjaavat edelleen valtioiden, etnisten ryhmien ja yksilöiden välisiä suhteita (Peltola 2014, 11–12). Etninen hierarkia työmarkkinoilla näkyy työnantajien ennakkoluuloisuutena Euroopan ulkopuolelta tulleita maahanmuuttajia kohtaan (Ahmad 2019, 15). Maahanmuuttajat eivät koe syrjintää ainoastaan rekrytoinnissa, mutta myös työssä ollessaan (Könönen & Himanen 2019, 62).

Terveys ja pääsy terveystalveluiden piiriin nähdään keskeisenä tekijänä aktiivisen yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta (Ager & Strang 2008, 172–173). Ulkomaalaistaustaisen väestön terveys on tutkimuksissa todettu olevan valtaväestön terveyttä heikompaa, mutta maahanmuuttajaryhmien välillä on eroja. Terveyttä edistävät toimet vaikuttavat positiivisesti työllistymiseen ja kotoutumiseen. Tätä voidaan selittää työn ja terveydenkokemuksen kaksisuuntaisuudella. Työttömyys heikentää terveyttä ja toisaalta heikko terveys voi rajoittaa työssäkäynnin mahdollisuuksia. (Skogberg & Koponen 2019, 133–134; 137.) Terveysteen liittyvät riskitekijät, kuten tupakointi, lihavuus ja

alkoholinkäyttö eivät selitä ulkomaalaistaustaisten heikompaa työllisyyttä, sillä tupakointia lukuun ottamatta nämä olivat ulkomaalaistaustaisessa väestössä koko väestöä harvinaisempaa (Skogberg & Koponen 2019, 138).

Sosiaalista hyvinvointia maahanmuuttajien kotoutumisen osana on tutkittu vasta vähän. Sosiaaliset suhteet ja yksinäisyyden kokemukset, vapaa-ajan toiminta ja poliittinen osallisuus ovat yhteydessä tyypillisiin kotoutumisen mittareihin, kuten työllistymiseen ja kielitaitoon (Castaneda & Kuusio 2019, 127–128). Sosiaalisen hyvinvoinnin kokemuksen osalta maahanmuuttajaryhmien välillä havaittiin eroja. Pakolaisuustaisuus ei selittänyt eroja maahanmuuttajaryhmien välillä, mutta etenkin Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta tulleiden maahanmuuttajien tilanne verrattain muihin oli sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden kokemuksen osalta heikompi. (Castaneda & Kuusio 2019, 127–130.) Myös psyykkinen kuormittuneisuus ja kokemus työkykyisyydestä oli näissä maahanmuuttajaryhmissä muuta väestöä yleisempää ja työllisyys alhaisempaa (Skogberg & Koponen 2019, 138).

Kansainvälisellä tasolla myös asuminen on nostettu keskeiseksi kotoutumisen indikaattoriksi (Ager & Strang 2008). Maahanmuuttajien asumista tarkasteleva tutkimus osoittaa, että maahanmuuttajien sijoittuminen poikkeaa suomalaissyntyisen väestön alueellisesta sijoittumisesta. Etninen eriytyminen on lapsiperheiden osalta vahvempaa. (Kauppinen, 2019, 161). Tätä voidaan selittää rakenteellisena ohjautumisena tietyille asuinalueille, jolloin siihen voi liittyä syrjintää (ks. Kauppinen 2019, 163–164) tai maahanmuuttajien omina pyrkimyksinä hakeutua tietyille asuinalueille. Naapureilla ja asuinyhteisöllä on tärkeä rooli kotoutumisen edistämässä avunannon ja opettamisen näkökulmasta, mutta myös turvallisuuden ja asettumisen näkökulmasta (Ager & Strang 2008, 171-172). Asumiseen liittyvä segregatio hidastaa integraatiota. Kauppinen (2019) mukaan segregatiota tulee tarkastella huomioiden etnisyys, sosioekonominen tilanne ja perheellisyys. Lisäksi segregatiota tulisi lähestyä taloudellisen eriarvoisuuden ja syrjinnän näkökulmista. (emt. 2019, 162.)

Yhteiskunnassa toimimisessa tarpeellisia resursseja ovat kielitaito, ammattitaito, kulttuurinen kompetenssi ja sosiaaliset taidot sekä valtayhteiskunnan verkostojen hallinta. Kulttuurin tuntemus on ratkaisevassa asemassa, sillä yhteisöihin kuin yhteistyöhön on kyettävä sopeutumaan. Maahanmuuttajat, jotka vastaisivat työvoimapulaan ja integroituisivat yhteiskuntaan parhaiten, ovat niitä, jotka sopeutuvat parhaiten muuttuviin olosuhteisiin (Forsander 2007, 17–18). Hanna Sutela esittää, että maahanmuuttajien asema riippuu maahanmuuttajan ”suomalaisuusasteesta”. Työllistymiseen vaikuttaa ammattitaidon laatu, lähtömaan ja uuden maan kulttuurinen, kielellinen,

taloudellinen ja sosiaalinen etäisyys. Tämä vahvistaa selitystä kielisukulaisten eli virolaisten hyvästä asemasta työelämässä. (Sutela 2005, 109; vrt. Heikkilä 2005, 486; 491–492.) Tätä voidaan selittää myös jälkikolonialisella teoriolla, jossa valkoinen mies on rodullisen hierarkian huipulla ja samankaltaisuuden positiivinen vaikutus liittyy rodulliseen hierarkiaan (Peltola 2014, 13).

Maahanmuuttajan työllistymistä koskevissa tutkimuksissa maahanmuuttajan työmarkkina-asemaa on selitetty maahanmuuttajan ominaisuuksina, joita on jäsennetty pääomien ja resurssien käsitteillä (Forsander 2013, 230). Sosiaalinen, inhimillinen ja kulttuurinen pääoma nivoutuvat toisiinsa ja niiden kasautumisesta seuraa myönteinen kehä, joka edesauttaa maahanmuuttajan kotoutumista (Forsander 2013, 231). Ominaisuudet viittaavat myös maahanmuuttajan habitukseen, josta lisää luvussa 2.2.

Edellä esitettyä väitettä tukevat tutkimustulokset, joiden mukaan maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttaa vahvasti maassa oleskelun kesto (Eronen et al. 2014; Kyhä 2011, 129; Sarvimäki 2010, 257–258; vrt. Joronen 2005, 69). Mitä pidemmin maahanmuuttaja on oleskellut Suomessa, sitä todennäköisempää on hänen suomalaistuneisuutensa ja sitä pidemmällä on hänen sopeutumisprosessinsa. Sosiaalisten suhteiden muodostuminen vie aikaa ja todennäköisesti maassa asuttu aika myös kasvattaa sosiaalisten verkostojen kenttää ja muokkaa yksilön habitusta uuteen kulttuuriympäristöön sopivaksi sosiaalisen pääoman kertymisen kautta. Toisaalta tutkimukset osoittavat, että ne maahanmuuttajat, jotka ovat olleet työttömänä ensimmäisenä maahanmuuttovuonna kohtaavat todennäköisesti ongelmia työllistymisessä myös jatkossa. Työllistymisen todennäköisyys ensimmäisenä maahanmuuttovuonna on kuitenkin pieni. (Heikkilä 2005, 485.) Maassa oleskelun keston merkitys kotoutumisen etenemiseen voi viitata myös alkuvaiheen kotoutumisen hitauteen johtuen erilaisista rakenteellisista haasteista (Könönen & Himanen 2019, 61–63).

Kotoutumisen indikaattoreita tarkasteltaessa työllistymisen ja kotoutumisen muiden ulottuvuuksien näkökulmasta on huomioitava indikaattoreiden intersektionaalinen luonne. Erilaiset tekijät eivät niinkään vaikuta kotoutumiseen yksittäisinä tekijöinä vaan erilaisten tekijöiden ristivaikutuksena tai kumuloituen. Kyse on yksilöllisten tekijöiden ja rakenteellisten tekijöiden välisestä suhteesta ja niihin liittyvästä asenneilmapiiristä. Juuri tästä syystä on merkityksetöntä erottaa integraatio ja monikulttuurisen yhteiskunnan edellytys toisistaan. Tasa-arvon ja kotoutumisen edistämisen edellytyksenä on yhteiskunnallisten erojen huomioiminen yhtä aikaa ja suhteessa toisiinsa (THL 2021).

2.2 Sosiaalisen pääoman teoria

2.2.1 Sosiaalinen pääoma osana pääomien kokonaisuutta

Pääomien jaottelusta on esitetty erilaisia variaatioita tieteen saralla. Pääomien kenttä voidaan jakaa neljään eri osa-alueeseen, joita ovat taloudellinen pääoma, inhimillinen pääoma, kulttuurinen pääoma ja sosiaalinen pääoma (Forsander 2002, 51 vrt. Bourdieu 1986, 243; Niemelä 2004, 24–25). Näistä taloudellinen pääoma on selkeimmin määriteltyä aineellista pääomaa. Inhimillinen pääoma viittaa taitoihin, kuten koulutukseen, ammattitaitoon, kielitaitoon tai työkokemukseen, joilla on markkinoiden määräämä taloudellinen vaihtoarvo (Forsander 2013, 230). Hahmottaessaan sosiaalisen pääoman määritelmää Pauli Niemelä (2004, 25) jakaa inhimillisen toiminnan tasot kolmeen kategoriaan, joita ovat: taloudellis-aineellinen, poliittis-sosiaalinen ja sivistyksellisenhenkinen (emt., 25).

Pääoman kasaantuminen ja pääoman tuoman hyödyn saavuttaminen ovat aikaa vieviä prosesseja, olipa kyse mistä tahansa pääoman lajista. Pääoma määrittelee toimintojen menestyksen mahdollisuudet. Maahanmuuttajien eriarvoista asemaa työmarkkinoilla voidaan selittää pääomien kautta, sillä pääoma on voima, joka johtaa epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin ihmisten välillä. Näin ollen pääomien kautta on mahdollista kuvata sosiaalisen maailman järjestäytymistä. (Bourdieu 1986, 241–242.)

Sosiaalinen pääoma jäsentää aineettoman pääoman merkitystä yhteisön toiminnalle ja liittyy käsitteisiin inhimillinen, kulttuurinen ja intellektuaalinen (Vuokila-Oikkonen & Kainulainen 2010, 1, 3). Se ilmenee erilaisissa sosiaalisissa velvollisuuksissa ja oikeuksissa ja näitä ylläpitävissä muodollisissa ja epävirallisissa suhdeverkostoissa (Siisiäinen 2005, 92). Muut pääomalajit ovat kiinnitettävissä yksilöön, mutta sosiaalinen pääoma toteutuu yhteisöllisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, luottamuksessa ja normeissa (Forsander 2002, 51). Sosiaalista pääomaa ei voida irrottaa kantajistaan ja näiden välisistä suhteista eikä se ole helposti liikuteltavissa toisin kuin esimerkiksi taloudellinen pääoma (Ilmonen 2002, 21).

Sosiaalinen pääoma muodostaa oman tasonsa yhteiselämän ulottuvuudella pääomien kokonaisuudessa (Niemelä 2004, 84). Pääomaa määriteltäessä kyse on jonkin omistettavissa ja hallittavissa olevan kertymisestä tai kasautumisesta (Niemelä 2004, 23). Sosiaalisen pääoman omistamista kuvaasi paremmin osallisena oleminen, kuin omistaminen tai hallitseminen, koska sosiaalista pääomaa ei voi omistaa yksin ilman muita osapuolia tai muiden osapuolten sille antamaa merkitystä.

Sosiaalista pääomaa ei saisi erottaa muista pääoman alueista, vaan sitä olisi syytä tutkia osana aineettoman pääoman kokonaisuutta ja tutkimuksessa tulisi hyödyntää kokonaisvaltaista pääomakäsitystä. Maahanmuuttajien integroitumista tarkasteltaessa on keskeistä kiinnittää huomiota pääoman lajien toisikseen muuntamisen ja muuntumisen sääntöihin. (kts. Bourdieu 1986, 252–253.) Yksittäisen pääoman tuotosta on mahdotonta vetää yksiselitteisiä kausaalisia päätelmiä. Integraatioon vaikuttava myönteinen voima syntyy pääomien kasautuessa. (Linnanmäki-Koskela 2010, 27.)

Sosiaalisen pääoman käsitteessä keskeistä on taloudellisen toiminnan ja sosiaalisten suhteiden yhteen kietoutuminen (Forsander 2002, 57). Sosiaalisen pääoman ja taloudellisen ja kulttuurisen pääoman väliset suhteet ja toisikseen muunnettavuus ilmenee ihmisten välisissä käytännöissä (Siisiäinen, 2005, 90). Pääomien toisikseen muuntuminen tähdentyy yleensä muiden pääoman osa-alueiden taloudelliseksi pääomaksi muuntumiseen. Sosiaalista ja inhimillistä pääomaa hyödynnetään taloudellisen pääoman saavuttamiseksi. Toisaalta sosiaalinen pääoma edesauttaa inhimillisen pääoman hyödyntämistä.

Maahanmuuttajien työllistymisongelmiin on suomalaisessa tutkimuskentässä haettu vastauksia ensisijaisesti inhimillisen pääoman saralta. Taloudellista pääomaa voidaan pitää pääomien perustana, minkä vuoksi se on tärkeä osa tarkastelua (Bourdieu 1986, 252). Sosiaalisen pääoman yhteiskunnallinen merkitys muodostuu, kun se voidaan muuntaa taloudelliseksi pääomaksi. Sosiaalisen pääoman muuntuminen taloudelliseksi pääomaksi voi tapahtua esimerkiksi työmarkkinoille integroitumisen kautta. Sosiaalista pääomaa ei kuitenkaan ole syytä tarkastella kapea-alaisesti taloudellisen pääoman suurena, vaikka se siihen vaikuttaakin (Niemelä 2004, 29). Tästä syystä on tärkeä nostaa esiin myös sosiaalisen pääoman ja inhimillisen pääoman väliset keskinäiset suhteet ja niiden tuomat aineettomat hyödyt, jotka helposti myös integraatiotutkimuksessa jäävät työllistymistavoitteen jalkoihin. Sosiaalisella pääomalla on myös hyvinvoinnin näkökulmasta itseisarvoa, vaikka se ei olisi muunnettavissa taloudelliseksi pääomaksi.

2.2.2 Sosiaalisen pääoman määritelmä

Sosiaalisen pääoman käsite on monimerkityksinen. Sosiaalista pääomaa ei voida määritellä yksiselitteisesti, koska sosiaalisen pääoman teorioita on useita ja kukin teoria määrittelee sosiaalisen pääoman eri tavalla. Sosiaalisen pääoman erilaiset tulkinnat painottavat erilaisia asioita ja myös tarkoittavat sosiaalisella pääomalla erilaisia asioita. Erilaisista teorioista huolimatta olen pyrkinyt poimimaan tarkasteluuni erilaisten määritelmien keskeisiä piirteitä kokonaisuuden hahmottamiseksi.

Sosiaalisen pääoman määritelmä riippuu paljolti tutkijasta ja siitä, mihin koulukuntaan hän lukeutuu. Sosiaalisen pääoman juuret sijoittuvat 1800-luvulle, mutta sen nykykeskusteluun tuoneita teoreetikkoja ovat James Coleman, Pierre Bourdieu ja Robert Putnam. Kunkin teoreetikon ympärille on muodostunut omat koulukuntansa, jotka edustavat erilaisia näkemyksiä sosiaalisen pääoman määritelmästä. Kukin teoreetikko tarkastelee sosiaalisen pääoman ilmenemistä eri näkökulmasta. Bourdieu tarkastelee sosiaalista pääomaa yksilö ja rakenne tasolla, Coleman perhe- ja yhteisötasolla ja Putnam yhdyskunta- ja aluetasolla (Niemelä 2004, 27).

Sosiaalisen pääoman yleisin tulkinta on vahvasti sidoksissa taloustieteeseen. Uuden talouden koulukunnan mukaan sosiaalinen pääoma on sosiaalisen ulottuvuuden taloustieteellistä tulkintaa. Sen tavoitteena on tarkastella, miten sosiaalinen pääoma vaikuttaa talouden tehokkuuteen ja yhteiskunnallisiin tuottoihin. (Niemelä 2004, 11.) Coleman liittää sosiaalisen pääoman vahvasti talouteen ja toiminnan tasoon. Sosiaalinen pääoma ilmenee perheen sisäisinä suhteina ja perheen suhteina ympäröivään yhteiskuntaan (Forsander 2002, 57). Coleman korostaa teoriassaan kolmea sosiaalisen pääoman muotoa: vastavuoroisuuden velvoite, informaation kulku ja normit (Ruuskanen 2001, 16–17). Coleman tarkastelee sosiaalista pääomaa yhteisöllisen tason ilmiönä ja tarkoittaa sosiaalisella pääomalla sosiaalisen koheesion tuottamaa suhdeverkostoa ja sen tiiviyyttä. Coleman painottaa koheesion merkitystä sosiaalisten normien vahvistajana tavoitteena luottamuksen kasvattaminen. (Niemelä 2004, 13.)

Bourdieu puolestaan näkee sosiaalisen pääoman toimivan erilaisilla sosiaalisilla kentillä ja se liittyy ihmisen habitukseen ja sosiaaliseen asemaan. Bourdieun mukaan sosiaalinen pääoma viittaa ihmisen erottautumiseen, kun taas Colemanin perinteestä kumpuaa luottamuksen, verkostojen ja yhteisöllisyyden korostaminen (Forsander 2002, 57). Toisin kuin Coleman Bourdieu liittää sosiaalisen pääoman sekä yksilötasolle, että yhteiskunnan rakennetasolle. Bourdieun määritelmän mukaan sosiaalisessa pääomassa on kyse resursseista, jotka riippuvat kuulumisesta ryhmään. Sosiaalinen pääoma on institutionalisoituneen keskinäisen tuntemisen ja tunnustuksen saannin verkostoon sidottujen resurssien kokonaisuus. (Kivelä & Siisiäinen 2007, 155.) Pääoman lajit ovat keskeisiä välineitä toimijan, rakenteiden ja sosiaalisen muutoksen teoreettisessa hahmottamisessa (Siisiäinen 2002, 90).

Bourdieu (1986, 248–249) liittää sosiaalisen pääoman yksilön voimavaraksi ja tarkastelee sosiaalista pääomaa sekä yksilön ominaisuutena että yhteiskunnan rakenneominaisuutena. Bourdieu määrittelee sosiaalisen pääoman sekä positiivisena ominaisuutena että vallankäytön välineenä. Hän näkee sosiaalisen pääoman voimavarana, joka on riippuvainen olemassa olevista verkostoista tai ryhmäjäsennydestä, joiden kautta verkostoihin tai ryhmään kuuluva tulee osalliseksi kollektiivisesti omistetusta pääomasta. Sosiaalisen pääoman määrä on riippuvainen verkostojen laajuudesta ja verkostojen tarjoaman pääoman laadusta. Ryhmän jäsenyys voi olla luonnollisesti perittyä tai ryhmän jäsenyyden voi ansaita omilla saavutuksilla. (emt., 248–249.) Sosiaalinen pääoma kiinnittyy Bourdieun teoriassa tiettyihin kenttiin ja ilmenee eri kentillä eri tavoin. Sosiaalinen pääoma voi konkretisoitua omistajansa subjektiivisen kokemuksen perusteella, mutta myös institutionaalisesti taattujen oikeuksien muodossa (Bourdieu 1986, 249–250), mikä korostuu erityisesti sosiaalisen pääoman pohjoismaisessa ja institutionaalisessa tulkinnassa.

Robert D. Putnam liittää sosiaalisen pääoman vahvasti hyvinvointiin ja demokratiaan (Ruuskanen 2007, 11; Vuokila-Oikkonen & Kainulainen 2010, 2). Hän jakaa sosiaalisen pääoman sitovaan (bonding) ja yhdistävään (bridging) ulottuvuuteen, joista ensimmäinen viittaa yksilöiden välisiin sosiaalisiin siteisiin ja verkostoihin ja jälkimmäinen viittaa ryhmäidentiteettiin (Ruuskanen 2001, 23). Putnamin teoriassa sosiaalinen pääoma muodostuu verkostoissa vastavuoroisuuden normien ja luottamuksen kautta sosiaalisiksi verkostoiksi. Putnam korostaa teoriassaan sosiaalisen pääoman positiivista vaikutusta yhteiskuntaan. (Niemelä 2004, 13.) Niin ikään luottamuksen merkitys sosiaalisen pääoman muodoista keskeisimpänä tuotannontekijänä on Putnamin teorian mukainen näkemys (Forsander 2002, 59).

Nan Lin ja Ronald Burt määrittelevät sosiaalisen pääoman yksilön käytössä olevaksi voimavaraksi, joka parantaa hänen asemaansa kilpailussa (Ruuskanen 2007, 14–15). Erityisesti Lin edustaa näkemystä, jonka mukaan pääoman avulla voidaan edistää omia etuja (Ilmonen 2005, 49). Linin näkemys vastaa instrumentaalista tulkintaa, jonka mukaan sosiaalinen pääoma on yksilön resurssi taloudellisen pääoman tavoin (Niemelä 2004, 14). Burtin teoriassa keskeistä on yksilön verkostoasema ja sen myötä mahdollisuudet hyödyntää taloudellista ja inhimillistä pääomaa (Ruuskanen 2001, 19). Verkostonäkökulma sosiaalisen pääoman tulkintana korostaa erilaisten verkostojen merkitystä sosiaalisena pääomana. Se on syntynyt kritiikkinä kommunitaristiselle tulkinnalle. Kommunitaristinen tulkinta puolestaan korostaa paikallisten yhteisöjen merkitystä. Sitä on kritisoitu yhteiskuntaan negatiivisesti vaikuttavien yhteisöllisyyden muotojen vuoksi. (Niemelä 2004, 14.)

Institutionaalinen näkökulma korostaa valtion ja yhteiskunnan suhteita sosiaalisena pääomana. Tulkinnan keskeisinä elementteinä erottuu laillisuuden edistäminen sekä yhteiskunnan toimintakyvyn ja pätevyyden varmistaminen. (Niemelä 2004, 14.) Institutionaaliseen tulkintaan lukeutuu myös sosiaalisen pääoman pohjoismainen tulkinta, joka soveltuu nimenomaan suomalaiseen kontekstiin. Pohjoismaisen tulkinnan mukaan universalistinen hyvinvointivaltio kykenee kasvattamaan yleistä luottamuksen ilmapiiriä ja turvaverkkojen avulla myös luottamusta talouteen. Luottamus kohdistuu näin ollen universalismia soveltaviin julkisiin instituutioihin eikä sosiaalisiin verkostoihin tai julkissektorista erillään toimiviin kansalaisyhteiskunnan instituutioihin. (Ruuskanen 2007, 19–20.)

Sosiaaliseen pääomaan kohdistettu kritiikki on suunnattu siihen, että eri traditioista nousevat tutkimussuuntaukset antavat sosiaaliselle pääomalle hyvin eri tasoisia merkityssisältöjä. Myös käsitteen epämääräisyys ja mittaamisen haasteet ovat saaneet osakseen kritiikkiä. (Ruuskanen 2001, 4.) Sosiaalisen pääoman termin alle on jo ehtinyt vakiintua tietyntyyppiset osa-alueet, joita hyödynnän tässä tutkimuksessa. Kukin tulkinta antaa oman painotuksensa sosiaalisen pääoman tarkasteluun maahanmuuttajien kotoutumista tutkittaessa ja siksi hyödynnän erilaisia tulkintoja tarpeen mukaan.

Olen painottanut tutkimuksessani yksilötason tarkastelua, minkä vuoksi Bourdieun lähestymistapa soveltuu tutkimukseeni parhaiten. Yksilötason ja sosiaalisten kenttien tarkastelu sosiaalisena pääomana soveltuu maahanmuuttajien eriytyneiden kenttien tarkasteluun. Bourdieun perinteestä niin ikään nouseva sosiaalinen pääoma vallankäytön välineenä on maahanmuuttajiin usein yhdistetty näkökulma. Taloudellinen aspekti on keskeisessä asemassa tutkimuksessani maahanmuuttajiin

liitettyjen kustannusten ja sosiaalisen pääoman taloudelliseksi pääomaksi muuntumisen vuoksi. Putnamin näkökulmat erilaisista suhteiden tasoista soveltuvat erinomaisesti maahanmuuttajien integraation tarkasteluun ja siksi olen huomionnut myös tämän tulkinnan. Verkostoiden ja yhteisöiden keskeisyys on noussut niin ikään esille integraatioprosessissa. Hyödynnän myös institutionaalista tulkintaa, sillä se on merkityksellinen viranomaistoiminnan näkökulmasta ja siksi huomionarvoinen sosiaalityötä tarkasteltaessa.

Sosiaalisen pääoman määritelmä on moniulotteinen ja sitä voidaan tarkastella eri tasoilla. Sosiaalista pääomaa voidaan tarkastella mikro-, meso-, makro- ja metatasoilla. Sosiaalinen pääoma on omiaan toimimaan näiden eri tasojen välimaastossa. Yksittäisen työmarkkinoilla liikkuvan ihmisen näkökulmasta sosiaalinen pääoma vaikuttaa mikrotasolla. Hän voi kuitenkin oman sosiaalisen pääomansa myötä vaikuttaa meso-, makro- ja metatasolla ja näiden tasojen sosiaalinen pääoma voi myötävaikuttaa yksittäisen ihmisen työllistymiseen. Erityisesti heikot sosiaaliset verkostot toimivat usein eri tasojen välillä (Granovetter 1973, 1376). Vaikka painotan mikrotason tarkastelua, on muiden tasojen tarkastelu tärkeää kokonaiskuvan muodostamiseksi.

Sosiaalinen pääoma voidaan jakaa sitovaan (bonding), yhdistävään (bridging) ja linkittävään (linking) sosiaaliseen pääomaan. Sitova sosiaalinen pääoma viittaa siteisiin tuttujen, yhteisten piirteiden ja kulttuurista yhteenkuuluvuutta kokevien ihmisten välillä, kun taas yhdistävä sosiaalinen pääoma viittaa siteisiin, joiden avulla aiemmin toisilleen tuntemattomat tai toisiaan erilaisina pitävät ihmiset ja ryhmät ovat tekemisissä keskenään. Linkittävä sosiaalinen pääoma sen sijaan viittaa yhteiskunnan vertikaaliseen verkostoitumiseen: eritasoisissa asemissa olevien toimijoiden välisiin yhteyksiin. Sitova sosiaalinen pääoma tukee ryhmien sisäistä yhteistoimintaa, yhdistävä sosiaalinen pääoma tukee ryhmien välistä vuorovaikutusta ja linkittävä sosiaalinen pääoma linkittää ryhmän formaaleihin yhteiskunnallisiin instituutioihin. (Claridge 2018, 1–3; Aldrich & Meyer 2014, 5; Ruuskanen 2007, 26–27; Woolcock 2001.) Tästä jaottelusta lisää luvussa 4.1.2.

Sosiaalinen pääoma liikkuu yhteisen ja yksilöllisen välimaastossa. Se syntyy yhteisessä toiminnassa ihmisten välillä ja on kollektiivisesti omistettua, mutta se on samanaikaisesti riippuvainen yksilöistä ja heidän kyvystään olla osallisia ja hyödyntää olemassa olevaa sosiaalista pääomaa. Sosiaalinen pääoma käsitetään useammin ryhmän kuin yksilön ominaisuutena, mutta sitä mitattaessa keskitytään useimmiten yksilötasolle (Iisakka 2006a, 17). Yksilötasolla sosiaalisen pääoman kerryttäminen tapahtuu sosiaalisen toiminnan kautta toimimalla järjestöissä, yhdistyksissä ja yhteisöissä. Yhteisötasolla sosiaalisen pääoman kerryttäminen tapahtuu institutionalisoinnin kautta ja sen

keskeinen ilmenemismuoto on valta. (Niemelä 2004, 22.) Sosiaalinen pääoma on aineetonta pääomaa, joka muodostuu perittyinä ja vuorovaikutuksessa. Nyky-yhteiskunnassa perityn sosiaalisen pääoman merkitys on vähentynyt, mutta maahanmuuttajia tarkasteltaessa sen merkitys korostuu.

Sosiaalisen pääoman teorioiden monimerkityksellisyyden vuoksi sosiaalisen pääoman yksiselitteinen määrittely on mahdotonta. Teoriat eivät mielestäni kuitenkaan sulje toisiaan pois, vaan muodostavat enemmän kokonaisuuden, jossa sosiaalista pääomaa tarkastellaan eri näkökulmista erilaisin painotuksin. Maahanmuuttajien integraation tarkastelua varten hyödynnän sosiaalisen pääoman erilaisia määritelmiä, jotka yleisesti ovat olleet käytössä sosiaalista pääomaa mitattaessa. Pyrin soveltamaan tarkastelussa eri sosiaalisen pääoman teorioita niiltä osin kuin ne soveltuvat maahanmuuttajien integraation tarkasteluun sosiaalityön kontekstissa.

2.2.3 Sosiaalisen pääoman merkitys

Sosiaalinen pääoma tähdentyy ihmisten välisiin suhteisiin ja verkostoihin ja niiden laatuun. Siinä on kyse yksilön tai yhteisön hyvinvoinnin näkökulmasta sosiaalisten suhteiden, sosiaalisten instituutioiden tai sosiaalisten rakenteiden tuottamasta toimintakyvystä. Yksilöiden välinen aktiivinen vuorovaikutus ja sosiaaliset verkostot voivat luoda ja pitää yllä vastavuoroisuuden normeja ja luottamusta, jotka edistävät yhteiskunnan toimintakykyä. Sosiaalisten suhteiden ja niiden kautta saatavien resurssien merkitys näkyy silloin, kun ne lisäävät toimijan toimintakykyä. (Ruuskanen 2007, 18, 35.)

Sosiaalista pääomaa tarkasteltaessa voidaan ottaa lähtökohdaksi se, ketä sosiaalinen pääoma hyödyttää. Sosiaalisen pääoman merkitys voidaan johtaa sekä yksilön, että yhteiskunnan positiiviseksi voimavaraksi (Pehkonen 2006, 39). Tarkastelussa merkitystä on myös sillä, pidetäänkö sosiaalista pääomaa yksilön ominaisuutena vai rakenneominaisuutena. Näitä on vaikea erottaa toisistaan, sillä yksilön etu on usein yhteisön etu ja toisin päin. Lähtökohtana on, että sosiaalinen pääoma vaikuttaa yhteiskunnan toimintakykyyn parantamalla yhteistyötä yksilön ja yhteiskunnallisten ryhmien välillä. Sosiaalinen pääoma lisää toimintojen koordinoitua ja yhteisön

jäsenilleen antamaa vastavuoroista tukea. (Ruuskanen 2001, 23) Sosiaalista pääomaa voidaan tarkastella positiivisena ja negatiivisena. Sosiaalisen pääoman huomattavan matala taso voidaan luokitella negatiiviseksi pääomaksi, sillä sosiaalisten suhteiden ja luottamuksen puuttuminen näyttäisi rapauttavan yhteisön sosiaalista pääomaa (Iisakka & Alanen 2006, 13).

Sosiaalista pääomaa pidetään keskeisenä taloudellisen tuottavuuden selittäjänä. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että erilaiset sosiaaliset rakenteet vaikuttavat taloudelliseen kehitykseen ja samanaikaisesti tehostavat yksilöiden tavoitteiden toteutumista. (Pehkonen 2006, 39.) Sosiaalinen pääoma voidaan mieltää välittäväksi käsitteeksi työmarkkinoiden rakenteellisen viitekehyksen ja yksilöllisten selitystekijöiden välillä (Forsander 2002, 51).

Sosiaalisella pääomalla on tutkimusten mukaan taloudellista hyötyä, mutta sillä on positiivinen yhteys myös terveyden kokemukseen (Castaneda & Kuusio 2019, 121; Nieminen 2006, 58). Sosiaalisen pääoman nykytilanne on kaksitahoinen: toisaalta sosiaalisen pääoman positiivinen yhteiskunnallinen merkitys on tunnustettu, toisaalta yksilöllistymisen seurauksena sosiaalinen pääoma on murentunut viime vuosina. Hyvinvointipalveluiden muutoksen myötä lähiyhteisöjen sosiaalisen tuen, sosiaalisten verkostojen ja kolmannen sektorin merkitys on korostunut. (Ruuskanen 2007, 12–13.)

Työmarkkinoiden näkökulmasta sosiaalisen pääoman positiivinen vaikutus yksilöä ajatellen on työllisyys tai ansiokehitys. Työyhteisön näkökulmasta sosiaalista pääomaa voidaan tarkastella makrotasolla kansantalouksien taloudellista menestystä selittävänä tekijänä, mesotasolla yritysten välistä verkostojen kilpailuetua selitettäessä sekä mikrotasolla työyhteisön sisäisenä resurssina (Pärnänen 2006, 73).

Tässä tutkimuksessa en tarkastele sosiaalisen pääoman yhteiskunnallisia hyötyjä, vaan keskityn sosiaalisen pääoman merkitykseen yksilötasolla. Todettakoon kuitenkin, että yksilön hyöty sosiaalisen pääoman kohdalla on useimmiten koko yhteisön hyöty, joten sosiaalisen pääoman kasvattaminen yksilötasolla voi hyödyttää samanaikaisesti myös paikallisia yhteisöjä ja Suomea valtiotasolla. Tutkimusten mukaan osallisuuden tukeminen edistää sosiaalista pääomaa kuntatasolla ja toisaalta sosiaalisilla tekijöillä on myönteinen vaikutus talouden kehitykseen (Niemelä 2004, 11; 53).

3 Tutkimusasetelma

3.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Sosiaalisen pääoman teoria on suhteellisen uusi ja monisyinen, minkä vuoksi siihen liittyvää empiiristä aineistoa on kerätty Suomessa lähinnä aiemmin oleviin aineistoihin pohjautuen, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Integraatiota ja sosiaalista pääomaa on tutkittu ja niihin liittyvää aineistoa on olemassa, mutta niiden välistä suhdetta on tutkittu vain vähän. Etenkin suomalaisessa kontekstissa integraation ja sosiaalisen pääoman välisen suhteen tutkiminen on jäänyt vähäiseksi. Useat teokset ovat kuitenkin sivuuttaneet sosiaalisen pääoman teemaa maahanmuuttajien integraatiota käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Forsander 2002; Linnanmäki-Koskela 2010; Nieminen, Sutela, Hannula 2015; Castaneda et al. 2015). Lisäksi yleisen tason keskustelussa sosiaalinen pääoma nostetaan merkittävään asemaan osana kotoutumista (esim. Saukkonen 2016b).

Sosiaalisen pääoman merkitys on syytä liittää maahanmuuttajien kotoutumisprosessiin, kuin myös yksilöiden työmarkkina-asemaa koskevaan keskusteluun, koska useat tutkimukset viittaavat sosiaalisen pääoman keskeisyyteen integraatioprosessissa ja työmarkkinaintegraatiossa, mutta niputtavat sosiaaliseen pääomaan kuuluvat seikat inhimilliseksi pääomaksi tai sivuuttavat niiden merkityksen pääomana. Sosiaalista pääomaa ei ole nostettu maahanmuuttajien integraatiota koskevassa suomalaisessa tutkimuksessa merkittävään asemaan, vaikka sen merkitys näkyy esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta koskevissa dokumenteissa (Unadike 2019). Myös sosiaalityön kontekstissa sosiaalisen pääoman merkityksen esille nostaminen on vähäistä, vaikka sosiaalisen pääoman osa-alueet näkyvät sosiaalityön tutkimuksissa keskeisesti. Huomioimalla sosiaalisen pääoman merkitys kotoutumisprosessin alkuvaiheessa voidaan maahanmuuttajien kokonaisvaltaista integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan tukea. Jakautuessaan samanaikaisesti yksilöllisen ja rakenteellisen alueelle sosiaalinen pääoma voi toimia myös linkkinä näiden välillä.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on löytää niitä sosiaalisia tekijöitä, jotka sosiaalityön näkökulmasta näyttävät merkittävänä maahanmuuttajien kotoutumisessa maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä. Olen kiinnostunut siitä, miten sosiaalisen pääoman ja integraation välinen suhde näyttää maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä.

Tutkimuskysymykset:

1. Minkälaisen merkityksen sosiaalisen pääoman ja integraation välinen suhde saa kotouttavassa sosiaalityön kontekstissa?
2. Mikä on sosiaalityön rooli, kun kotoutumista tarkastellaan Bourdieun kenttäteorian näkökulmasta?

Tutkimuskysymysten avulla lähdän selvittämään aiemmin tutkimaani sosiaalisen pääoman ja integraation välistä suhdetta sosiaalityön kontekstissa. Tavoitteena on peilata teorioiden suhteen merkitystä maahanmuuttajan kotoutumista tukevan sosiaalityön piirissä. Tarkastelen sekä sosiaalisen pääoman ja integraation välisen suhteen merkitystä että akkulturaatiota Bourdieun kenttäteorian näkökulmasta sosiaalityön kontekstissa. Tässä tutkimuksessa hyödynnän aiemmassa tutkimuksessani tekemääni teoriavertailua, jonka vien sosiaalityön kontekstiin. Sosiaalityön kontekstia tarkastelen kotoutumista käsittelevän kirjallisuuden ja maahanmuuttajien parissa tehtävää sosiaalityötä koskevan kirjallisuuden perusteella.

Sosiaalisen pääoman omistaminen on pääsääntöisesti tuottavaa ja sen avulla on mahdollista saavuttaa tavoitteita, joita ilman sitä ei voitaisi saavuttaa (Pärnänen 2006, 73). Sosiaalinen pääoma edistää yhteiskunnan toimivuutta ja yksilön hyvinvointia. Maahanmuuttajien parissa työskentelevät sosiaalityöntekijät pyrkivät työssään tukemaan maahanmuuttajien integraatiota tavoitteena hyvinvoinnin lisääminen. Teoreettisen viitekehyksen mukaisesti voimme olettaa, että sosiaalisen pääoman omistamisesta seuraa paremmat kotoutumisen edellytykset. Sen puutteesta sen sijaan seuraa erilaiset kotoutumisen haasteet.

3.2 Tutkimusmenetelmän ja aineiston esittely

Toteutan tämän tutkimuksen teoreettisella tutkimusotteella. Teoreettinen tutkimusote sopii aiheeseeni, koska haluan tarkastella tutkimusongelmaa teoreettisena kysymyksenä. Integraatiota ja sosiaalista pääomaa on tutkittu ja niihin liittyvää aineistoa on olemassa, mutta niiden välistä suhdetta on tutkittu vain vähän. Toisaalta kotoutumista sosiaalityön kontekstissa on tutkittu, mutta sosiaalisen pääoman merkitystä kotoutumiseen vaikuttavana tekijänä on tutkittu vain vähän. Etenkin suomalaisessa kontekstissa integraation ja sosiaalisen pääoman välisen suhteen tutkiminen on jäänyt vähäiseksi. Tässä yhteydessä sovellan myös ulkomaalaisia tutkimustuloksia kokonaiskuvan laajentamiseksi.

Teoreettisessa tutkimuksessa pyritään hahmottamaan käsitteellisiä malleja, selityksiä ja rakenteita aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Tutkimuskohteeseen perehdytään ennen muuta ajatusrakennelmien kautta (Jyväskylän yliopisto 2015.) Teoreettisessa tutkimuksessa voidaan käyttää sekä analyysin että synteesin menetelmää. Analyytisellä menetelmällä hajotetaan jokin teoreettinen ongelma osiin. Syntetisoivalla menetelmällä tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva yhdistelemällä aiemmin yhteen sovittamattomia teorioita tai empiirisesti kerättyjä tutkimustuloksia (Uusitalo 1991, 23, 60-61.) Tässä tutkimuksessa sovellan näitä molempia. Olen ensin rakentanut kuvaa integraatiota koskevista teorioista ja sosiaalista pääomaa koskevista teorioista sekä kuvannut sosiaalityön roolia osana kotoutumista. Tämän jälkeen olen tarkastellut maahanmuuttajien parissa tehtävää sosiaalityötä ja kotoutumista koskevia tutkimuksia syntetisoiden integraatioteoriaa ja sosiaalisen pääoman teoriaa tässä kontekstissa.

Menetelmäni tässä työssä pohjautuu integroivan kirjallisuuskatsauksen periaatteeseen (Salminen 2011, 8). Kirjallisuuskatsaus sopii tutkimukseni metodiksi, koska tarkoitukseni on arvioida teorioita, niiden soveltumista sosiaalityön kontekstiin sekä empiiriseen, että teoreettiseen kirjallisuuteen perehtyen. Integroiva kirjallisuuskatsaus sopii hyvin menetelmäksi, kun halutaan tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aiheesta. Integroivaan kirjallisuuskatsaukseen kuuluu olennaisena osana kriittinen tarkastelu, minkä vuoksi se sopii narratiivista orientaatiota paremmin tutkimukseni menetelmäksi. Integroiva kirjallisuuskatsaus on kuvailevan kirjallisuuskatsauksen orientaatio. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tutkimusaineistot ovat laajoja eikä aineiston valintaa rajaa metodiset säännöt.

Aineistoa ei valikoida tai seulota yhtä tarkasti kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa, jolloin voidaan hyödyntää laajempaa aineistopohjaa. (Salminen 2011, 8.)

Tätä tutkimusta varten olen koonnut uutta aineistoa aiemman pro gradu -tutkielman aineiston tueksi. Tässä luvussa esittelen tätä tutkimusta varten kerätyn uuden aineiston. Tutkimuksen aineisto on koottu kartoittamalla mahdollisimman laajasti kotoutumista ja kotouttavaa sosiaalityötä tarkastelevaa ajankohtaista kirjallisuutta. Laajasta otannasta on valikoitunut lopulliseksi aineistoksi maahanmuuttajien integraatiota käsittelevät teokset, joissa on sivuttu myös sosiaalisen pääoman merkitystä. Aineiston valintaa on ohjannut maahanmuuttajien kotoutuminen, sosiaalityön konteksti, sosiaalisen pääoman teoria sekä integraatioteoria. Aineiston valinnassa olen perehtynyt maahanmuuttajien kotoutumista käsitteleviin eri tyyppisiin teoksiin. Olen pyrkinyt painottamaan sosiaalityön näkökulmaa aineiston valinnassa, mutta myös muita kotoutumista tarkastelevia ajankohtaisia teoksia mahtuu aineistoon. Aineiston valintaa on rajannut noin 10 vuoden aikajänne, jotta aineisto olisi ajallisesti relevanttia. Aiemman tutkimuksen analyysiin pohjautuen sosiaalisen pääoman osa-alueet luottamus, verkostot, normit ja vuorovaikutus ovat ohjanneet tämän tutkimuksen aineiston valintaa, mutta myös tarkastelua. Tätä tutkimusta varten olen kerännyt aineistoa, joka käsittelee näitä teemoja ja on sovellettavissa sosiaalityön kontekstiin.

Ohessa taulukko aineistoista, joita olen hyödyntänyt tarkastellessani sosiaalista pääomaa osana integraatiota sosiaalityön kontekstissa. Taulukkoon olen koonnut suomalaiset teokset, koska tarkastelu koskee suomalaista sosiaalityön kontekstia. Ulkomaalaisia teoksia ja vanhempia teoksia olen hyödyntänyt taulukossa esitetyn aineiston tukena. Aineiston tukena käytettyjä teoksia ei rajaa aikajänne. Artikkelikokoelmista on tutkimukseen valikoitunut ne artikkelit, jotka ovat olleet relevantteja sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Taulukkoon on merkitty, minkä sosiaalisen pääoman osa-alueen tarkasteluun kutakin aineistoa on hyödynnetty.

	LUOTTAMUS	VERKOSTO	NORMIT	VUOROVAIKUTUS	SOSIAALISET KENTÄT
Ahmad, Akhlaq 2019. ”Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla”. Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM opttaa ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 15–27.	X				X
Anis, Merja. 2013. ”Sosiaalityö ja maahanmuuttajat”. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) <i>Olemme muuttaneet – ja kotoudumme</i> .		X	X	X	X

Väestöliitto ry. Monikulttuurinen osaamiskeskus. Helsinki: Kirjapaino Fram, 147-161.					
Anis, Merja 2017. ”Maahanmuuttajat ja sosiaalityö” Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) <i>Sosiaalityön käsikirja</i> . Tallinna: Tietosanoma Oy. 323-330.			X	X	
Berg, Kristiina 2012. ”Insha Allah – sosiaalityötä pakolaisasiakkaiden kanssa”. Teoksessa Minna Strömberg-Jakka ja Teija Karttunen (toim.) <i>Sosiaalityön haasteet – tukea ammattilaisen arkeen</i> . Juva: Ps-kustannus. 14-34		X	X		X
Castaneda, Anu & Kuusio, Hannamaria 2019. ”Sosiaalinen hyvinvointi, kotoutuminen ja terveys sekä näiden väliset yhteydet Suomen ulkomailla syntyneessä väestössä”. Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 121-132.		X			
Castaneda, Anu & Larja, Liisa & Nieminen, Tarja & Jokela, Satu & Suvisaari Jaana & Rask, Shadia & Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo. 2015. <i>Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus – Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi – tutkimus 2014 (UTH)</i> . Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy	X				X
Fornaro, Paolo. 2019. ”Maahanmuuttajien yrittäjyys kotoutumisen keinona Suomessa.” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 43-53.					X
Heino, Eveliina & Veistilä, Minna 2017. ”Mikä muuttuu kun muutetaan? Venäläistaustaisten perheiden tarinat ja integraation vaiheet.” Teoksessa Maija Jäppinen & Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-liisa Rauhala (toim.) <i>Kansainvälinen sosiaalityö</i> . EU: UNIpress, 133-161.			X	X	X
Hiitola, Johanna & Peltola, Marja 2018. ”Tuotettu ja koettu toiseus viranomaisten ja maahanmuuttotaustaisten vanhempien kohtaamisissa.” Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) <i>Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä</i> . Tallinna: Vastapaino, 124-145				X	X
Homanen, Riikka & Alastalo, Marja 2018. ”Perhesuhteet ulkomaalaisten rekisteröinnissä ja tilastoinnissa” Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) <i>Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä</i> . Tallinna: Vastapaino, 76-97					X

Kauppinen, Timo M. 2019. ”Maahanmuuttajien asuinolot ja segregaatio.” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 153-177.					X
Kokkonen, Lotta. 2010. Pakolaisten vuorovaikutussuhteet: Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestäään uuteen sosiaaliseen ympäristöön. <i>Jyväskylä Studies in Humanities</i> 143. https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/25577	X			X	
Kokkonen, Lotta 2018. ”Pakolaisten sosiaalinen tuki viranomaiskohtaamisissa” Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) <i>Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä</i> . Tallinna: Vastapaino, 98-123	X	X		X	X
Kokkonen, Lotta & Sari Pöyhönen & Nina Reiman & Tuija Lehtonen. 2019. ”Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 92-102.			X	X	X
Korhonen, Vesa 2013a. ”Kulttuurien kohtaaminen yhteiskunnallisena kysymyksenä.” Teoksessa Vesa Korhonen ja Sauli Puukari (toim.) <i>Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö</i> . Helsinki: PS-kustannus, 33-45.			X		
Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli 2013. ”Kulttuurisen monimuotoisuuden huomioiminen työyhteisössä.” Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) <i>Olemme muuttaneet – ja kotoudumme</i> . Väestöliitto ry. Monikulttuurinen osaamiskeskus. Helsinki: Kirjapaino Fram, 48-60.	X		X	X	
Könönen, Jukka & Himanen 2019. ”Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan.” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 54-65.	X				X
Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna, & Tarnanen, Marja. 2013. ”Kielikysymykset muuttoliikkeessä.” Teoksessa Tuomas Martikainen & Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) <i>Muuttajat</i> . Helsinki, Finland: Gaudeamus, 163-183.			X	X	
Malin, Maili & Anis, Merja. 2013. ”Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa”. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen					

& Minna Säävälä (toim.) <i>Muuttajat</i> . Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press, 141-159.					X
Malin, Maili & Kilpi-Jakonen, Elina 2019. ”Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 103-117.					X
Niemelä, Pauli. 2011. ”Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana.” Teoksessa Aini Pehkonen & Marjatta Väänänen-Fomin (toim.) <i>Sosiaalityön arvot ja etiikka</i> . Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 13-43.			X		
Peltola, Marja. 2014. Kunnollisia perheitä - Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkiasuja 147, Tiede.		X	X		X
Puukari, Sauli & Korhonen, Vesa 2013. ”Monikulttuurinen ohjaus kotoutumista tukevassa työssä”. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) <i>Olemme muuttaneet – ja kotoudumme</i> . Väestöliitto ry. Monikulttuurinen osaamiskeskus. Helsinki: Kirjapaino Fram, 35-47.		X	X		
Rautavuoma, Veera & Turtiainen, Kati 2018. ”Toimijuutta tukeva tulkkaus perhepalveluissa.” Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) <i>Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä</i> . Tampere: Vastapaino, 146-168.				X	
Skogberg, Natalia & Koponen, Päivikki 2019. ”Terveyden yhteys työssäoloon koko väestössä ja ulkomaalaistaustaisilla.” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) <i>Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta</i> . TEM opttaa ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 133-142.	X			X	
Sotkasiira, Tiina 2018. ”Kotoutumista vai hyvinvointia? Metafora-analyysi syrjäseutujen kotopalveluista” Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) <i>Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä</i> . Tallinna: Vastapaino, 30-52					X
Turtiainen, Kati 2011. Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa Aini Pehkonen & Marjatta Väänänen-Fomin (toim.) <i>Sosiaalityön arvot ja etiikka</i> . Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 139-161.	X		X	X	

Turtiainen, Kati 2012. ”Perhe pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä” Teoksessa Minna Strömberg-Jakka ja Teija Karttunen (toim.) <i>Sosiaalityön haasteet – tukea ammattilaisen arkeen</i> . Juva: Ps-kustannus, 35-53	X	X	X		X
Turtiainen, Kati 2013. ”Maahanmuuttajien vastaanotto ja kotouttaminen kunnissa.” Teoksessa Vesa Korhonen ja Sauli Puukari (toim.) <i>Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö</i> . Helsinki: PS-kustannus, 56-70.		X			X
Turtiainen, Kati 2017b. ”Pakkomuutto sosiaalityössä kohdattavana ilmiönä.” Teoksessa Maija Jäppinen & Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-liisa Rauhala (toim.) <i>Kansainvälinen sosiaalityö</i> . EU: UNIpress, 203-224.	X	X		X	X
Turtiainen, Kati & Kokkonen, Tuomo & Viitasalo, Katri 2018. Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineissa. <i>Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti</i> , 26(4) 2018, 343-360.					X
Vuorento, Mirikka & Franz-Koivisto, Larissa 2017. ”Maahanmuuttajataustainen vammaisen lapsi ja hänen perheensä sosiaalipalveluiden asiakkaana.” Teoksessa Maija Jäppinen & Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-liisa Rauhala (toim.) <i>Kansainvälinen sosiaalityö</i> . EU: UNIpress, 104-132.				X	

Kuvio 1. Aineisto

Analysoin tässä tutkimuksessa kotoutumiseen liittyvää kirjallisuutta ja tutkimustuloksia sosiaalisen pääoman ja integraatioteorian näkökulmasta teorialähtöisesti. Tarkastelen tehtyjen tutkimusten valossa, millaisen merkityksen sosiaalinen pääoma saa maahanmuuttajien integroitumisprosessissa. Tämän lisäksi tarkastelen maahanmuuttajien eriytyneitä sosiaalisia kenttiä tarkastelemalla integraatiota osana akkulturaatiomallia Bourdieun kenttäteorian näkökulmasta sosiaalityön kontekstin huomioiden. Analyysin avulla olen rakentanut kuvaa siitä, mikä on sosiaalisen pääoman ja integraation välinen suhde teoreettisella tasolla maahanmuuttajien kotoutumisessa ja maahanmuuttajien parissa tehtävässä kotouttavassa sosiaalityössä

4 Sosiaalinen pääoma kotoutumisprosessissa

Tässä tutkimuksen analyysiosiossa tarkastelen sosiaalisen pääoman ja integraation välistä suhdetta syntetisoiden niitä sosiaalityön kontekstissa. Luvussa 4.1. vertailen sosiaalisen pääoman ja integraation välistä suhdetta yleisellä tasolla. Luvun alaluvuissa tarkennan tarkasteluani neljän keskeisen sosiaalisen pääoman osa-alueen näkökulmasta. Tähän tutkimukseen on valikoitunut keskeisiksi sosiaalisen pääoman osa-alueiksi luottamus, verkostot, normit ja vuorovaikutus. Kussakin luvussa esitellään osa-alueen merkitystä osana integraatioprosessia ja osana sosiaalityötä. Kunkin alaluvun loppupuolella on esitelty aineistosta nousseet tutkimustulokset koottuna taulukkoon. Luvussa 4.2. tarkastelen kotoutumisen sosiaalisia kenttiä syntetisoiden Berryn akkulturaatioteoriaa ja Bourdieun kenttäteoriaa ja tarkastellen sosiaalityön roolia tämän teoriavertailun näkökulmasta maahanmuuttajien integraation edistäjänä.

4.1 Sosiaalisen pääoman ja integraation välinen suhde

Sosiaalisen pääoman merkitys on noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana osaksi kotoutumista koskevaa keskustelua. Vielä 2000-luvun alussa kotoutumista ja työmarkkinaintegraatiota selittäviksi tekijöiksi luokitellut osa-alueet olivat suomalaisessa tutkimuksessa inhimillisen pääoman luokkaan luettuja tai sen viitekehyksessä tutkittuja tekijöitä. Edelleen inhimillistä pääomaa pidetään tärkeänä osana kotoutumista, mutta se ei ole yksin selittänyt maahanmuuttajien kotoutumisen haasteita, minkä vuoksi sosiaalinen pääoma on huomioitu sen rinnalla kotoutumista selittävänä tekijänä. Myös rakenteelliset esteet kotoutumiselle saavat uudenlaisen merkityksen sosiaalisen pääoman kautta.

Sosiaalista pääomaa ja inhimillistä pääomaa ei tulisi erottaa toisistaan, koska niiden vaikutus työmarkkinaintegraatioon ja kotoutumiseen on yhteisvaikutusta ja niiden tarkastelu erillisinä kokonaisuuksina johtaa integraation ongelmien yksipuoliseen tulkintaan (ks. Linnanmäki-Koskela

2010, 27). Niiden yhteisvaikutusta on syytä tarkastella molemmista suunnista, jotta voidaan eritellä maahanmuuttajien integraatioprosessissa esiintyvät lähtökohdat, tuotokset ja mekanismit. Integroitumisella on vaikutusta maahanmuuttajien sosiaalisen pääoman kasautumiseen, mutta Kunz (2005, 55) on artikkelissaan osoittanut, että sosiaalisella pääomalla on vaikutusta myös integroitumiseen hahmottaessaan sosiaalisen pääoman merkitystä maahanmuuttajien asettumiseen Kanadassa (emt., 55). Sosiaalinen pääoma on omiaan tukemaan maahanmuuttajan integraatioprosessia eri elämän osa-alueilla riippuen maahanmuuttajan verkostojen monipuolisuudesta ja pääsystä erilaisille sosiaalisille kentille.

Vastaanottava yhteiskunta tavoittelee integraatiolla maahanmuuttajien inhimillisen pääoman sijoittamista ja sen tehokasta käyttöönottoa (Forsander 2007, 13). Sosiaalinen pääoma on omiaan tukemaan inhimillisen pääoman sijoittamista, minkä vuoksi sen merkitys osana pääomien kokonaisuutta on merkittävä. Inhimillinen pääoma keinona saavuttaa sosiaalista pääomaa saa merkityksen Bourdieun kenttäteoriassa.

Luvussa 2.1.3. esitellyt kotoutumisen indikaattorit saavat syvyyttä, kun niitä tarkastellaan sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Kaikki inhimillisen pääoman tekijät, jotka keskeisesti vaikuttavat maahanmuuttajan integraatioon ovat suoraan yhteydessä johonkin tai useampaan sosiaalisen pääoman osa-alueeseen. Kielitaito vaatii rinnalleen vuorovaikutustaitoja, josta lisää alaluvussa 4.1.4. Suomessa hankittu koulutus edesauttaa verkostojen luomista ja luo luottamusta työnantajiin. Koulutus etenkin lasten kohdalla luo väylän tärkeisiin sosiaalisiin suhteisiin, mutta myös aikuiset hyötyvät lasten koulujen tarjoamista verkostoista (Ager & Strang 2008, 172). Duaaliteoreetikot ovat arvioineet, että koulutus ei ensisijaisesti ole luonteeltaan hyötyorientoitunutta, vaan ennemminkin sosialisaatioprosessi (Nätti 1985, 16). Tämä selittäisi Suomessa hankitun koulutuksen vaikutuksen työelämään integroitumiselle. Suomessa hankitun koulutuksen myötä kartutetaan inhimillisen pääoman lisäksi sosiaalista pääomaa, joka edesauttaa työelämään integroitumista. Myös kotoutumiskoulutusta tutkittaessa on havaittu, että verkostoihin ja vuorovaikutukseen panostaminen vaikuttavat maahanmuuttajan kotoutumiseen positiivisesti (Kokkonen et al. 2019).

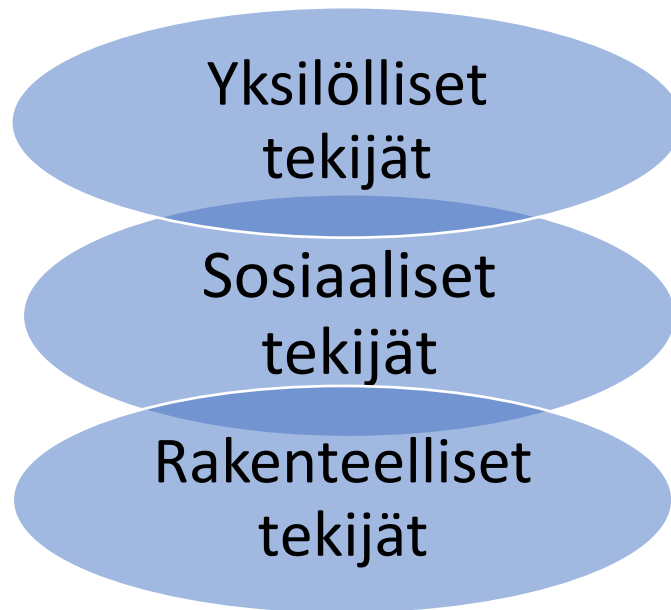
Suomessa hankittu työkokemus kasvattaa verkostoja, joka edistää sopeutumista ja luo luottamusta työnantajiin. Lisäksi Suomessa hankittu työkokemus viestii siitä, että hakijalla on tiedot suomalaisten työpaikkojen ja yhteiskunnan normeista ja pelisäännöistä. Sosiaalisilla suhteilla on positiivinen vaikutus hyvinvoinnin ja terveyden kokemuksiin (Castaneda & Kuusio 2019; Skogberg & Koponen 2019). Maassa oleskeluajan on katsottu parantavan maahanmuuttajien työllistymistä keskeisesti (ks.

esim. Sarvimäki 2010, 257–258; Joronen 2005, 69; Eronen et al. 2014; Linnanmäki-Koskela 2010). Sosiaalisen pääoman kartuttaminen on aikaa vievää ja sen voidaan katsoa olevan suoraan yhteydessä maassa oleskeluaikaan.

Työttömyys vaikuttaa yhtäaikaaisesti usealle eri elämän osa-alueelle. Sosiaalinen pääoma auttaa ihmistä työllistymisessä, mutta myös kestävästi työttömyyden mukanaan tuomat taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat ja löytämään miellekkyttä elämään työttömyydestä huolimatta (Koistinen 2014, 234). Sosiaalisen pääoman merkitys on siis monitasoinen maahanmuuttajien työttömyyttä ja työllistymistä tarkasteltaessa, mutta myös suhteessa maahanmuuttajan yleiseen hyvinvointiin. Näin ollen ei sosiaalista pääomaa tulisi missään tapauksessa sivuuttaa maahanmuuttajien kotouttamispolitiikassa.

Yksilötasolla kotoutumista edistäisi parhaiten luonnollinen kanssakäyminen suomalaisväestön kanssa arjen eri osa-alueilla, kuten koulutuksessa, työssä ja ystävyysuhteissa, mutta kielteinen asennoituminen valtaväestössä asettaa epäedulliset lähtökohdat tällaisten vuorovaikutuksellisten suhteiden rakentumiselle (Berg 2012, 17). Maahanmuuttajan hyvinvoinnin on osoitettu olevan riippuvainen sosiaalisista suhteista, jotka vaikuttavat koettuun terveyteen ja hyvinvointiin. (Castaneda & Kuusio 2019, 121; 131). Puhutaan luonnollisista verkostoista ja sosiaalisista kentistä, joihin osallisiksi maahanmuuttajien on vaikea päästä. Tätä väylää pyritään helpottamaan järjestelmän taholta esimerkiksi sosiaalityön keinoin. Verkostot ja linkittyminen kolmannen sektorin toiminnan pariin ovat merkityksellisiä.

Maahanmuuttajien integraatioon vaikuttavat tekijät on perinteisesti jaettu yksilöllisiin ja rakenteellisiin tekijöihin (Forsander et al. 2001, 74). Edellä esitetyt maahanmuuttajien integraatioon vaikuttavat tekijät sijoittuvat yksilöllisten tekijöiden ja rakenteellisten tekijöiden alueelle. Sosiaalinen pääoma maahanmuuttajien integraatioon vaikuttavana alueena sijoittuu sekä rakenteellisten, että yksilöllisten tekijöiden välimaastoon, mutta luo erillisen tason Forsanderin määrittelemien yksilöllisten ja rakenteellisten tekijöiden ohelle. Lisäksi sosiaalinen pääoma toimii sekä yksilöllisten, että rakenteellisten tekijöiden välisenä linkkinä. Sosiaalisen pääoman omistaminen vaikuttaa yksilöllisiin ja rakenteellisiin tekijöihin sujuvoittamalla niiden hyödyntämistä integraatioprosessissa. Kuviossa 2 hahmotan maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatioon vaikuttavia tekijöitä ja niiden suhdetta toinen toisiinsa.

Kuvio 2. Maahanmuuttajien integraatioon vaikuttavat tekijät.

Ulkomaalaistaustaisten asemaa ei voida selittää yksinomaan yksilöllisten ja rakenteellisten tekijöiden tai inhimillisen pääoman ja sosiaalisen pääoman perusteella (Könönen & Himanen 2019, 54 vrt. Forsander et al. 2001, 74), vaan kokonaisuuden hahmottamiseksi kotoutumista tulee tarkastella kokonaisuutena, johon vaikuttavat inhimilliset tekijät, sosiaaliset tekijät ja rakenteelliset tekijät suhteessa toinen toisiinsa. Jakautuessaan rakenteellisen ja yksilöllisen alueelle sosiaalisen pääoman teorioiden ja erityisesti Bourdieun kenttäteorian mukaisesti sosiaalinen pääoma saa keskeisen merkityksen maahanmuuttajien kotoutumisprosesseissa.

Kaksisuuntaisessa kotoutumisessa kyse on rakenteellisista seikoista, joissa nimenomaan sosiaalinen pääoma on se sitova voima valtaväestön ja vähemmistöjen välillä. Sosiaaliset tekijät mahdollistavat kaksisuuntaisen kotoutumisen. Näin ollen kotoutuminen tulee nähdä yksilöllisten edellytysten ja rakenteellisten edellytysten kohtaamisena sosiaalisen pääoman kautta.

4.1.1 Luottamuksen merkitys integraatiossa

Luottamus on sosiaalisen pääoman ydinkäsite, joka on olemassa yhteiskunnan piilorakenteissa ja näkymättömissä toimintatavoissa (Ilmonen 2000, 29). Luottamus sosiaalisen pääoman osa-alueena on riippuvainen muista sosiaalisen pääoman osa-alueista. Se muodostuu sääntöjen, vastavuoroisuuden ja verkostojen varaan ja toisaalta se on tekijä, joka saa ne muuntumaan sosiaalisiksi pääomaksi. Sosiaalisia verkostoja voidaan hyödyntää omaan käyttöön ainoastaan silloin, kun sosiaalisen verkoston siteet ovat jossain määrin luottamuksellisia (Ilmonen 2005, 48).

Luottamus on muun sosiaalisen pääoman toiminnan edellytys. Luottamuksella on sosiaalista tehokkuutta edistävä vaikutus (Zak & Knack 1998, 32). Se tukee verkostojen toimivuutta. Samoin normit ovat relevantteja silloin, kun niihin liittyy luottamus, jonka perusteella kaikki noudattavat niitä. Tästä syntyy vastavuoroisuus, jonka perusteella ollaan valmiita auttamaan niitä, jotka kuuluvat yhteisen luottamuksen piiriin. Luottamus ilmenee vuorovaikutuksessa vakiintuneina odotuksina (Niemelä 2004, 13). Se on avainkäsite tarkasteltaessa verkostoja ja vuorovaikutusta sosiaalisen pääoman näkökulmasta (Ilmonen 2005, 53). Colemanin teoriaan perustuen luottamus on kuin liima, joka pitää kaiken sosiaalisen pääoman kasassa.

Luottamus muuntuu taloudelliseksi pääomaksi parantamalla sosiaalista vuorovaikutusta ja siten vähentämällä vuorovaikutuksen kustannuksia. Luottamus muuntuu taloudelliseksi pääomaksi myös parantamalla yritysten yhteisöjen ja yhteiskuntien toimintaa. (Iisakka 2006b, 25.) Luottamus yhteiskunnan näkökulmasta sosiaalisena pääomana on tärkeää yhteiskunnan taloudellisen kasvun kannalta. Luottamuksella ja siihen vaikuttavilla sosiaalisilla tekijöillä on merkittävä vaikutus taloudelliseen kasvuun (Zak & Knack 1998, 32).

Luottamus ei kuitenkaan aina palvele yhteiskunnan etuja, vaan sitä voidaan käyttää myös vääränlaiseen toimintaan, kuten kartellisopimusten täytäntöönpanoon, rikolliseen toimintaan tai poliittisen väkivallan organisointiin. Näissä tapauksissa ryhmien sisäinen luottamus ei palvele sosiaalista tehokkuutta. (Zak & Knack, 1998, 32–33.) Tästä kumpuaa yhteisöjä sosiaalisena pääomana korostavan kommunitaristisen tulkinnan kritiikki. Voidaan esittää kysymys: voiko sosiaalinen pääoma ilmetä myös yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta negatiivisena pääomana eli voiko pääoma ylipäänsä olla negatiivista? Sosiaalisen pääoman eri teoriat vastaavat tähän

kysymykseen eri tavoin. Toisaalta edellä esitetty sosiaalisen pääoman negatiivinen vaikutus yhteiskuntatasolla voidaan tulkita negatiivisena sosiaalisena pääomana, toisaalta sosiaalisen pääoman puute voidaan tulkita negatiiviseksi sosiaaliseksi pääomaksi (esim. Iisakka & Alanen 2006, 13).

Myös maahanmuuttajat voivat joutua syrjinnän kohteeksi tarkoituksen mukaisen lobbauksen tai järjestäytyneen rasistisen toiminnan vuoksi. Sosiaalinen pääoma voi näyttäytyä negatiivisena mikrotasolla yhteisöjen sulkiessa toisia toimintansa ulkopuolelle ja makrotasolla sosiaalinen pääoma voi johtaa vahvan eliitin muodostumiseen ja sitä kautta vallan väärinkäyttöön (Halpern 2005, 193–194). Sosiaalista poissulkemista tapahtuu sekä tietoisesti että tiedostamatta ja sillä on keskeinen asema maahanmuuttajien työmarkkinoille ja sosiaalisille kentille pääsyssä (Heikkilä 2005, 487; vrt Ahmad 2019).

Luottamus voidaan jakaa kahteen eri muotoon, jotka ovat luottamus (trust) ja luottavaisuus (confidence). Luottamus viittaa henkilöihin kohdistuvaan ja luottavaisuus instituutioihin ja abstrakteihin systeemeihin kohdistuvaan luottamukseen. Ihmisten välinen luottamus voidaan erotella yleistyneeseen (generalized) ja erityiseen (particularized) luottamukseen. Erityinen luottamus toimii vahvoissa verkostoissa, kun taas yleistynyt luottamus toimii heikkojen verkostoiden alueella. (Iisakka 2006b, 25.) Kaj Ilmonen (2005, 62) jakaa luottamuksen neljään eri muotoon, joita ovat primääri luottamus, luottamusketju, yleistynyt luottamus ja luottavaisuus (emt., 62). Luottamus voidaan nähdä sekä sosiaalisen pääoman lähteenä, että sen tuotoksena, mikä tekee sen mittaamisesta haasteellista (Vuokila-Oikkonen & Kainulainen 2010, 4). Luottamuksella on monenlaisia muotoja ja kunkin erillisen muodon tutkiminen vaatii erilaisia menetelmiä (Ilmonen 2005, 53).

Ensisijaisesti luottamus kohdistuu perheeseen ja lähipiiriin. Toissijaisena tulevat maanmiehet. Suhtautuminen ulkomaalaisiin on selvästi epäluuloisempaa. (Ruuskanen 2007, 24; Ilmonen 2005, 60–61.) Tällä ilmiöllä voidaan selittää sitä, miksi maahanmuuttajien etninen tausta voi vaikuttaa negatiivisesti työmarkkinoilla. Työnantajat suosivat ensisijaisesti kantaväestöä, koska heihin luotetaan eniten, tämän jälkeen kulttuurisesti läheisiä ulkomaalaistaustaisia ja viimeisenä kulttuurisesti etäisiä ulkomaalaistaustaisia siinä tapauksessa, ettei muita ole tarjolla. Kulttuurisesti etäisiin maahanmuuttajiin kohdistuva luottamuksen puute voi ilmentyä jopa pelkona (Heikkilä & Pikkarainen 2008, 29; Heikkilä 2005, 487; 492.) tai syrjivinä ennakkoluuloina käytännön tasolla (ks. Ahmad 2019). Luottamuksella on tästä näkökulmasta keskeinen merkitys maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatiossa. Tällä voidaan selittää myös virolaisten parempaa työllistymistä suomalaisilla työmarkkinoilla. Virolaisten hyvää työllistymistä voidaan selittää myös hyvillä

sosiaalisilla verkostoilla. Virolasitaustaisilla työ on yleisin maahanmuuton syy (Sutela & Larja 2015, 20).

Tilastokeskuksen vapaa-aika tutkimukseen pohjautuvan sosiaalista pääomaa tutkivan tilastokatsauksen mukaan suomalaisten luottamus on melko korkea ja tasaista. Tuttuihin luotetaan enemmän kuin valtiovaltaan tai ihmisiin yleensä. Institutionaalista luottamusta tarkasteltaessa ilmenee, että suomalaisten keskuudessa koulutus lisää luottavaisuutta merkittävästi. (Iisakka 2006b, 27–30.) Yksilön ja hallintoelinten väliseen luottamukseen vaikuttavat samat tekijät kuin yksilöiden väliseen luottamukseen (Zak & Knack 1998, 33).

Suomi erottuu kansainvälisessä vertailussa muiden Pohjoismaiden tavoin korkean luottamuksen alueena (Halpern 2005, 216–217; Iisakka 2006b, 31). Luottamuksen kehittymiselle otollinen maaperä on monelta osin homogeeninen maa, jossa suojellaan omaisuutta tehokkaasti, tuloerot ovat pienet ja etniset erot vähäisiä (Zak & Knack, 1998, 1). Näin ollen maahanmuutto heikentää luottamuksen muodostumista, minkä vuoksi maahanmuuttajien integroiminen ja luottamuksen rakentumisen edesauttaminen kantaväestön ja maahanmuuttajien välille on tärkeää myös sosiaalisen pääoman muodostumisen kannalta. Peltola (2014) tosin kyseenalaistaa Suomen homogeenisyyden perustellen sitä sillä, että Suomella on pitkä historia etnisten vähemmistöjen kotimaana ja Suomeen on suuntautunut kansainvälistä muuttoliikettä kauan. Verrattain ulkomaista syntyperää olevien määrä on kuitenkin Suomessa pieni. (emt. 15.)

Maahanmuuttajataustainen henkilö saattaa kohdata epäluottamusta työyhteisöjen tai työnantajien taholta. Epäluottamus heijastuu ennakkoluuloina ja ennakkoasenteina maahanmuuttajan osaamista kohtaan ja voi johtaa pahimmillaan syrjiviin käytäntöihin. (Korhonen & Puukari 2013, 52; myös Ahmad 2019; Könönen & Himanen 2019.) Vahvat ennakkoluulot maahanmuuttajia kohtaan hankaloittavat maahanmuuttajien pääsyä sisälle työelämään (ks. esim. Heikkilä 2005, 492; Pehkonen 2006, 60–62; Forsander 2007, 14; Kanninen 2010, 70; Ahmad 2019). Luottamuksella on siis suoranainen yhteys maahanmuuttajan työmarkkinoille pääsyyn. Luottamus ei kuitenkaan ole keino, joka olisi valittavissa päämäärän saavuttamiseksi (Ilmonen 2005, 48).

Sen lisäksi että maahanmuuttajaan kohdistuva epäluottamus negatiivisena pääoman voi heikentää maahanmuuttajan mahdollisuuksia työllistyä voi työttömyys myös synnyttää epäluottamusta maahanmuuttajassa itsessään. Työttömyyden yhteys sosiaaliseen epäluottamukseen työnhakijan itsensä näkökulmasta voidaan nähdä kaksisuuntaisena: toisaalta työttömyyteen liittyvä nöyryytys vie

uskoa ja luottamusta ihmisiin ja toisaalta luottamuksellisten ihmissuhteiden puute heikentää työttömän kykyä hallita työttömyyteen liittyvää sosiaalista ja taloudellista ahdinkoa (Koistinen 2014, 234).

Vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisten luottamusta viranomaisiin mittaavassa tutkimuksessa todettiin, että ulkomaalaistaustaiset luottavat viranomaisiin ja palvelujärjestelmiin Suomen koko väestöä enemmän. Toisaalta tutkimus osoittaa, että maassaoloajan pidentyessä luottamus ulkomaalaistaustaisten keskuudessa vähenee. (Castaneda et al. 2015, 18–19; 27). Tämä vahvistaa näkemyksen luottamuksen rapautumisesta ajan saatossa. Maahanmuuttaja saattaa menettää luottamuksensa instituutioihin, kuten työnhakupalveluihin, jos hän joutuu toistuvasti pettymään niiden kykyyn edistää työllistymistään (Forsander 2002, 211–214; vrt. Ilmonen 2005, 54–55). Toisaalta luottamus suomalaiseen järjestelmään ja viranomaisiin voi rapautua myös saamatta jääneen tuen tai pettymysten seurauksena koskien mitä tahansa elämän osa-aluetta (Kokkonen 2018, 115–116). Sosiaalisena pääomana luottamus on yhdessä omistettua ja siihen pääsee osalliseksi ainoastaan olemalla osallisena luottamuksen rakentamisessa. Luottamus on hauras voimavara, jonka rakentamiseen voi mennä kauan aikaa ja johon sisältyy riski sen menettämisestä (Ilmonen 2000, 31). Kenttäteorian valossa luottamus rakentuu sosiaalisilla kentillä, jolloin luottamuksen rakentumisen edellytyksenä on kentille pääsy ja niillä toimiminen. Vastavuoroisen luottamuksen puuttuessa, maahanmuuttajan osoittama luottamus rapautuu ajan saatossa.

Luottamus rakentuu lähtökohtaisesti kommunikaatio- ja vuorovaikutustilanteissa (Vuokila-Oikkonen & Kainulainen 2010, 4). Luottamuksen rakentumisen edellytys on jaettu kulttuurinen ymmärrys ja konkreettinen vuorovaikutus ihmisten välillä (Ilmonen 2000, 14). Maahanmuuttajiin kohdistuva luottamuksen puute on ensisijaisesti rakenteellinen ongelma, joka kumpuaa sellaisista yhteiskunnallisista rakenteista ja asenteista, jotka eivät noudata monikulttuurisen yhteiskunnan mallia vaan ovat syrjiviä. Monimuotoisuuden huomioivilta organisaatioilta edellytetään avointa dialogisuutta ja aitoa halua rakentavaan vuoropuheluun, jossa etsitään ennakoivasti ratkaisuja ja halutaan oppia ymmärtämään erilaisia ajattelu- ja toimintatapoja (Korhonen & Puukari 2013, 57).

Maahanmuuttajien parissa tehtävä sosiaalityö voidaan karkeasti jakaa yksilötyöhön ja yhteisötyöhön. Yksilötyö perustuu kahdenkeskiselle tai sosiaalityön ja perheen väliselle suhteelle. Yksilötyössä keskeisessä roolissa on luottamuksen rakentaminen sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttaja-asiakkaan välille sekä maahanmuuttaja-asiakkaan yleisen luottavaisuuden tukeminen. Luottamus rakentuu vuorovaikutuksellisessa suhteessa. Etenkin pakolaisten suhtautuminen viranomaisiin voi olla erittäin

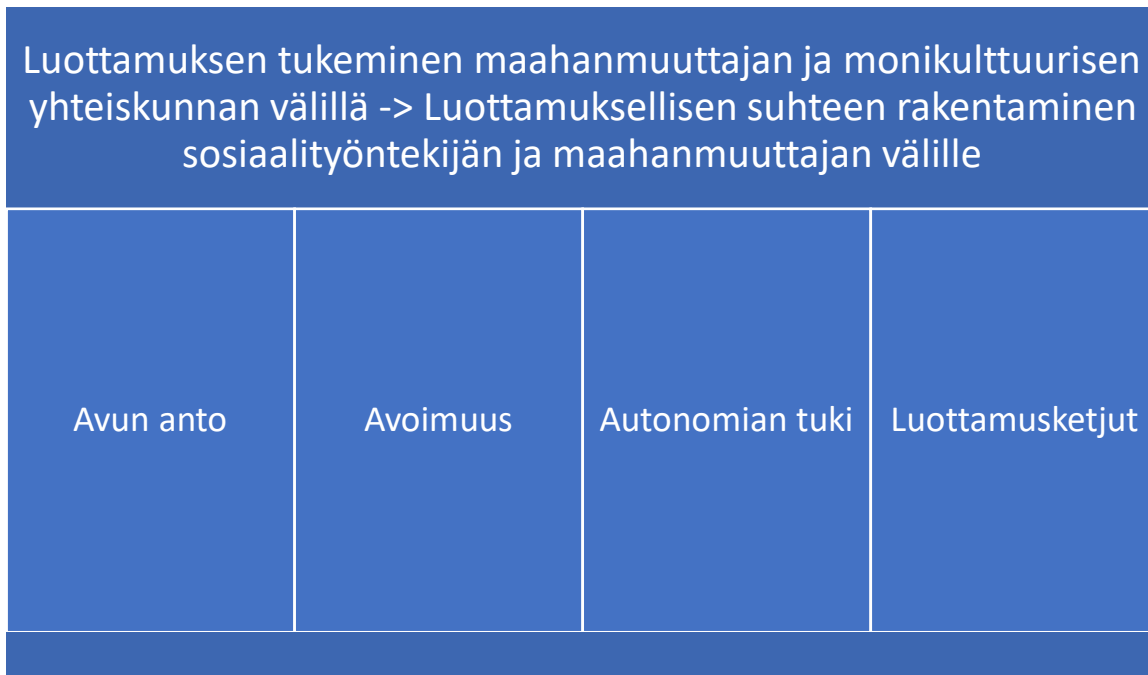
haavoittunutta. Sosiaalityöntekijä voi olla ensimmäinen viranomainen maahanmuuttaja-asiakkaan elämässä, jonka tavoitteena on asiakkaan tukeminen ja auttaminen. Jotta asiakassuhteessa syntyisi edellytykset sosiaalityölle, on syytä panostaa luottamuksellisen suhteen rakentamiseen. (Goda-Savolainen, 2017; myös Turtiainen 2017b, 218.) Luottamuksen ja yleisen luottavaisuuden kasvattamisella sosiaalityössä voi olla merkittävä vaikutus maahanmuuttajan sosiaalisen pääoman kehittymiseen. Yhteisötyön kautta voidaan edesauttaa luottamuksen rakentumista hyödyntämällä luottamusketjuja, millä tarkoitetaan luottamuksen rakentamista maahanmuuttaja-asiakkaaseen tälle ennestään tuttujen verkostojen kautta (Turtiainen 2017b, 220). Yhteisötyöstä lisää seuraavassa alaluvussa.

Pakkomuuttajien suhtautumista viranomaisiin on kuvattu epäluottamuksellisena johtuen heidän aiemmista kielteisesti kokemuksistaan (Turtiainen 2017b, 218; Goda-Savolainen 2017), mutta ulkomaalaistaustaisten hyvinvointia tutkivan aineiston mukaan ulkomaalaistaustaisissa paljon julkiseen sosiaalihuoltoon luottavien määrä oli lähes kaksinkertainen verrattuna Suomen koko väestössä olevien paljon luottavien määrään. Tutkimuksessa ulkomaalaistaustaisten luottamus eri viranomaisiin ja palvelujärjestelmään oli kaikilta osin suurempaa kuin koko väestön, mutta luottamus julkiseen sosiaalihuoltoon korostui erityisesti suhteessa koko väestöön. (Castaneda et al. 2015, 19.) Luottamus toimii asiakassuhteen lähtökohtana, mutta samanaikaisesti myös suhteen päämääränä. Sosiaaliselle pääomalle onkin tyypillistä lähteiden ja tuotosten haasteellinen erottaminen.

Lotta Kokkonen pakolaisille tekemien haastatteluiden perusteella luottamus kasvoi niissä asiakastyöntekijä suhteissa, joissa pakolaiset olivat kokeneet tulleen autetuksi (Kokkonen 2010, 151). Sosiaalisen tuen kautta voidaan vahvistaa maahanmuuttajan luottamusta viranomaisiin ja autonomian tunteeseen (Kokkonen 2018, 117). Sosiaalityöntekijä on otollisessa asemassa luottamuksen rakentajana, koska sosiaalityöntekijällä on usein mahdollisuuksia auttaa ja tukea asiakasta. Luottamus pääomana on aina vastavuoroista. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on maahanmuuttajan autonomian vahvistaminen ja luottamuksen rakentaminen yhteiskuntaan yhteistyössä maahanmuuttajan ja erilaisten toimijoiden kanssa (Turtiainen 2017b, 220). Luottamuksellinen suhde sosiaalityöntekijän kanssa voi tukea maahanmuuttajan yleistä luottamusta suomalaisen palvelujärjestelmään ja viranomaisiin, mutta myös suomalaisiin yleisesti. Sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttaja-asiakkaan välisellä suhteella voi olla keskeinen merkitys asiakkaan hyväksytyksi tulemisen kokemukselle ja asiakkaan rohkeudelle ja halukkuudelle pyrkiä luomaan uusia vuorovaikutussuhteita etenkin silloin, kun suhde on perustunut keskinäiselle luottamukselle (ks. Kokkonen 2010, 10; 151).

Rakenteellisen sosiaalityön hengessä maahanmuuttajien parissa tehtävään sosiaalityöhön tulisi sisällyttää yhdenvertaisuuden edistämistä ja rasismien vastustamista, koska eriarvoisella kohtelulla on negatiivinen vaikutus kotoutumisen mahdollisuuksiin (Anis 2021). Luottamuksen yhdessä omistaminen korostuu, kun tarkastellaan integraatiota kaksisuuntaisena prosessina. Kaksisuuntaisen kotoutumisen ytimessä on yleinen luottavaisuus eri etnisten ryhmien välillä kulttuurieroista ja lähtökohdista huolimatta.

Seuraavassa kuviossa 3 esittelen kootusti tämän alaluvun keskeiset tutkimustulokset koskien integraation ja sosiaalisen pääoman suhdetta luottamuksen näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalityön kontekstissa. Kotoutumisen näkökulmasta luottamuksen rakentuminen on tärkeää suhteessa yhteiskuntaan, mutta se on väline myös sujuvan asiakassuhteen rakentumisessa. Kuviossa on nähtävillä aineistosta nousseita keinoja rakentaa luottamusta sosiaalityöntekijän ja maahanmuuttaja-asiakkaan välillä.

Kuvio 3. Luottamuksen rakentumisen tukeminen sosiaalityön keinoin

Luottamus syntyy kohtaamisessa ja on sen vuoksi vahvasti sidoksissa sosiaalisen pääoman osa-alueeseen vuorovaikutukseen. Luottamus asiakassuhteessa edellyttää avoimuutta ja asiakkaan oman toimijuuden tukemista. Luottamusketjujen hyödyntäminen on tarkoituksen mukaista silloin, kun

luottamuksen rakentaminen on muuten haastavaa. Luottamusketjujen hyödyntämisessä sosiaalisen pääoman osa-alue verkostot ovat merkityksellisessä roolissa.

4.1.2 Verkostojen merkitys kotoutumisprosessissa

Sosiaalisilla verkostoilla tarkoitetaan ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita. Ne syntyvät sijoittamalla olemassa oleviin verkostoihin tavoitteena laajentaa verkostoja omien tarkoituksien saavuttamiseksi (Bourdieu 1986, 249). Verkostot sosiaalisena pääomana, eivät toimi itsenäisinä kokonaisuuksina, vaan ne ovat vahvasti sidoksissa muihin sosiaalisen pääoman lajeihin. Verkostot rakentuvat pääsääntöisesti luottamuksen ja jaettujen normien varaan (Kunz 2005, 52). Sosiaalisia verkostoja voidaan pitää itsessään sosiaalisena pääomana, mutta sosiaalista pääomaa voi myös kartuttaa sosiaalisissa verkostoissa. Sosiaalisen verkoston hyödyt liittyvät verkostojen laatuun, laajuuteen sekä niiden sisäiseen luottamukseen ja toimivaan vastavuoroisuuteen. Verkostojen merkitys sosiaalisena pääomana on luoda pysyviä ja hyödyllisiä suhteita, jotka takaavat materiaalisen tai symbolisen hyödyn jäsenelleen (Bourdieu 1986, 249).

Mark Granovetter (1973, 1373) jakaa sosiaaliset verkostot vahvoihin ja heikkoihin siteisiin. Vahvoille siteille tyypillistä on tiivis yhteydenpito, emotionaalinen intensiteetti sekä molemminpuolinen luottamus. Heikot siteet puolestaan ovat harvemmin ylläpidettyjä ja etäisiä. (emt., 1373–1375.) Heikot siteet muodostavat laajoja verkostoja, joiden olemassaolo helpottaa informaation kulkua ja lisäävät toimijoiden välisiä yhteistyömahdollisuuksia. Lähtökohtaisesti vahvat siteet integroivat jäsenensä ryhmään, kun taas heikot siteet integroivat jäsenensä yhteiskuntaan. (Pehkonen 2006, 43.) Heikot siteet linkittävät erilaisia pienryhmiä toisiinsa vahvoja siteitä tehokkaammin (Granovetter 1973, 1376). Vahvoilla siteillä tarkoitetaan yleensä siteitä sukulaisiin ja läheisiin ystäviin. Heikot siteet sen sijaan ovat tuttavuussuhteet, joihin ei sitouduta voimakkaasti ja jotka ovat avoimia.

Heikkojen ja vahvojen siteiden jaottelua on viety Granovetterin jaottelua pidemmälle jakamalla verkostot sitoviin (bonding), yhdistäviin (bridging) ja linkittäviin (linking) verkostoihin, joissa sosiaalinen pääoma liikkuu. Voidaan puhua yhdistävistä, sitovista ja linkittävästä verkostoista tai

yleisesti yhdistävästä, sitovasta ja linkittävästä sosiaalisesta pääomasta. (Claridge 2018, 1–3; Aldrich & Meyer 2014, 5; Woolcock 2001.) Jaottelussa verkostojen ja suhteiden välinen ero on häilyvä. Myös Ager ja Strang nostavat nämä kolme erilaista verkostojen tyyppiä osaksi kotoutumisprosessin mallinnustaan (Ager & Strang 2008, 170).

Sitovan (bonding) sosiaalisen pääoman muodostamat verkostot käsittävät ystävä-, perhe- ja läheisverkostot sekä etnisesti, kulttuurisesti ja sosioekonomisen statuksen mukaisesti samankaltaiset verkostot. Yhdistävän (bridging) sosiaalisen pääoman verkostot muodostuvat sen sijaan erilaisten etnisten-, kulttuuristen- ja sosioekonomisten taustojen omaavien ihmisten välillä. (Kunz 2005, 52; Aldrich & Meyer 2014, 5; Claridge 2018, 1–2.) Linkittävä (linking) sosiaalinen pääoma viittaa yhteiskunnan vertikaaliseen verkostoitumiseen: eritasoisissa asemissa olevien toimijoiden välisiin yhteyksiin (Claridge 2018, 3).

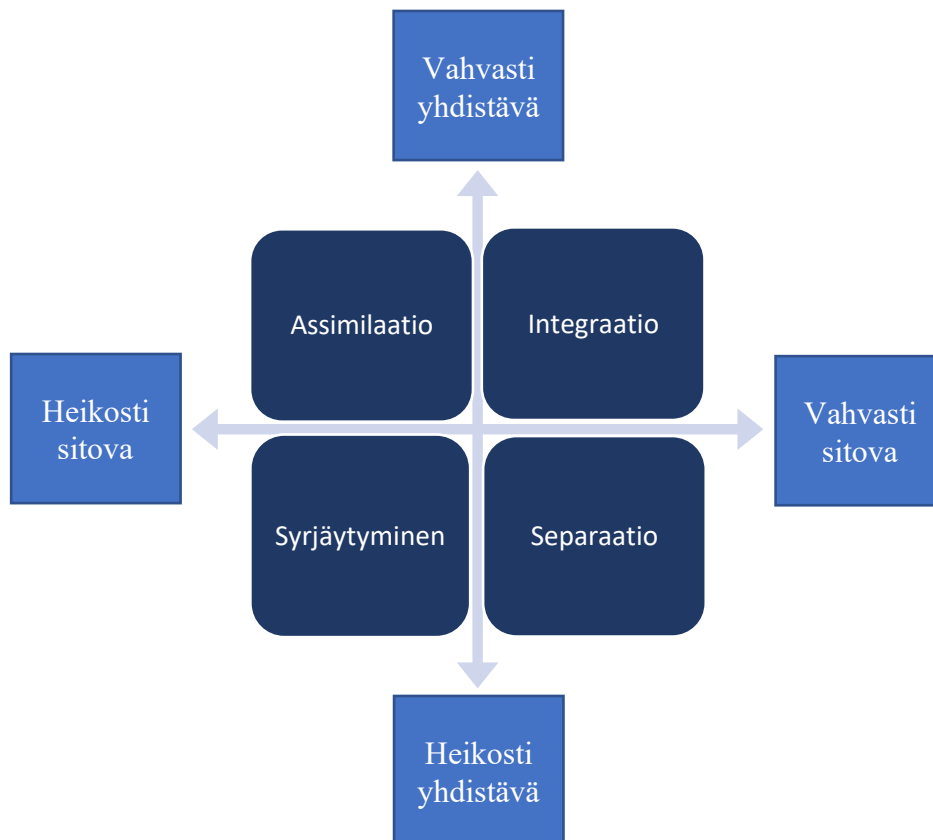
Sitova sosiaalinen pääoma tukee ryhmien sisäistä yhteistoimintaa, yhdistävä sosiaalinen pääoma tukee ryhmien välistä vuorovaikutusta ja linkittävä sosiaalinen pääoma linkittää ryhmän formaaleihin yhteiskunnallisiin instituutioihin (Claridge 2018, 3–4; Ruuskanen 2007, 26–27). Yhdistävä ja linkittävä sosiaalinen pääoma ovat merkityksellisiä hallinnon näkökulmasta, jotta hallinnon hyödyt jakautuisivat tasaisesti koko yhteiskuntaan sen sijaan, että ne jakautuvat jollekin tietylle ryhmälle yhteiskunnan sisällä (Halpern 2005, 194).

David Halpern (2005, 21) on esitellyt mallin, jossa sitova (bonding) ja yhdistävä (bridging) sosiaalinen pääoma jaetaan korkean ja matalan sosiaalisen pääoman luokkiin. Tämän jaottelun avulla voidaan tyypitellä erilaisia yhteiskuntia niiden sosiaalisen pääoman perusteella. (emt., 21.) Mielenkiintoista jaottelussa on sen linkittyminen kulttuuri-integraatioon.

Sosiaalisen pääoman merkitys maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatiossa on ilmeinen. Sen merkitys määrittyy pitkälti sosiaalisen pääoman laadun mukaan. Sosiaalinen pääoma toimii yhteisöissä, minkä vuoksi yhteisön tyyppillä on erityisen korostunut merkitys maahanmuuttajan työllistymisprosessille. Sosiaalisen pääoman jakaminen sitovaan (bonding) ja yhdistävään (bridging) ulottuvuuteen saa tässä keskeisen merkityksen. Tutkimukset osoittavat, että sitovat verkostot tukevat maahanmuuttajien integroitumista työmarkkinoille heikommin kuin yhdistävät verkostot (ks. esim. Kunz 2005, 61; Pehkonen 2006, 43). Erilaisten verkostojen ei kuitenkaan tarvitse olla toisiaan poissulkevia, vaan on huomioitava, että maahanmuuttajat voivat hyödyntää myös sitovia suhteita sosiaalisten verkostojen laajentamisessa (Kokkonen et al. 2019). Se, minkä tyyppiseen sosiaaliseen

pääomaan maahanmuuttaja pääsee osalliseksi, määrittää vahvasti myös maahanmuuttajan kulttuuri-integraatiota.

Havainnollistan asiaa kuviossa 4, jossa olen Halpernia mukaillen luokitellut sitovan ja yhdistävän sosiaalisen pääoman heikkoon ja vahvaan yhdistävään ja sitovaan sosiaaliseen pääomaan. Kuvion avulla luonnehdin sosiaalisen pääoman laadun vaikutusta Berryn akkulturaatiomallin mukaiseen sopeutumiseen. Nämä erilaiset sosiaalisen pääoman tasot linkittyvät systemaattisesti maahanmuuttajan kulttuuri-integraation kanssa. Integroituneella maahanmuuttajalla on paras mahdollinen sosiaalinen pääoma työllistymisen kannalta, koska hän voi hyödyntää tehokkaimmin sekä sitovaa että yhdistävää sosiaalista pääomaa.

Kuvio 4. Sosiaalisen pääoman laadun ja akkulturoitumisen tyypin suhde Halpernia (2005) ja Berrya (2002) mukaillen.

Maahanmuuttajilla on mahdollisuudet parantaa sosiaalista ja ekonomista asemaansa juuri verkostojen kautta (Kunz 2005, 53). Sosiaalisten siteiden luominen on osa integroitumista. Vahvat siteet voivat olla maahanmuuttajalle sekä hyödyllisiä että haitallisia. Maahanmuuttajien keskinäiset verkostot palvelevat työllistymistä, mutta myös arjen sopeutumista (Turtiainen 2013, 198). Ystävien, sukulaisten ja naapureiden tarjoama tuki auttaa käytännön asioiden hoidossa ja vahvistaa

turvallisuuden tunnetta (Heino & Veistilä 2017, 152). Työllistymisen näkökulmasta vahvat verkostot auttavat niin kutsuttuihin sisääntulotöihin pääsemisessä (Forsander 2002, 58–60).

Vahvoihin siteisiin liitetään rakenteellisella tasolla negatiivisia piirteitä, koska tiiviissä sulkeutuneissa verkostoissa esiintyy tyypillisesti puolueellisuutta ja rasistisuutta (Claridge 2018, 3). Toisaalta vähemmistöryhmien vahva sisäinen sosiaalinen pääoma edistää työmarkkinoiden segregoitumiskehitystä ja etnistä segmentoitumista. (Forsander 2002, 58–60; Halpern 2005, 48.) Etninen segmentoituminen vaikeuttaa maahanmuuttajan kulttuuri-integraatiota ja etenemistä työuralla. Sosiaalinen pääoma ei myötävaikuta ainoastaan maahanmuuttajan työllistymismahdollisuuksiin, vaan sillä on vaikutusta myös maahanmuuttajan työpaikan laatuun ja tulotasoon. Vahvoihin etnisiin suhteisiin sitoutuneiden maahanmuuttajien ansiotaso on tavallisesti heikko. Etnisen taustan yleinen sosioekonominen taso vaikuttaa maahanmuuttajan tulotasoon silloin, kun hän hyödyntää vahvoja verkostoja työllistyessään (Kunz 2005, 55; 61.) Etninen sosioekonominen status ei saa suomalaisessa yhteiskunnassa välttämättä samanlaista painoarvoa kuin Kanadassa, mutta se voi olla selittävänä tekijänä sille, miksi tietyt etniset ryhmät työllistyvät Suomessa toisia paremmin.

Maahanmuuttajille on tyypillistä luoda vahvoja siteitä heikkojen siteiden sijaan. (Liebkind 2004, 88.) Vahvat siteet ovat tärkeitä sosiaalisen tuen näkökulmasta ja heikkojen siteiden muodostumisessa, mutta niiden muodostuminen vie aikaa (Claridge 2018, 3; Granovetter 1973, 1374). Maahanmuuttajilta puuttuu heikkojen siteiden verkostot ja vahvat siteet muodostetaan pääsääntöisesti muiden maahanmuuttajien kanssa. Akkulturaatiossa separaatio on tila, jossa maahanmuuttajat eristäytyvät omaksi ryhmäkseen (Berry et al. 2002, 354, 358). Maahanmuuttajien eristäytyminen omiin ryhmiin on erityisen vahingollista juuri heikkojen verkostojen muotoutumiselle. Integroiduttuaan maahanmuuttajilla tulisi olla siteitä omaan etniseen ryhmäänsä, mutta myös sen ulkopuoliseen yhteiskuntaan.

Maahanmuuttajien verkostojen muotoutumiseen vaikuttaa sosiaalinen ympäristö. Maahanmuuttajien on vaikea muodostaa tarvittavia verkostoja kantaväestöön, jos he asuvat ja viettävät aikansa ainoastaan muiden maahanmuuttajien kanssa. Sosiaalisten suhteiden merkitys on suuri varsinkin ensimmäisen työpaikan löytämisessä. (Heikkilä & Pikkarainen 2008, 49.) Maahanmuuttajat ovat edustettuina erityisesti työmarkkinoiden sisääntulotöissä, joihin ei vaadita erityistä koulutusta ja jotka ovat usein myös matalasti palkattuja ja valtaväestön karttamia (Kyhä 2011, 149). Näihin kuuluvat myös etnospesifit työt, joissa maahanmuuttajat työllistyvät omien etnisten suhteidensa kautta (Suokonautio 2008, 13). Tietty etninen ryhmä saattaa olla yliedustettuna jollain alalla etnisten

suhteiden, mutta myös etnisen diskriminaation vuoksi silloin, kun muihin työtehtäviin pääsy on etnisen syrjinnän vuoksi mahdotonta (Heikkilä 2005, 487).

Maahanmuuttajien ylliedustus tietyissä sisääntuloammateissa merkitsee sitä, että työ on Suomessa etnisesti segmentoitunutta (Joronen 2005, 60). Etnistä eriarvoisuutta työmarkkinoilla voidaan selittää tietyn etnisen ryhmän sosiaalisten verkostojen puutteella (Halpern 2005, 47). Monien yksittäisten maahanmuuttajien elämässä sisääntuloammattissa työskentely on vain välivaihe, josta pyritään siirtymään muihin tehtäviin (Joronen 2005, 60). Välivaiheen aikana maahanmuuttajalla on mahdollisuus sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan paremmin ja laajentaa verkostojaan.

Kantaväestöön luotujen verkostojen hyötyä maahanmuuttajan integraatioprosessiin puoltavat useat tutkimukset (esim. Kokkonen et al. 2019; Castaneda & Kuusio 2019; Turtiainen 2013). Kontaktit kantaväestöön ovat maahanmuuttajille muita kontakteja hyödyllisempiä työmarkkina-aseman näkökulmasta, koska niiden kautta maahanmuuttaja tavoittaa laajemman kosketuspinnan yhteiskunnan eri osa-alueisiin (Forsander 2013, 235). Maahanmuuttajamiesten kohdalla työllistymisen todennäköisyys kasvoi puolison ollessa muuttajan kohdemaasta kotoisin (Busk et al. 2016, 18–19). Myös entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden maahanmuuttajanaisten kototutustumista tarkasteleva tutkimus osoittaa suomalaisten kanssa ystäväystyneiden maahanmuuttajanaisten saavuttavan korkeamman sosioekonomisen aseman verrattuna niihin, joiden ystäväpiiri koostui pääasiassa muista maahanmuuttajista. Maahanmuuttajanaisten oma kokemus siitä, että suhteet suomalaisiin helpottaa työllistymistä tukee tutkimustulosta. (Jaakkola & Reuter 2007, 351–352.)

Kotoutumisen näkökulmasta verkostoiden merkitys on myös muiden kuin työllistymistä mittaavien kotoutumisen indikaattoreiden valossa keskeinen. Maahanmuuttajien hyvinvointia tarkastelevan tutkimuksen mukaan korkea sosiaalinen hyvinvointi oli yhteydessä hyvään kotoutumiseen ja hyvään terveyteen. Tulosten perusteella on arvioitu, että tukemalla ulkomaalaistaustaisten sosiaalisten verkostojen laatua ja laajuutta voidaan vaikuttaa positiivisesti heidän kotoutumiseensa ja terveyteensä. (Castaneda & Kuusio 2019, 121; 130–131.) Verkostoiden merkitys korostuu myös arkisten asioiden hoitamisessa uudessa yhteiskunnassa. Verkosto voi olla tukemassa uuden oppimista, mutta jos verkostoa ei ole, oppiminen voi kestää hyvinkin kauan. (Turtiainen 2013, 198.)

Maahanmuuttajien omien verkostoiden merkitys vastaanottavalle yhteiskunnalle nostetaan harvemmin tutkimuksissa esiin, mutta se on huomioitu valtion kotouttamisohjelmassa pyrkimyksenä hyödyntää maahanmuuttajien osaamista entistä tehokkaammin (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016b,

26). Kaksisuuntainen kotoutuminen on hyödyllistä myös vastaanottavalle yhteiskunnalle. Yritykset, jotka rekrytoivat maahanmuuttajia, pääsevät hyödyntämään maahanmuuttajien inhimillisen pääoman lisäksi heidän verkostojaan ja muuta sosiaalista pääoma, joka voi maahanmuuttajille tyypillisesti olla hyvinkin transnationaalia. Maahanmuuttajien kansainväliset verkostot ja pääoma, sekä uudet toimintatavat tulisi ottaa tehokkaammin käyttöön suomalaisilla työmarkkinoilla (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016b, 26).

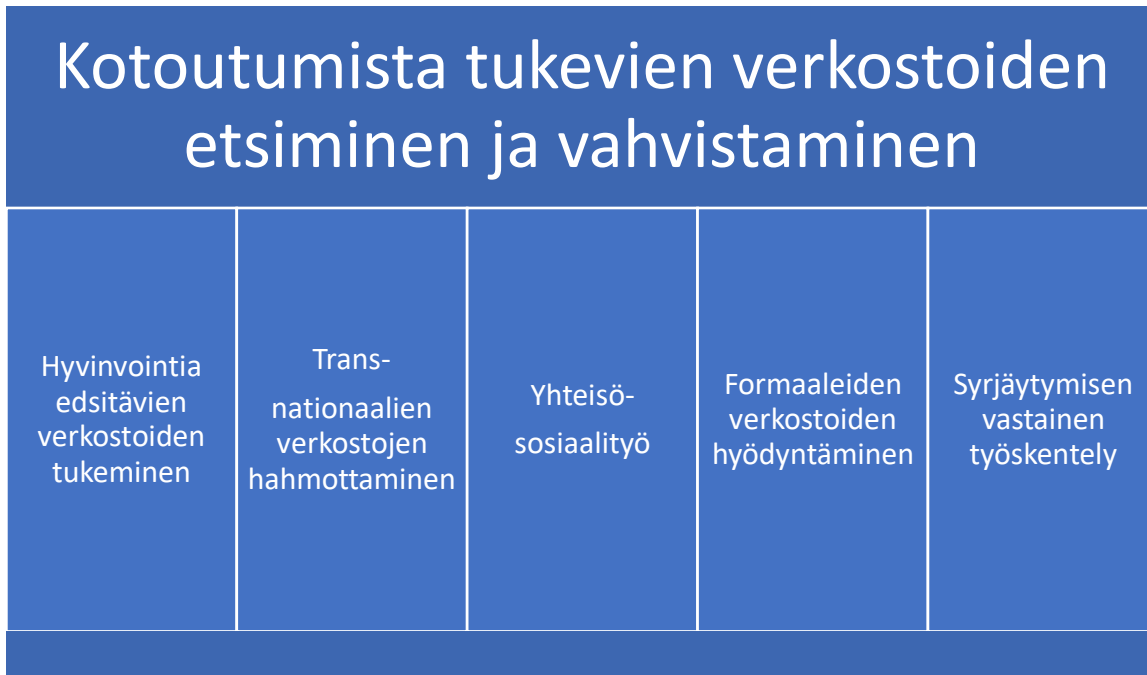
Maahanmuuttajien parissa tehtävän sosiaalityön yhteisötyössä työskentelyn kohteena ovat lähiyhteisöt tai maahanmuuttajien laajemmat verkostot ja niissä toimivat yksilöt. Maahanmuuttajien parissa tehtävä yhteisötyö voidaan jakaa kolmeen pääkategoriaan, joita ovat verkostojen hahmottaminen, lähiyhteisöjen tukevat tai kuluttavat verkostot sekä maahanmuuttajien omissa yhteisöissä toimiminen ja vaikuttaminen. (Turtiainen 2017a.) Turtiainen korostaa, että maahanmuuttajien verkostoja hahmotettaessa on tärkeää huomioida verkostojen transnationaali eli valtioiden rajat ylittävä luonne. Transnationaaleja verkostoja voidaan tarkastella esimerkiksi sosiaalisesta, emotionaalista, taloudellisesta, poliittisesta ja moraalista näkökulmasta. Ylirajaisten verkostoiden olemassaolo ja merkitys kotoutuvalle asiakkaalle on tärkeä osa sosiaalityötä. (emt. 2017a; Turtiainen 2017b, 210.) Verkostoiden ylirajaisuus on huomioitava myös kotoutumista tarkasteltaessa.

Lähiyhteisöiden verkostoja tarkasteltaessa on huomioitava, että oma etninen verkosto voi olla hyvinkin tukeva ja merkittävä tai toisaalta kuormittava, vaativa, hyvinvointia vahingoittava tai rajoittava tai sisäänpäin kääntynyt (Turtiainen 2017a; Anis 2013, 156; Anis 2021). Peltola (2014) näkee ongelmalliseksi sen, että huomio kiinnittyy usein perheen sisäisiin konflikteihin eikä perhettä nähdä resurssina (emt. 27). Sosiaalityön tehtävänä on etsiä yhteisöjä, joissa maahanmuuttaja voi tuntea osallisuutta, ystävyyttä ja joissa voi toimia omien päämäärien eteen ja tukea yksilöiden irrottautumista yhteisöjen vahingollisista perinteistä ja ohjata yhteisöjä kohti muutosta. (Turtiainen 2017a; Anis 2013, 156; Anis 2021.) Sosiaalisen pääoman näkökulmasta tämä tarkoittaa merkittävien ja hyvinvointia edistävien sosiaalisten verkostojen ja suhteiden tukemista. Maahanmuuttajien integraation kannalta sekä heikot, että vahvat siteet ovat tärkeitä. Vahvoille siteille tyypillistä on emotionaalinen intensiteetti sekä tiivis yhteydenpito, kun taas heikot siteet ovat etäisempiä, mutta linkittävät erilaisia pienryhmiä toisiinsa tehokkaammin (Granovetter 1973, 1373–1376). Turtiainen nostaa maahanmuuttajan toimintakykyä tukevien verkostoiden etsimisen, luomisen ja tukemisen keskeiseksi yhteisötyön muodoksi (Turtiainen 2017a).

Yhteisötyön ollessa maahanmuuttajien omien yhteisöjen parissa työskentelyä sosiaalityöntekijä voi jalkautua yhdistysten tai epävirallisten yhteisöiden toimintaan tuoden sinne oman panoksensa verkosto-osaajana (Turtiainen 2017a). Tällöin sosiaalityöntekijä työskentelee verkostojen makrotasolla ja voi vaikuttaa omalla osaamisellaan yhteisön sisäisiin suhteisiin, luottamuksen rakentumiseen ja yhteisön laajempaan verkostoitumiseen. Yhteisössä tapahtuva sosiaalityö voidaan lukea linkittäviin sosiaalisiin verkostoihin, jolloin koko ryhmä linkittyy formaaleihin yhteiskunnallisiin instituutioihin.

Sosiaalityöntekijän toimivat formaalit yhteistyöverkostot mahdollistavat niiden hyödyntämisen maahanmuuttaja-asiakkaan asian ajamisessa. Viranomaissuhteet ovat toisaalta osa heikkoja verkostoja, joilla on keskeinen rooli integraatioprosessissa ja ennen muuta työllistymisen tukemisessa (Granovetter 1973, 1376). Viranomaissuhteiden merkitys uuteen ympäristöön sopeutumisprosessissa voi olla hyvinkin suuri (Kokkonen 2018,99-100). Kristina Bergin (2012) mukaan pakolaistaustaiset perheasiakkaat ovat sosiaaliturva ja palvelujärjestelmän väliinputoajia eikä monialainen yhteistyö aina toimi tarpeiden mukaan. Muilla viranomaisilla on mahdollisuus vetäytyä vastuusta, mutta sosiaalitoimi jää viimesijaisena auttajatahona tyypillisesti monitahoista asiantuntemusta vaativien asioiden kanssa yksin. (emt., 24.) Tällöin monialaista verkostoa ei päästä hyödyntämään maahanmuuttaja asiakkaan eduksi ja sosiaalityöntekijän panos verkoston toimivuuden edistäjänä korostuu.

Seuraavassa kuviossa 5 esittelen kootusti tämän alaluvun keskeiset tutkimustulokset koskien integraation ja sosiaalisen pääoman suhdetta verkostoiden näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalityön kontekstissa. Kotoutumista edistävät verkostot sosiaalityön kontekstissa muodostuvat maahanmuuttaja-asiakkaan verkostoista ja sosiaalityöntekijän ammatillisista verkostoista, jotka ovat leikkauspisteessä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisessa.

Kuvio 5. Verkostoitumisen tukeminen sosiaalityön keinoin

Sosiaalityön keskeinen tehtävä kotoutumista edistävässä työssä on erilaisten maahanmuuttajan verkostoiden tunnistaminen yhdessä asiakkaan kanssa ja kotoutumista tukevien ja hyvinvointia lisäävien verkostoiden vahvistaminen. Sosiaalityöntekijän on tärkeä tunnistaa verkostoiden merkittävä rooli maahanmuuttajan kotoutumisprosessissa. Voidakseen toimia osana maahanmuuttajan linkittäviä verkostoja tulee sosiaalityöntekijällä olla toimiva yhteistyöverkosto ja kyky toimia moniammatillisen verkoston jäsenenä. Kotoutumisprosessin tueksi tulee olla tarjolla monipuolisia auttamistapoja ja monipuolisia, toimivia yhteistyöverkostoja. Näiden yhteistyöverkostojen rakentaminen on pitkäjänteisyyttä ja systemaattisuutta vaativaa työtä. (Puukari & Korhonen 2013, 43–45.) Useiden maahanmuuttajien kohdalla sosiaalityöntekijä toimii kotouttamista tukevien verkostojen rakentajana. Näin ollen sosiaalityöntekijän ammatillisesti muotoutuva sosiaalinen pääoma on pääomaa, johon maahanmuuttaja pääsee osalliseksi.

Maahanmuuttajan integraation ulottuvuuksista vuorovaikutuksellinen kotoutuminen viittaa suhteiden rakentamiseen. Integraation kannalta on suotuisaa, jos kotoutujalla on monipuolisia suhteita eri väestöryhmiin kuuluviin ihmisiin ja monipuoliset sosiaaliset verkostot. (Saukkonen 2016b.) Vuorovaikutuksellisen kotoutumisen ulottuvuuden näkökulmasta voidaan havaita, miten keskeinen merkitys verkostoiden muodostumisella ja niiden tyypeillä on integraation näkökulmasta.

4.1.3 Normit osana monikulttuurista yhteiskuntaa

Normeilla viitataan tapoihin ja keinoihin, joiden varassa yhteisiin arvopäämääriin voidaan päästä. Normit tarkoittavat toiminnan sääntöjä, velvollisuuksia, pakkoja ja välttämättömyyksiä. Normeja ohjaavat arvot, jotka voivat olla tavoitteena tai lähtökohtana normien rakentumiselle. Arvot taas ovat hyvän elämän ja toimivan yhteisön säilymisen ideaaleja. (Niemelä 2011, 15.) Sosiaalisena pääomana normit saavat merkityksensä verkostoissa, joissa toimitaan yhteisten normien mukaisesti. Yhteiset normit rakentavat luottamusta verkoston jäsenten kesken ja helpottavat vuorovaikutusta.

Yhteiset normit ja arvot liittyvät vahvasti luottamuksen rakentumiseen. Usein asenteelliset ongelmat maahanmuuttajan ja suomalaisen välillä voivat syntyä erilaisten arvojen ja normien vuoksi tai sellaisen kuvitelman vuoksi, ettei maahanmuuttaja kykene sitoutumaan yhdessä sovittuihin normeihin ja arvoihin (Pehkonen 2006, 57). Omia tapoja pidetään yleensä normaaleina ja muiden tapoja poikkeavina ja erilaisen kulttuurin ilmentymänä (Anis 2013, 157). Pahimmillaan maahanmuuttajille kohdistetuissa sosiaalipalveluissa koetaan kuormitusta samojen asioiden kertaamisen vuoksi ja maahanmuuttajien ja suomalaisen yhteiskunnan arvo- ja normikäsitteiden ristiriitojen seurauksena (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2016a, 35-36). Ennakkoluulot maahanmuuttajien omaksumia normeja ja arvoja kohtaan voivat olla keskeinen syy siihen, ettei luottamusta pääse syntymään.

Erilaiset kulttuuritaustat voivat luoda eroja normiston ja arvomaailman välillä. Sosiaalityön asiakastilanteissa erilaisiin kulttuuripiirteisiin liittyvät käyttäytymisen ja ajattelutapojen erot voivat olla samanaikaisesti läsnä vaikuttaen vuorovaikutuksen sujumiseen (Berg 2012, 19). Näin normit ja arvot nivoutuvat toisistaan riippuvaiseksi kokonaisuudeksi vuorovaikutuksen kanssa. Vuorovaikutuksesta lisää alaluvussa 4.1.4.

Kulttuurierojen tiedostaminen ja kulttuurinen sensitiivisyys on keskeinen osa maahanmuuttajien integraatiota, mutta myös keskeinen osa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa. Sosiaalityöntekijän tulee olla tietoinen omasta kulttuuritaustastaan, jotta hän voi myös kriittisesti arvioida omia arvoihin ja normeihin perustuvia toimintatapojaan, työtään ja niitä ohjaavia kulttuurisia itsestäänselvyksiä ja

toisaalta kohdata kunkin asiakkaan ennakkoluulottomasti (Anis 2017, 328; Anis 2013, 157; Berg 2012, 31). Monikulttuurisessa osaamisessa on keskeistä itseymmärrys, jossa tiedostetaan, miten oma persoona on muotoutunut tietyssä kulttuuriympäristössä. Vain itseymmärryksen ja monikulttuurisen tietouden kautta on mahdollista syvällisesti oppia ymmärtämään muista kulttuuriympäristöistä tulevia. (Puukari & Korhonen 2013, 36.) Suomalaisuuden unohtuessa etnisenä kategoriana, siitä muodostuu normi, johon erilaisuutta verrataan eikä avoin dialogi pääse syntymään (Peltola 2014, 35).

Maahanmuuttajat voivat leimautua sen mukaan, että he poikkeavat valtaväestön normeista maahanmuuttajuuden, mutta myös muiden ominaisuuksiensa tai normiensa vuoksi (Hiitola et al. 2018, 22). Sosiaalityön itseymmärrykseen voi sisältyä kansallisvaltioon sidottuja ajattelumalleja, jotka koskevat esimerkiksi maahanmuuttajia, kansallisuutta tai perhemalleja. Erilaiset nationalistiset ajattelumallit ja toimintatavat voivat toimia ulossulkevinä ja todentua asiakkaiden ja työntekijöiden välisissä suhteissa. Sosiaalityö vaatii vahvan eettisen ja poliittisen ulottuvuuden, jotta pystytään puuttumaan ulossulkeviin nationalistisiin ajattelumalleihin ja toimintatapoihin. (Turtiainen 2017b, 211.) Puuttuminen tulisi tapahtua sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa että rakenteellisella tasolla.

Lisbeth Eriksson (2010) kyseenalaistaa Ruotsissa tehdyn tutkimuksen valossa yhtenäisen eettisen normiston olemassaolon yhteiskuntatasolla. Usein maahanmuuttajien odotetaan omaksuvan tietynlaisia utopistisiakin yhteiskunnallisia ihanteita, joiden väitetään olevan yhteiskunnallisia normeja. Yhteiskuntaa, johon maahanmuuttajia integroidaan, pidetään parempana kuin maahanmuuttajien etnistä kulttuuritaustaa. (Eriksson 2010, 130–133.) Sosiaalista järjestystä voidaan arvostaa siinä määrin, että noudatetaan jopa sellaisia sosiaaliselle kentälle ominaisia arvoja ja normeja, joiden samanaikaisesti tiedetään olevan järjettömiä (Bourdieu 1998, 161). Suomalaista yhtenäistä kulttuuria ei kyetä määrittelemään, mutta sillä perustellaan toiseuttamista, mikä tekee maahanmuuttajan osallisuuden kokemuksen mahdottomaksi (Hiitola & Peltola 2018, 130–133). Toisaalta suomalaisen kulttuurin piirteiden ja kirjoittamattomien sääntöjen oppiminen voi muodostua monimuotoisuuden esteeksi (Korhonen & Puukari 2013, 52). Tämä viestii siitä, ettei kyse ole Berryn akkulturaatiomallin mukaisesta monikulttuurisesta yhteiskunnasta eikä tavoitteena ole maahanmuuttajan integroiminen, vaan maahanmuuttaja pyritään joko assimiloimaan ja sulauttamaan valtaväestöön tai eristämään valtaväestöstä.

Maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä korostuu maahanmuuttajan opastaminen ja riittävän tiedon jakaminen koskien suomalaista yhteiskuntaa etenkin kotoutumisvaiheessa.

Tavoitteena tulisi olla toimintakyvyn lisääminen yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä sen sijaan, että maahanmuuttajaa ohjataan ottamaan haltuun utopistisia yhteiskunnallisia ihanteita. Toisaalta utopistiset ihanteet ovat tärkeitä tiedostaa ja avata yhdessä asiakkaan kanssa. Sosiaalityöntekijää velvoittaa oman organisaationsa normien mukainen toiminta, jonka myötä sosiaalityöntekijä saattaa tahattomasti tuottaa asiakkaalle kokemuksen rasisisesta kohtelusta. Sosiaalityötä vaikeuttaa asiakkaan kokemukset kohtelunsa epäoikeudenmukaisuudesta, vaikka sosiaalityöntekijän tarkoitusperät olisivat hyvät. (Berg 2012, 26–27.) Asiakkaalle tulisi edellä esitetyn välttämiseksi selventää, mikä on sosiaalityöntekijän asema ja millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia työntekijällä kussakin työroolissa on (Anis 2017, 328).

Toisaalta sosiaalityöntekijän tulee selventää asiakkaille heidän perusoikeutensa, koska he eivät aina ole näistä tietoisia (Turtiainen 2017b, 211). Viranomaisen tärkeä tehtävä on selventää maahanmuuttaneelle suomalaisen peruspalvelujärjestelmän pääpiirteet, jotta tämä tulee tietoiseksi omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja kykenee hyödyntämään tarjolla olevia palveluita. Integraation alkuvaiheessa on tyypillistä vertailla vastaanottavan maan järjestelmää lähtömaan järjestelmään ja tarkkailla, miten muut käyttävät palveluja. Tavoitteena on, että integraation edetessä maahanmuuttaja kykenee hyödyntämään palvelujärjestelmää itsenäisesti. (Heino & Veistilä 2017, 151; 155.) Jotta maahanmuuttaja kykenisi ottamaan vastaan tietoa, tulee hänellä olla luottamuksellinen suhde tiedon antajaan (Turtiainen 2013, 200). Tämä kuvastaa sosiaalisen pääoman yhteen kietoutumista normien ja luottamuksen osalta.

Suomalaisen palvelujärjestelmän ohella sosiaalityöntekijä johdattelee maahanmuuttaja-asiakasta ymmärtämään suomalaisen kulttuurin normistoa. Esimerkiksi suomalaisessa työkuulttuurissa vallitsee omanlaisensa työmoraali. Jälkifordistiselle työlle on tyypillistä epävarmuuden tunne omasta osuudesta ja työpanoksen riittävydestä. Työ on henkilökohtaistunutta, mikä tarkoittaa, että yksilöt seisovat yksin normatiivisten vaatimusten keskellä, kilpailevassa ja välineellisessä suhteessa toisiin subjekteihin. (Julkunen 2008, 230) Kaikilta odotetaan sanomattomiin normeihin sopeutumista. Maahanmuuttajan voi olla mahdotonta käsittää suomalaiselle työkuulttuurille ominaisia kirjoittamattomia normeja. Samaan aikaan työelämän säännöt koskevat yhä enemmän oman edun tavoittelua ja laskelmointia. Noudata normeja, ole lojaali ja rakenna luottamusta, mutta laskelmoi niin, että olet valmis jättämään taaksesi sen, mikä ei enää itseäsi hyödytä. (Julkunen 2008, 233.)

Sen lisäksi, että suomalaisilla työpaikoilla vallitsee suomalaiselle kulttuurille ominainen normisto, muodostuu työpaikoille usein myös omanlaisensa normisto. Työmarkkinoiden segmentaatioteorian

mukaisesti eri työmarkkinoiden lohkoilla vallitsee omat sosiaaliset sääntönsä, jotka eroavat toisistaan (Berger & Piore 1980, 2). Tämä normisto muodostaa työpaikalle sosiaalisen pääoman alueen, josta vain työpaikalla olevat ovat osallisia. Sosiaalinen toimija saa ryhmän puolelleen asettuessaan näkyvästi ryhmän kannalle tunnustamalla julkisesti yhteisen normin, joka on muuttunut universaaliksi, koska kaikki ryhmässä hyväksyvät sen (Bourdieu 1998, 211). Normiston haltuunotto saattaa työntekijän osalliseksi tästä sosiaalisen pääoman alueesta, minkä avulla on mahdollista varmistaa työuralla pysyminen tai eteneminen. Työyhteisöön integroitumisen edellytyksenä on normiston haltuunotto.

Suomalaiselle kulttuurille tyypillisten normien, tapojen ja arvojen omaksuminen sopii hyvin kuvaamaan myös suomalaistumista. Omaksutut normit viittaavat näin ollen suomalaisuuden asteeseen, joka on nostettu yhdeksi maahanmuuttajien integroitumista selittäväksi tekijäksi (ks. esim. Sutela 2005, 109). Tämä viittaisi siihen, että tarkemmin määrittelemätön suomalaisuuden asteen termi saa merkityksensä sosiaalisen pääoman sisällöistä. Toisaalta suomalaistumista tulee tarkastella myös monikulttuurisesta näkökulmasta muistaen, ettei uutta omaksu ainoastaan kotoutuva maahanmuuttaja vaan myös vastaanottava yhteiskunta. Sosiaalityön tärkeä tehtävä monikulttuurisessa työssä on avata kansallisen järjestyksen ja kansainvälisyyden merkityksiä ja purkaa nationalistisia ideologioita ja käytäntöjä monimuotoisuuden mahdollistamiseksi (Turtiainen 2017b, 212–213).

Integraatio on mahdollinen yhteiskuntaan, joka on avoin kulttuurien moninaisuudelle. Tämä tarkoittaa sitä, että saman aikaisesti vähemmistöjen edustajat ovat valmiita omaksumaan valta-yhteiskunnan arvoja ja normeja ja valtaväestö puolestaan on valmis siihen, että instituutiot mukautuvat vastaamaan vähemmistöjen tarpeisiin monikulttuurisessa yhteiskunnassa. (Berry 2011, 2.6.–2.7.) Kotoutumisen ulottuvuuksista kulttuurinen kotoutuminen viittaa vastaanottavan maan kielen, arvojen ja normien sekä yhteiskunnallisten pelisääntöjen oppimiseen (Saukkonen 2016b). Integraation näkökulmasta on huomiota kiinnitettävä siihen, millaisessa tasapainossa maahanmuuttajan omien arvojen, normien ja kielen ylläpitäminen on suhteessa vastaanottavan maan arvojen, normien ja kielen oppimiseen.

Suomalaisten arvojen ja normien haltuunotto on yksilöllinen prosessi, jossa toisille on tärkeää omien arvojen ja normien säilyttäminen ja toisille vastaanottavan maan arvojen ja normien omaksuminen. Vaikka integroituminen tarkoittaa näiden molempien arvomaailmojen ja normistojen yhteensovittamista on prosessi huomioitava yksilöllisenä jatkuvana prosessina ei staattisen

kulttuurikäsitteiden kautta (Anis 2017, 328). Edesauttaakseen maahanmuuttajan integraatiota on tärkeää, että sosiaalityöntekijä onnistuu luomaan avoimen kulttuurien välisen vuoropuhelun vastakkainasettelun sijaan.

Seuraavassa kuviossa 6 esittelen kootusti tämän alaluvun keskeiset tutkimustulokset koskien integraation ja sosiaalisen pääoman suhdetta normien näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalityön kontekstissa. Erilaisten normien haltuunotto on Bourdieun mukaan keskeinen sosiaalisilla kentillä toimimisen edellytys (Bourdieu 1987, 105). Normeihin liittyy paljon utopistisuutta ja nationalistisia ideologioita, jotka tekevät niiden omaksumisen edellytyksestä absurdia. Toisaalta erilaiset normistot on tärkeä tunnistaa, jotta niiden merkitystä voidaan arvioida.

Kuvio 6. Kulttuuristen normien hahmottaminen sosiaalityössä

Normien toimintamekanismi kotoutumisen näkökulmasta on poikkeava muista tässä tutkimuksessa tarkastelluista sosiaalisen pääoman osa-alueista. Edistääkseen kotoutumista normit vaativat tunnistamista, kriittistä tarkastelua ja yhteensovittamista. Normien tarkastelu voidaan jakaa kolmeen osaan, jotka ovat omaa toimintaa ohjaavien normien tarkastelu, yhteiskunnallisia rakenteita ja asenteita ohjaavan normiston tarkastelu sekä maahanmuuttajan toimintaa ohjaavien normien tarkastelu. Normien osalta sosiaalityöntekijän katse suuntautuu ensisijaisesti omaan itseen ja omaa toimintaa ohjaaviin normeihin, jotta hän voi kohdata maahanmuuttajan ennakkoluulottomasti. Monikulttuurisen yhteiskunnan kehittymistä voidaan tukea puuttamalla rakenteita ohjaaviin syrjiviin

tai ennakkoluuloisiin normeihin. Toisaalta asiakkaalla on oikeus oppia palvelujärjestelmää ja suomalaista yhteiskuntaa koskevat säännönmukaisuudet ja normit kyetäkseen toimimaan itsenäisesti suomalaisessa yhteiskunnassa. Maahanmuuttaja-asiakkaan omaa toimintaa ohjaavien normien ja arvojen tarkasteluun tarvitaan kulttuurista sensitiivisyyttä ja kykyä kohdata asiakas ennakkoluulottomasti ja arvostaen.

4.1.4 Vuorovaikutus ja kielitaito

Kotoutuminen on vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on sosiaalinen koheesio ja yhteenkuuluvuuden tunne (Anis 2021). Integraation ulottuvuuksien jaottelussa puhutaan vuorovaikutuksen integraatiosta, jolla viitataan suhteisiin ja verkostoihin, joihin ja joiden kautta maahanmuuttaja kotoutuu (Heckmann 2005, 9). Kielitaito on yksi verkostoitumisen ja kotoutumisen keskeisistä edellytyksistä (Saukkonen 2016b; Kokkonen et al. 2019, 92). Yksilöllisistä tekijöistä suomen kielen oppiminen on keskeinen osa kotoutumista ja usein se on myös työllistymisen edellytys (Kokkonen et al. 2019, 92).

Kotoutumista ja kielenoppimista tukevia toimintamalleja tarvitaan niin päiväkodeissa, kouluissa kuin työpaikoillakin. Keskeistä on kielenoppimisen tukeminen aktiivisesti ja sen oikein kohdistaminen jo koulutuksen alkuvaiheessa. (Kokkonen et al. 2019, 92; Lomaa et al. 2013, 172.) Kielenoppimisen kannalta keskeistä on vuorovaikutus yhteisön ja ympäristön välillä. Sekä sitovat, että yhdistävät vuorovaikutussuhteet edistävät kielenoppimista ja kiinnittymistä (Kokkonen et al. 2019, 92; 94.)

Maahanmuuttajien työllistymistä tarkastelevat tutkimukset nostavat puutteet kielitaidossa keskeisimmäksi työllistymistä hankaloittavaksi tekijäksi. Näin kokevat myös maahanmuuttajat itse. (Vehaskari 2010, 21; Kyhä 2011, 138 vrt. Heikkilä 2005, 491.) Kielitaidon hankkiminen vie aikaa ja aiheuttaa kustannuksia niin maahanmuuttajalle itselle kuin myös vastaanottavalle maalle (Liebkind et al. 2004, 79). Kielitaito on tärkeää työtehtävistä suoriutumisen kannalta, mutta myös työyhteisössä ja yhteiskunnassa erilaisissa verkostoissa tapahtuvan vuorovaikutuksen kannalta. Vuorovaikutus luo sosiaalista sidettä, jonka avulla voidaan vahvistaa yhteisymmärrystä, mikä puolestaan helpottaa ja tehostaa asioiden hoitamista ja kasvattaa sosiaalista pääomaa (Bourdieu 1998, 162). Avoimen

dialogin avulla yhteisöön kertyy sosiaalista pääomaa, joka helpottaa vuorovaikutusta ja lisää yhteisön sisäistä luottamusta ja tiivyyttä. Sosiaalinen pääoma syntyy vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa erilaisilla sosiaalisilla kentillä. (Vuokila-Oikkonen & Kainulainen 2010, 4.)

Tarkasteltaessa akkulturaatiota kielen näkökulmasta, onnistunut integroituminen viittaa samanaikaisesti sekä hyvään suomen kielen taitoon että aktiiviseen oman kielen käyttöön (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2007, 23). Kielellinen akkulturaatio voi vaikuttaa kahdella vastakkaisella tavalla: toisaalta parantaen maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksia ja muuta sosiaalista vuorovaikutusta, toisaalta altistaen maahanmuuttajia syrjinnän kokemuksille (Liebkind et al. 2004, 286).

Akkulturaation näkökulmasta on huolestuttavaa, että usein toinen maahanmuuttajien sukupolvi assimiloituu kielellisesti integroitumisen sijaan menettäen aidon kaksikielisyyden (Liebkind et al. 2004, 286). Aikuisten maahanmuuttajien oman äidinkielen ylläpitämistä ei tueta kotouttamisprosessissa, vaan ensisijaisena tavoitteena on suomen kielen oppiminen. Työllistymisen näkökulmasta oman kielen osaamisesta on hyötyä vain spesifeillä ammattialoilla, minkä vuoksi sen säilyttämistä ei katsota yhtä tarpeelliseksi kuin suomen kielen oppimista. Lasten kohdalla oman äidinkielen opetus on perusopetusta täydentävää opetusta, eivätkä kaikki ole halukkaita hyödyntämään mahdollisuutta opiskella omaa äidinkieltä osin opetusjärjestelyiden vuoksi. Oppilaiden äidinkielen osaamisen taso ennustaa sekä toisen kielen oppimista että yleistä koulumenestystä. (Latomaa et al. 2013, 172.) Lasten kohdalla vanhemmat voivat kokea suomen kielen oppimisen niin tärkeänä yhteiskunnassa pärjäämiseksi, että oman äidinkielen oppiminen menettää merkityksen. Oman äidinkielen ylläpitämistä voidaan vältellä myös, jotta lapsi ei joutuisi kielen vuoksi rasismien kohteeksi. (Heino & Veistilä 2017, 153.) Oman äidinkielen puutteellinen oppiminen voi johtaa puolikielisyteen tai lievempiin oppimisvaikeuksiin toisen polven maahanmuuttajien keskuudessa.

Kielitaito ja vuorovaikutus muodostavat integroitumista ajatellen toisistaan riippuvaisen kokonaisuuden. Sosiaalisen pääoman ja integraation välistä suhdetta tarkasteltaessa vuorovaikutuksen näkökulmasta voidaan havaita sen olevan kaksisuuntaista. Kielitaito on toisaalta vuorovaikutuksen edellytys, mutta toisaalta sosiaalinen kanssakäyminen kantaväestön kanssa parantaa kielitaitoa ja lisää itseluottamusta vuorovaikutustilanteissa (Saukkonen 2016b). Kieleen tottumista edesauttaa monipuoliset kontaktit valtaväestöön, viranomaistahoissa asioiminen sekä ystävyysuhteet (Heino & Veistilä 2017, 151).

Kotoutumiskoulutuksissa verkostoissa tapahtuva vuorovaikutus jää kielikoulutuksen jalkoihin henkilökohtaisena kykynä luoda verkostoja (Kokkonen et al. 2019, 100), vaikka kehittääkseen kielitaitoaan kielikoulutuksen ulkopuolella maahanmuuttaja tarvitsee kontakteja enemmistökielen puhujiin (Latomaa et al. 2013, 181–182). Sosiaalisena pääomana ei voida kuitenkaan puhua yksinomaan maahanmuuttajan vuorovaikutustaidoista, sillä vuorovaikutus on yhdessä omistettua pääomaa, jonka hyödyt ovat kollektiivisia. Maahanmuuttaja pääsee osalliseksi vuorovaikutuksesta sopeutuessaan kentille, joilla vuorovaikutus tapahtuu.

Maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä keskeistä on, että asiakas tulee kohdatuksi ja kohdelluksi sekä yksilönä että osana erilaisia yhteisöjä ja niiden vaikutteita (Anis 2013, 155). Maahanmuuttaja-asiakas pääsee osalliseksi työntekijän vuorovaikutustaidoista asiakassuhteen kautta. Kulttuuriset erot maahanmuuttajan ja sosiaalityöntekijän välillä voivat muodostaa virhearviointeja ja väärin ymmärtämistä, minkä välttämiseksi sosiaalityö maahanmuuttajien parissa edellyttää huolellista arviointia ja perehtyvää vuorovaikutusta (Anis 2017, 327). Toimiva vuorovaikutus maahanmuuttajan ja sosiaalityöntekijän välillä edesauttaa asiakkaan integroitumista yhdessä omistetun sosiaalisen pääoman kautta.

Yhteisen kielen puuttuessa asiakkaalla on oikeus asioimistulkkaukseen, mikä asettaa haasteita vuorovaikutuksen rakentumiseen (Anis 2017, 328). Tulkkipalveluita on yleensä hyvin saatavilla, mutta sosiaalipalveluihin liittyvä sanasto voi aiheuttaa haasteita eikä kaikki asiat välity tulkin kautta (Vuorento & Franz-Koivisto 2017, 122). Tulkin läsnä ollessa vuorovaikutus ei ole enää sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä vaan kolmen osapuolen keskinäistä vuorovaikutusta. Tulkkaustilanteessa toimijuutta tukee keskinäinen luottamus. (Rautavuoma & Turtiainen 2018, 164.)

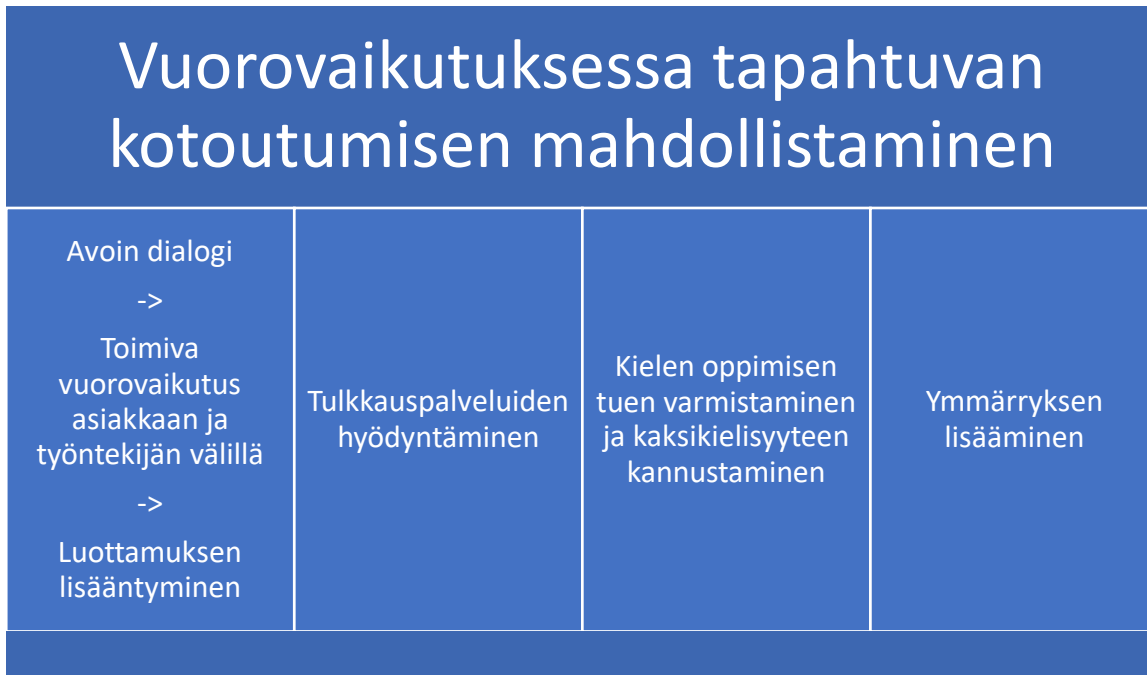
Vuorovaikutuksella puolin ja toisin on suuri merkitys maahanmuuttajien integroitumisprosessissa. Jatkuva kanssakäyminen ja keskinäinen sovittelu maahanmuuttajien, yhteisöjen ja sosiaalisten toimijoiden välillä auttaa maahanmuuttajia sopeutumaan uuteen ympäristöön. Näin ollen maahanmuuttajien olisi tärkeää oppia neuvottelemaan uudessa sosiaalisessa ympäristössä. Toisaalta vastaanottavan yhteisön tulee mukautua monikulttuuriseen yhteiskuntaan ja löytää vuorovaikutuskeinoja suhteessa maahanmuuttajiin. (Forsander 2007, 14.) Käytännössä kieltäydymme oppimasta, jos vaadimme ainoastaan maahanmuuttajia sopeutumaan ja oppimaan suomalaisille tyypillisiä vuorovaikutuskeinoja.

Tasa-arvoisessa vuorovaikutustilanteessa kulttuurierot tunnistetaan ja niiden tulkintoja voidaan tarkistaa puolin ja toisin. Erilaisuuden tunnistamisen myötä sosiaalityöntekijä etsii sopivia vuorovaikutuksen tapoja asiakassuhteessa. (Anis 2013, 157.) Sosiaalityöntekijä toimii maahanmuuttajan ja yhteiskunnan välillä pyrkien lisäämään ymmärrystä kulttuurien välillä.

Kielen avulla luodaan ja pidetään yllä sosiaalisia suhteita, rakennetaan jäsenyyksiä uusiin yhteisöihin sekä neuvotellaan identiteeteistä (Latomaa et al. 2013, 182). Kieli ja vuorovaikutus linkittyvät keskeisesti sosiaalisen pääoman muihin osa-alueisiin. Hyvät vuorovaikutustaidot ovat lähtökohtana sosiaalisen pääoman muotoutumiselle, sillä ne edesauttavat luottamuksen rakentumista, viestivät yhteisistä normeista ja auttavat verkostojen rakentamisessa. Kielitaidon ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen prosessi (Latomaa et al. 2013, 183). Vuorovaikutus on aina yhdessä omistettua, vaikka vuorovaikutustaidot ovat yksilöllisiä.

Lotta Kokkosen tekemien haastatteluiden perusteella pakolaiset kokivat, että merkityksellisiä, läheisiä vuorovaikutussuhteita oli vaikea luoda suomalaisten kanssa (Kokkonen 2010, 91; 151; 198). Suhde viranomaiseen ei koskaan voi olla samanlainen kuin ystävyysuhteet, mutta sillä voi olla merkitystä vuorovaikutustaitojen kehittämisessä ja sitä kautta uusien suhteiden muodostamisessa. Vuorovaikutussuhteet viranomaisten kanssa ovat erityisen merkityksellisiä juuri silloin, kun ne ovat ainoita vuorovaikutussuhteita valtaväestön kanssa (Kokkonen 2018, 106). Toisaalta viranomaissuhteet ovat osa heikkoja verkostoja, joilla on keskeinen rooli integraatioprosessissa ja ennen muuta työllistymisen tukemisessa (Granovetter 1973, 1376).

Seuraavassa kuviossa 7 esittelen kootusti tämän alaluvun keskeiset tutkimustulokset koskien integraation ja sosiaalisen pääoman suhdetta vuorovaikutuksen näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalityön kontekstissa. Kuviossa on nähtävillä keskeisiä sosiaalityöntekijän työtä ohjaavia teemoja kun kyse on kotoutumisen edistämisestä vuorovaikutuksen kautta.

Kuvio 7. Vuorovaikutuksen rakentaminen sosiaalityössä

Vuorovaikutusta sosiaalisena pääomana on hankala irrottaa muista sosiaalisen pääoman lajeista. Luottamus ja normit vaikuttavat vahvasti vuorovaikutuksen sujuvuuteen. Toisaalta yhteinen kieli synnyttää luottamusta, mutta luottamusta voidaan rakentaa myös onnistuneen tulkkauspalvelun kautta. Avoin ja läpinäkyvä viestintä synnyttää luottamusta (Rautavuoma & Turtiainen 2018, 164). Kotoutuminen monikulttuuriseen yhteiskuntaan tapahtuu vuorovaikutuksessa erilaisten verkostojen piirissä. Sosiaalityöntekijän rooli on lisätä ymmärrystä keskinäisessä vuorovaikutussuhteessa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välillä ja toisaalta lisätä ymmärrystä kotoutujan ja vastaanottavan yhteiskunnan välillä.

4.2 Kotoutumisen sosiaaliset kentät

Edellä esitetyissä alaluvuissa on kuvattu yksittäisiä sosiaalisen pääoman osa-alueita integraation näkökulmasta kotouttavan sosiaalityön kontekstissa. Tarkastelussa on havaittu sosiaalisen pääoman osa-alueiden linkittyvän vahvasti integraatioon, mutta myös toisiinsa. Tässä luvussa tarkastelen

Bourdieuun kenttäteoriaan pohjautuen sekä maahanmuuttajien osallisuutta valtaväestön sosiaalisiin kenttiin, että maahanmuuttajien eriytyneitä sosiaalisia kenttiä, jotta voin rakentaa kuvan siitä, millaisessa kontekstissa sosiaalisen pääoman ja integraation välinen suhde saa merkityksen.

Bourdieu tarkoittaa sosiaalisilla kentillä vuorovaikutuksen alueita, sosiaalisia tiloja, joilla yksilöt toimivat suhteessa toisiinsa ja joissa tapahtuu kilpailua asemista. Yksilön toimintaa Bourdieu määrittelee habituksena. Habitus on sisäistettyä tilannetajua, joka ohjaa yksilön toimintaa (Bourdieu 1998, 36). Sekä habitus, että kenttä, jolle habitus sijoittuu, ovat historian tai yhteiskunnan kaksi olemassaolon tilaa (Bourdieu 1998, 151). Ihmiset sijoittuvat erilaisiin asemiin paikallisilla kentillä elämänvaiheensa kautta (Alanen, Salminen & Siisiäinen 2007, 4).

Bourdieuun mukaan kentillä vallitsee kenttien yleisiä lakeja eli muuttumattomia lainalaisuuksia, joista voidaan muodostaa yleisiä teorioita. Muuttumattomien lainalaisuuksien ohella kullakin kentällä on yksilöllisiä ominaisuuksia, jotka sillä kentällä toimivien on omaksuttava pärjätäkseen kilpailussa, jota tapahtuu vääjäämättä kaikilla kentillä. (Bourdieu 1987, 105.)

Habitus muodostuu elämänhistorian myötä hankittujen havainto- ajattelu- ja toimintamallien eli dispositioiden myötä. Habituksen rakentumiseen vaikuttaa erilaiset ympäristöt kuten kasvuympäristö, koulutusympäristö ja työympäristö. Habituksat ylläpitävät hierarkkisia sosiaalisia rakenteita, jotka säilyvät yli sukupolvien. (Räsänen & Trux 2012.)

Habituksella Bourdieu (2005) viittaa niihin piirteisiin, joiden kautta henkilö voidaan liittää johonkin tiettyyn yhteiskuntaluokkaan tai -ryhmään. Sosiaaliset verkostot ja niiden sisältämien suhteiden luonne tuotetaan ja ylläpidetään Bourdieuun mukaan symbolisesti. Symbolisen vaihdon mahdollistaa habitus, jolla Bourdieu tarkoittaa luokkaperustaisia, ihmisen sosiaaliseen asemaan liittyviä pysyviä olemisen, asioiden hahmottamisen, toimimisen ja ajattelemisen tapoja tai näiden pitkäaikaisia järjestelmiä (Bourdieu 2005, 43). Yhteiset tavat, tottumukset ja elämäntyyli auttavat samankaltaisessa asemassa olevia tunnistamaan toisensa. Sosiaalisen pääoman muodostuminen edellyttää kykyä hahmottaa eroja ja samankaltaisuuksia, joiden avulla yksilön on mahdollista hankkia kunnioitusta ja mainetta toimimallaan sosiaalisella kentällä, minkä myötä henkilölle voi muodostua hyödynnettävissä olevia, lujia arvostussuhteiden verkostoja. (Ruuskanen 2007, 22; Bourdieu 1986, 248–252.)

Kaikki suhteellisen autonomiset kentät vaativat niihin sitoutuneilta toimijoilta kentän toimintalakien käytännöllistä hallintaa. Habituksen keskeinen tehtävä kentällä on kentän ominaisrakenteen sisäistäminen ja sisäistämisen myötä kyky toimia kentällä sen edellyttämällä tavalla. Habitus voi olla etukäteisessä sosialisatiossa ja/tai varsinaisesti kentällä tapahtuvassa sosialisatiossa hankittua. Toimiakseen kentät vaativat kentän toiminnan sanattomien lakien käytännöllistä hallintaa havainnon ja arvioinnin kategorioista, joilla tärkeät ongelmat ymmärretään. (Bourdieu 1998, 136; 150–151.) Sosiaaliset toimijat noudattavat kentillä toimiessaan strategioita, joiden alkuperä ei kuitenkaan ole aidossa strategisessa aikeessa, vaan toimijat toimivat vaiston omaisesti kentän toiminnan sisäistämisen ansiosta (Bourdieu 1998, 137).

Bourdieun määritelmän mukaan sosiaalista pääomaa voidaan hyödyntää kilpailussa. Hän ei kuitenkaan näe kilpailun tapahtuvan rationaalisten yksilöiden välillä, vaan sosiaalisilla kentillä (Ruuskanen 2007, 21). Kentällä mukana olevilla ihmisillä on yhteisiä etuja, jotka ovat sidoksissa kentän olemassaoloon ja rakentavat kentän toimijoiden keskuuteen yhteenkuuluvuutta kilpailuasetelmasta huolimatta (Bourdieu 1987, 107). Räsänen ja Truxin (2012) mukaan kullakin kentällä on illuusio, jokin eettinen arvo, joka pitää ihmiset kiinni kentän toiminnassa (emt., 132). Peilattuna muihin sosiaalisen pääoman teorioihin voidaan tulkita, että kentältä saatu sosiaalinen hyöty eli yhdessä omistettu sosiaalinen pääoma on se, mikä rakentaa yhteenkuuluvuutta ja sitouttaa kentän toimijat jäämään. Toisaalta myös yhteiset normit ja arvot ovat sosiaalista pääomaa.

Toimijat voivat käyttää resurssinaan sosiaalisilla kentillä tapahtuvissa kilpailutilanteissa taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista pääomaa. Sosiaalisessa pääomassa on kyse resursseista, jotka riippuvat kuulumisesta ryhmään ja jotka helpottavat toimintaa kentällä. Nyky-yhteiskunnassa ryhmäjäsennyksien kenttä on monimutkainen ja laaja. Sosiaalista pääomaa voidaan omistaa hyvin erilaisten ryhmäjäsennyksien kautta ja useiden eri jäsennyksien kautta samanaikaisesti. Toisaalta kenttien omaleimaisuus vaikeuttaa ihmisten liikkumista kentältä toiselle. (Siisiäinen 2005, 93–94; Räsänen & Trux 2012, 133–134.)

Berryn mukaan etnisen ryhmän akkulturaatio perustuu ajatukseen, että ryhmän jäsenellä on vapaus valita, miten hän sopeutuu (Berry 2011, 2.6.). Sopeutumisen tapojen erittely on relevanttia tarkasteltaessa maahanmuuttajan integroitumista Bourdieun kenttäteorian näkökulmasta. Tietynlaisen sosiaalisen pääoman muodostus voi määritellä sitä, miten maahanmuuttaja sopeutuu. Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien sosiaaliset kentät ovat eriytyneet asumisen osalta (Kauppinen 2019), työllistymisen osalta (Ahmad 2019; Fornaro 2019) ja verkostoiden osalta (esim.

Anis 2013; Berg 2012; Turtiainen 2017b; Kokkonen et al. 2019). Eriytyneet kentät syntyvät yhteiskunnassa vallalla olevien syrjivien rakenteiden ja asenteiden seurauksena silloin, kun maahanmuuttajan ja vastaanottavan maan välille ei muodostu yhdessä omistettua sosiaalista pääomaa tai kun se on laadultaan heikkoa.

Etninen hierarkia näkyy eri lähtökohdista tulevien ihmisten erilaisina mahdollisuuksina taloudelliseen, inhimilliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan, joka generoi mahdollisuuksia työpaikkoihin ja työpaikoilla (Forsander 2002, 235). Sosiaalinen tausta määrittää pitkälti sitä, mitä ihminen itse kokee mahdolliseksi saavuttaa (Räsänen & Trux 2012, 134). On perusteltua olettaa, että maahanmuuttajilla on lähtökohtaisesti heikommat mahdollisuudet päästä osallisiksi kollektiivisesti omistetusta sosiaalisesta pääomasta kuin kantasuomalaisilla. Sosiaalisen pääoman kartuttaminen on hidasta ja vaatii maahanmuuttajalta uuden oppimista ja omaa aktiivisuutta. Erilaisten sosiaalisten kenttien toimintojen sisäistäminen on aikaa vievää. Toisaalta poikkeavien verkostojensa myötä maahanmuuttajat voivat olla osallisia sosiaalisesta pääomasta, joka liikkuu sellaisilla sosiaalisilla kentillä, joille kantasuomalaisilla ei ole pääsyä.

Sosiaalityössä pyritään arvioimaan asiakkaan tilannetta huomioimalla hänen läheissuhteitaan ja niiden vaikutusta asiakkaan kokonaistilanteeseen. Yksittäisen sosiaalityön asiakkaan kotoutumista tulisi arvioida koko perheen ja lähiyhteisön näkökulmasta. Perhe on ensisijaisen tärkeä tekijä ihmisten kiinnittyessä uuteen maahan, mutta käsitykset perhesuhteista ovat kulttuurisesti erilaisia ja perheenyhdistämisen käytännöt lainsäädännön puitteissa haastavia, mikä vaikuttaa kotoutumiseen etenemiseen ja maahanmuuttajien hyvinvointiin (Peltola 2014, 20-22; Hiitola et al. 2018, 17)

Perhe muodostaa keskeisen alueen, jossa tapahtuu pääoman kasaamista ja sen sukupolvien välistä siirtämistä. Erilliset perheyksiköt yhdistyvät erilaisten pääomien avulla, mutta ennen muuta sosiaalisen pääoman avulla. (Bourdieu 1998, 123–125.) Duaalityömarkkinateorian mukaan siirtolaisuus vahingoittaa perhe- ja pienryhmäsuhteita, jotka ovat rakentuneet lapsuudessa ja nuoruudessa sekä vaikeuttaa pysyvän työpaikan saamista (Nätti 1985, 26). Perhesuhteiden vahingoittumisen sijaan voidaan puhua tarpeesta järjestää perhesuhteet uudelleen siirryttäessä yhteiskunnasta toiseen (Peltola 2014, 26–27). Sosiaalityön tarvetta aiheuttava tekijä muiden joukossa on sosiaalisen verkoston puute (Anis 2013, 148; Berg 2012, 15), mutta myös muutokset perhesuhteissa. Pahimmassa tapauksessa perhe ei ole kokonainen, vaan hajallaan eri maiden ja mantereiden välillä. Perheen jälleenyhdistämisprosessin hitaus ja viivytykset siinä vaikuttavat kotoutumisen käynnistymiseen (Turtiainen 2012, 52). Perhesuhteiden järjestäminen ei aina suju

ongelmattomasti. Siirtolaiset kärsivät sosiaalisten verkostojen vähäisyydestä ja ovat riskissä eriytyä omille sosiaalisille kentilleen.

Tyypillistä sosiaalityön maahanmuuttaja-asiakkaille on riippuvuus kotoutumispalveluista siinä vaiheessa, kun kielitaito ja yhteiskunnassa itsenäisesti toimimisen taidot eivät ole vielä riittävästi kehittyneet eivätkä lähtömaassa opitut toimintatavat päde vastaanottavassa yhteiskunnassa (Anis 2013, 155; Turtiainen 2013, 197). Tämä asetelma eriyttää maahanmuuttajan tietynlaiselle yhteiskunnan sosiaaliselle kentälle. Maahanmuuttajat voivat jäädä palvelujärjestelmän pitkäaikaisiksi asiakkaiksi ja leimautua autettaviksi, jos he eivät saa riittävästi tukea oman elämänsä hallintaan osallisuuden, kouluttautumisen ja työllistymisen tueksi saapumisensa alkuvaiheessa (Malin & Anis 2013, 157). Haitallinen riippuvuussuhde voi johtua myös muiden sosiaalisten suhteiden vähäisyydestä, jolloin viranomaissuhteiden merkitys korostuu (Kokkonen 2018, 113). Positiivisen riippuvuussuhteen edellytys on vastavuoroinen kunnioitus ja luottamus. Tämä mahdollistuu, kun sosiaalityöntekijä uskoo maahanmuuttajan mahdollisuuksiin ja kohtaa hänet kykenevänä toimimaan tilanteeseen nähden järkevästi. (Turtiainen 2011, 139–144; 157–159.) Sosiaalityöntekijä edesauttaa maahanmuuttajan toimimista autonomisena yhteiskunnan jäsenenä silloin, kun hän ohjaa ja tukee maahanmuuttajaa jatkuvasti kohti itsenäistä toimimista yhteiskunnassa.

Sosiaalinen pääoma nähdään lähtökohtaisesti positiivisena ominaisuutena, mutta Bourdieu näkee sen myös yhteiskunnallisia eroja ylläpitävänä pääomana (Ruuskanen 2007, 22; Bourdieu 1986, 251). Kenttäteoriaan liittyy poissulkemisen ajatus. Bourdieulaisessa perinteessä sosiaalinen pääoma nähdään vallankäytön välineenä ja se liittyy yksilöiden erilaiseen toimintakykyyn (Jokivuori 2005, 9). Voidaan puhua sosiaalisesta sulkemisesta, jota tapahtuu sosiaalisilla kentillä ja jolla on vahva vaikutus maahanmuuttajien työmarkkinakokemuksiin (Heikkilä & Pikkarainen 2008, 28). Ilmiö sopii maahanmuuttajien integroitumisen tarkasteluun, sillä se voidaan nähdä vallankäytön välineenä suhteessa maahanmuuttajiin. Berryn akkulturaatiomallin mukaisesti monikulttuuriseen yhteiskuntaan voi muodostua sosiaalisia kenttiä, joille maahanmuuttajat eivät maahanmuuttostatuksensa vuoksi pääse. Tällöin monikulttuurinen yhteiskunta muuttuu segregoivaksi yhteiskunnaksi. Kentiltä poissulkeminen ei kuitenkaan ole aina systemaattisesti harkittua syrjivää toimintaa. Sosiaalisilla kentillä on omat sisään rakentuneet säännöt ja käytännöt, jotka sulkevat pois ne, jotka eivät sääntöihin sopeudu ilman että kukaan tietoisesti pyrkii sulkemaan toisia pois näiltä kentiltä.

Rakenteellista rasismia voidaan tarkastella Bourdieun kenttäteorian näkökulmasta systemaattisena kentiltä poissulkemisena, jota on vaikea tunnistaa ja vaikea kritisoida, koska se tapahtuu niin

hienovaraisesti. Bourdieu itse kuvaa älykkyyden rasismia, jossa hän kritisoi rakenteita, jotka suosivat tiettyjä mitattavissa olevia älykkyyden piirteitä, joiden perusteella voidaan sulkea pois ihmisiä pääsemästä tiettyyn eliittien joukkoon (Bourdieu 1987, 221–224.) Bourdieun näkemys perustuu ajatukseen, että erilaisia rasismin lajeja on yhtä paljon kuin on ryhmiä, joilla on tarve oikeuttaa olemassaolonsa sellaisina kuin ne ovat. Bourdieu painottaa, kuinka tärkeää on tunnistaa sellaisia rasismin muotoja, jotka ovat kaikkein vaikeimmin tunnistettavissa ja jotka tuomitaan hyvin harvoin. (Bourdieu 1987, 221.) Bourdieu ei siis puhu etnisestä rasismista, vaan kentiltä poissulkemisesta, mitä kuitenkin väistämättä tapahtuu myös etnisiin perustein ja jota on usein vaikea tunnistaa. Vastaava ilmiö voidaan tunnistaa ulossulkevia nationalistisia ajattelumalleja ja toimintatapoja tarkasteltaessa (Turtiainen 2017b, 211).

Maahanmuuttaja on työnhaussa helposti arvioinnin kohteena osaamisensa lisäksi etnisen taustansa perusteella. Maahanmuuttajan menestys perustuu siihen, arvioidaanko hänen etnistä taustaansa myönteisesti vai kielteisesti (Heikkilä & Pikkarainen 2008, 29; Heikkilä 2005, 487; myös Ahmad 2019). Näkemys antaa painoarvoa työpaikkojen portinvartioiden tapaan tulkita maahanmuuttajan ominaisuuksia. Koska kyse on sisäistetyistä malleista, eikä määrätietoisesta strategisesta toiminnasta on myös hyvin haasteellista parantaa maahanmuuttajien pääsyä sosiaalisille kentille työvoimapolitiittisin toimenpitein. (Bourdieu 1998, 36; 136; 150–151.) Yritykset ovat kuitenkin tuottaneet tulosta niin Suomessa kuin ulkomailla (esim. Huttunen 2007; Kunz 2005).

Bourdieuun mukaan sosiaalinen menestys on yhteydessä sosiaaliseen taustaan, mutta lainmukaisuuden perusteella kunkin ihmisen sijoittuminen sosiaaliseen kenttään on hänen mukaansa ennalta määrätty (Bourdieu 1998, 37). Tällä Bourdieu viittaa siihen, että tietyille kentille sopiva habitus muodostuu dispositioiden kautta, ei deterministisesti ja sisältää näin ollen ennakkoon hankitut edellytykset sopia sosiaalisilla kentillä tapahtuviin peleihin (Räsänen & Trux 2012, 134). Bourdieun näkemyksen perusteella maahanmuuttajien sopeutumisen haasteet sosiaalisille kentille ovat ennalta määrättyjä.

Duaalityömarkkinateoria rakentaa kuvaa eriytyvistä sosiaalisista kentistä, joilla työntekijät liikkuvat. Maahanmuuttajat sijoittuvat pääasiassa työmarkkinoiden sekundaarille sektorille, josta voidaan käyttää myös nimitystä matalapalkkatyöt tai roskatyöpaikat (ks. esim. Julkunen 2008, 200–202; Heikkilä & Pikkarainen 2008, 30). Suomessa tilanne sekundaarilla sektorilla on vielä inhimillinen ja huolimatta matalasta palkkauksesta, osa-aikaisuudesta ja työhön liittyvistä epävarmuustekijöistä työ tulonsiirtojen avulla pääsääntöisesti elättää. Sen sijaan oma asema työmarkkinoilla voidaan kokea alentavana ja syrjäyttävänä etenkin tilanteessa, jossa työ ei vastaa omaa koulutustasoa.

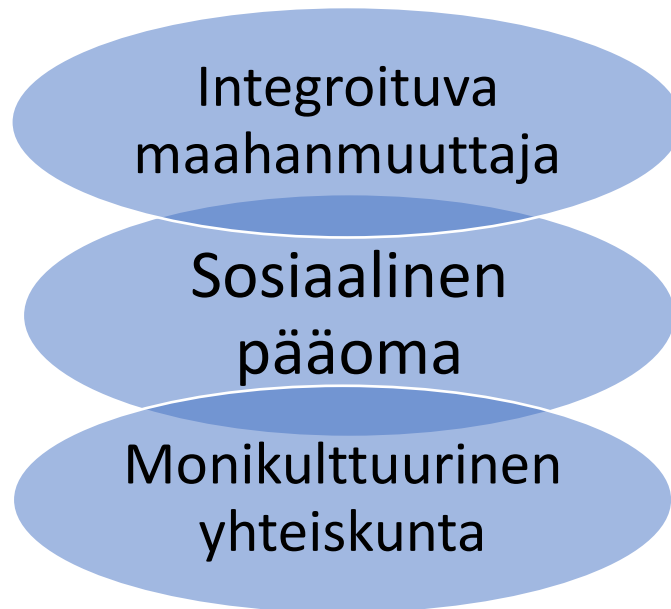
Maahanmuuttajilla on erilaiset lähtökohdat kenttäteorian valossa päästä osalliseksi sosiaalisilla kentillä liikkuvasta pääomasta. Tässä on huomioitava kaksisuuntaisen kotoutumisen merkitys. Berryn mukaan integraatiota ei voi tapahtua yhteiskuntaan, joka ei hyväksy monikulttuurisuutta (Berry 2011). Tarkasteltaessa vastaanottavaa yhteiskuntaa sosiaalisten kenttien joukkona on helpompi ymmärtää sopeutumisenstrategioihin vaikuttavaa sosiaalista pääomaa. Maahanmuuttaja voi integroitua sosiaalisille kentille, jotka ovat avoimia ja monikulttuurisia. Vaihtoehtoisesti maahanmuuttaja voi ajautua segregoituneille kentille muiden maahanmuuttajien yhteyteen, syrjäytyä sosiaalisilta kentiltä tai assimiloitua sosiaalisille kentille siinä vaiheessa, kun hänen suomalaisuuden asteensa on sillä tasolla, että kenttiin on mahdollista sulautua. Integroituminen tapahtuu silloin, kun maahanmuuttaja pääsee osalliseksi monikulttuurisiin sosiaalisiin kenttiin ja niissä liikkuvaan sosiaaliseen pääomaan.

Se ei riitä, että kotoutumiseen kannustetaan vahvistamalla maahanmuuttajan sosiaalista pääomaa, sillä sosiaalinen pääoma on aina yhdessä omistettua ja vaatii kotoutumista edistääkseen monikulttuurisuuden hyväksyvät sosiaaliset kentät, joilla sosiaalista pääomaa voidaan hyödyntää. Maahanmuuttajien parissa työskentelevät eivät systemaattisesti pyri raivaamaan ennakkoluulojen ja rasmin aiheuttamia kotoutumisen esteitä (Sotkasiira 2018, 43). Sosiaalityön rooli kotoutuvan maahanmuuttajan ja vastaanottavan yhteiskunnan välillä tulisi olla kaksisuuntaista kotoutumista edistävää eli samanaikaisesti monikulttuurisen yhteiskunnan kehittämistä ja maahanmuuttajan integroitumisen edistämistä monikulttuuriseen yhteiskuntaan.

Kuulumisen tunteen vahvistaminen ammattilaiskohtaamisissa on tärkeää hyvinvoinnin, kotoutumisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta (Hiitola & Peltola 2018, 141). Sosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna voidaan määritellä, että sosiaalityöntekijällä on maahanmuuttajan kotoutumisen edistämistä ajatellen tehtävänä tukea maahanmuuttajan toimintamahdollisuuksia kokonaisvaltaisesti erilaisilla sosiaalisilla kentillä (Turtiainen et al 2018). Sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida, millä tavoin maahanmuuttajan sosiaaliset kentät edistävät häntä kotoutumisessa ja millaista tukea hän tarvitsee toimiakseen kotoutumista edistävillä kentillä. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijän tulisi arvioida ja pyrkiä vaikuttamaan niihin rakenteellisiin seikkoihin, jotka estävät kotoutumista ja monikulttuurisen yhteiskunnan rakentumista.

Tässä tutkimuksessa esitelty kuvio 2 kuvastaa yksilöllisen, rakenteellisen ja sosiaalisen pääoman välistä suhdetta integraatioon vaikuttavina tekijöinä. Seuraava kuvio 8 on kuvioista 2 johdettu kuvio,

jolla kuvaan sosiaalisen pääoman roolia integroituvan maahanmuuttajan ja monikulttuurisen yhteiskunnan välillä. Tämän kuvion avulla hahmotetaan myös sosiaalityöntekijän roolia linkittävänä toimijana ja se samalla kokoaa edeltävien alalukujen tutkimustuloksia.

Kuvio 8. Sosiaalinen pääoma osana kaksisuuntaista kotoutumista

Kuviossa sosiaalinen pääoma saa merkityksen monikulttuurisen yhteiskunnan ja integroituvan maahanmuuttajan välisenä vaikuttavana voimana. Sosiaalinen pääoma tulisi ymmärtää integraation tuotoksena, mutta myös sen edellytyksenä. Kaksisuuntainen kotoutuminen saa merkityksensä sosiaalisten suhteiden kautta maahanmuuttajan ja monikulttuurisen yhteisön välillä (Ager & Strang 2008, 177). Sosiaalinen pääoma on monikulttuurisen yhteiskunnan sosiaalisilla kentillä vaikuttavaa pääomaa, johon maahanmuuttaja pääsee osalliseksi. Tätä osalliseksi tulemistä voidaan kutsua integraatioksi.

Sosiaalityöntekijän rooli muodostuu vuorovaikutuksessa integroituvan maahanmuuttajan kanssa ja toisaalta monikulttuurisen yhteiskunnan edistämisen kautta. Dialogi normeista ja arvoista, luottamuksen rakentuminen kaksisuuntaisesti ja toisaalta kotoutumista tukevien sosiaalisten verkostojen piiriin ohjaaminen ovat maahanmuuttajan parissa sosiaalityötä tekevän keskeisiä työtehtäviä. Kotouttavan sosiaalityön näkökulmasta sosiaalisten kenttien merkitys muodostuu siinä, miten integroituva maahanmuuttaja, sosiaalityöntekijä ja vastaanottavan yhteiskunnan valtaväestö asemoituvat suhteessa toinen toisiinsa.

5 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen todentanut sosiaalisen pääoman ja integraation välistä yhteyttä tarkastellen kotoutumista ja sosiaalista pääomaa koskevaa kirjallisuutta. Onnistuneen kotoutumisen ja sosiaalisen pääoman suhde on tämän tutkimuksen valossa merkityksellinen. Sosiaalinen pääoma tulisi enenevässä määrin ottaa huomioon kotoutumista selittävänä ja edistävänä tekijänä.

Tämän tutkimuksen perusteella maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviä haasteita tai toisaalta onnistumisia ei voida selittää yksinomaan yksilöllisillä tai rakenteellisilla tekijöillä eikä toisaalta yksinomaan yksilöllisillä tai sosiaalisilla tekijöillä. Kotoutumista tarkasteltaessa tulisi saman aikaisesti huomioida sekä yksilölliset, rakenteelliset että sosiaaliset tekijät. Abstraktin luonteensa vuoksi sosiaalista pääomaa on tutkimuksissa tarkasteltu itsestäänselvytenä eikä sen välittävää roolia ole nostettu keskeiseksi kotoutumista edistäväksi tekijäksi sen varsinaisessa merkityksessä, vaikka sitä sivutaan toistuvasti kotoutumista tarkastelevissa tutkimuksissa ja teorioissa.

Vaikka integraatiota pidetään tavoitteellisena kotoutumisen muotona, on erityisen tärkeää huomioida integraatio osana akkulturaatiomallia. Akkulturaatiomallin ymmärtäminen auttaa hahmottamaan myös sosiaalisen pääoman merkitystä kotoutumisprosessissa. Integraatio voidaan ymmärtää ainoastaan suhteessa muihin sopeutumisstrategioihin ja sopeutumisstrategiana tietynlaiseen yhteiskuntamalliin.

Sopeutuminen tapahtuu sosiaalisilla kentillä, joissa sosiaalisten kenttien luonne on merkityksellinen. Integroituminen tapahtuu nimenomaisesti sellaisille sosiaalisille kentille, jotka ovat avoimia ja monikulttuurisia. Jos valtakulttuurin sosiaaliset kentät eivät ole monikulttuurisia ja avoimia, ei maahanmuuttajalla ole mahdollisuutta integroitua näille kentille. Vaihtoehtoisesti integraatioon pyrkivä maahanmuuttaja pyrkii sopeutumaan sosiaalisille kentille, jotka ovat avoimia ja monikulttuurisia tai segregoituneita kenttiä. Maahanmuuttaja, jonka pyrkimyksenä on

assimiloituminen, sulautuu helpommin myös valtakulttuurin sosiaalisille kentille, jos nämä ovat valmiita mahdollistamaan sulautumisen, joka ei kuitenkaan ole toivottu sopeutumisen tapa.

Maahanmuuttajien kotoutumista tarkasteltaessa on keskeistä huomioida kaksisuuntainen kotoutuminen ja sosiaalisen pääoman merkitys siinä. Kaksisuuntaisen kotoutumisen edellytys on vastaanottavan valtion ja maahanmuuttajan välinen sosiaalinen pääoma ja sen toimintaedellytykset. Kyse on monikulttuurisen yhteiskunnan ja maahanmuuttajan välisestä sujuvasta vuorovaikutuksesta, luottamuksesta, tapojen ja arvojen ymmärtämisestä puolin ja toisin sekä verkostojen kyvystä ottaa vastaan ja edesauttaa sopeutumista puolin ja toisin. Näin ollen sosiaalista pääomaa ei voida erottaa kotoutumisen kaksisuuntaisesta prosessista.

Maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä sosiaalinen pääoma saa keskeisen merkityksen, kun tavoitteena on kotouttaminen. Sosiaalinen pääoma on kompleksista ja sen kasvattaminen on aikaa vievä lukuisten tekijöiden prosessi. Sosiaalityö on omiaan ohjaamaan asiakkaiden verkostoitumista, luottamuksen rakentumista, normien sisäistämistä ja vuorovaikutuksen kulttuurista rakentumista, jotka luetaan sosiaalisen pääoman keskeisiksi osa-alueiksi. Sosiaalityö sijoittuu erilaisten verkostotyyppien välimaastoon toimiessaan yksilöllisen ja rakenteellisen sekä integroitujan ja monikulttuurisen yhteiskunnan välillä.

Sosiaalityö on keskeisessä roolissa maahanmuuttajien kotoutumisen alkuvaiheessa. Sosiaalityö on määritelty toimimaan sekä rakenteellisena ja asiakaskohtaisena sosiaalityönä ja tästä syystä sosiaalityön rooli monikulttuurisen yhteiskunnan ja integroituvan maahanmuuttajan välillä on merkityksellinen. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on tunnistaa intersektionaalisuus huomioiden niitä tekijöitä, jotka haastavat kotoutumista sekä niitä rakenteellisia ja asenteellisia esteitä, joita maahanmuuttaja kohtaa pyrkiessään kotoutumaan ja samanaikaisesti pyrkiä vaikuttamaan näihin esteisiin. Parhaiten näitä esteitä voidaan voittaa vaikuttamalla sosiaalisen pääoman vastavuoroiseen omistamiseen ja kotoutumista edistävillä sosiaalisilla kentillä toimimiseen. Kaksisuuntaisen kotoutumisen hengen mukaisesti kunkin kotoutumista edistävän toimenpiteen tulisi huomioida, miten tukea integroituvaa ja miten tukea monikulttuurisen yhteiskunnan kehittymistä sosiaalisen pääoman kautta.

Sosiaalisen pääoman merkitys integroitumisprosessissa ja maahanmuuttajan työllistymisessä on merkittävä, minkä vuoksi sosiaalityön keinoja tukea sosiaalisen pääoman karttumista tulisi edelleen tutkia ja kehittää. Tämän tutkimuksen analyysi osoittaa selvästi, miten sosiaalinen pääoma muodostaa

kokonaisuuden, jossa erilaiset sosiaalisen pääoman osa-alueet vaikuttavat ja linkittyvät vahvasti toisiinsa. Olisi tärkeää, että maahanmuuttajien parissa tehtävässä sosiaalityössä hahmotetaan sosiaalisen pääoman teoreettinen kokonaisuus ja erilaisten osa-alueiden linkittyminen toinen toisiinsa. Hahmottaminen auttaa ymmärtämään sosiaalisen pääoman merkitystä integraatioprosessissa, mutta myös sosiaalisen pääoman puuttumisen vaikutusta maahanmuuttaja-asiakkaan kokonaistilanteeseen. Oman erityisyytensä tarkasteluun tuo sosiaalisen pääoman laadun tasot, kuten erityyppisten verkostojen merkitys maahanmuuttajan integroitumisprosessissa. Maahanmuuttajien parissa tehtävä yhteisötyö on otollinen alue kehittää ja luoda uusia menetelmiä sosiaalisen pääoman parissa.

Haasteena sosiaalisen pääoman ja integraation välisen suhteen tutkimisessa on niiden kokonaisvaltaisuus ja laajuus, mikä asettaa haasteita tarkastelun rajaamiselle. Kuten tässä tutkielmassa on havaittavissa, sosiaalisen pääoman osa-alueet kietoutuvat toisiinsa eikä niiden tarkastelu erillisinä ole tästä syystä tarkoituksenmukaista. Toisaalta olen osoittanut tässä tutkielmassa, ettei integraation tarkastelu irrallisena akkulturaatiomallista ole tarkoituksenmukaista vaan integraation ymmärtämiseksi tulee ymmärtää sen suhde muihin sopeutumisen tasoihin ja se, millaiseen yhteiskuntaan sopeutuminen tapahtuu.

Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää kotouttavan sosiaalityön hajanaisen ja epäjohdonmukaisen palvelukentän kehittämisessä, mutta myös yksittäisen sosiaalityöntekijän työvälineenä. Jatkotutkimuksena mielenkiintoista olisi tarkastella maahanmuuttajien omia kokemuksia sosiaalityöstä sosiaalisen pääoman ja kotoutumisen edistäjänä ja toisaalta maahanmuuttajien parissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sosiaalisesta pääomasta kotoutumisen edistävänä voimana.

Aiempaan pro gradu -tutkielmaani verrattuna tämän tutkielman tuloksissa korostuu monikulttuurisen yhteiskunnan rooli integraatioprosessissa ja sosiaalisen pääoman merkitys integraation ja monikulttuurisen yhteiskunnan välisenä tilana. Monikulttuurista yhteiskuntaa tai integraatiota ei ole olemassa ilman sosiaalista pääomaa, joka toimii näiden välillä. Toisaalta tässä tutkimuksessa korostuu se, että integroituminen tapahtuu jollakin tietyllä sosiaalisella kentällä, joka on monikulttuurinen. Tässä tutkimuksessa olen nostanut esiin sosiaalityön merkityksen kotoutumista edistävänä palveluna. Tämän tutkimuksen valossa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen yhdessä omistettu sosiaalinen pääoma saa merkityksen kotoutumista edistävänä voimana ja toisaalta

sosiaalityöntekijän asema rakenteellisen sosiaalityön edistäjänä formaaleilla kentillä korostuu osana kaksisuuntaisen kotoutumisen mahdollistamista.

LÄHTEET

Ahmad, Akhlaq 2019. ”Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla”. Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM opttaa ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 15–27.

Alanen, Leena & Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen. 2007. *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Aldrich, Daniel & Meyer, Michelle. 2014. Social Capital and Community Resilience. American Behavioral Scientist. Sage. <http://abs.sagepub.com/content/early/2014/10/01/0002764214550299.refs.html> (Viitattu 29.3.2021)

Anis, Merja 2013. ”Sosiaalityö ja maahanmuuttajat”. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme*. Väestöliitto ry. Monikulttuurinen osaamiskeskus. Helsinki: Kirjapaino Fram, 147-161.

Anis, Merja 2017. ”Maahanmuuttajat ja sosiaalityö” Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Tallinna: Tietosanoma Oy. 323-330.

Anis, Merja 2021. Kotouttaminen ja ammatilliset käytännöt maahanmuuttajatyössä – Verkkoluento 1: akkulturaatio ja integraatio. Luentotalenne. Kuunneltu 17.3.2021.

Berg, Kristiina 2012. ”Insha Allah – sosiaalityötä pakolaisasiakkaiden kanssa”. Teoksessa Minna Strömberg-Jakka ja Teija Karttunen (toim.) *Sosiaalityön haasteet – tukea ammattilaisen arkeen*. Juva: Ps-kustannus.

Berger, Suzanne & Michael Priore. 1980. *Dualism and discontinuity in industrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press

Berry, John W. & Ype H. Poortinga & Marshall H. Segall & Pierre R. Dasen. 2002. *Cross-Cultural Psychology. Research and Applications*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Berry, John W. 2011. Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity. Teoksessa *Papers on Social Representations Volume 20*. Peer Reviewed Online Journal. 2.1.-2.21 <http://www.psych.lse.ac.uk/psr/>

Bourdieu, Pierre. 1986. "The Forms of Capital". Teoksessa John G. Rickhardson (toim.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 241-258.

Bourdieu, Pierre. 1987. *Sosiologian kysymyksiä*. Suomentaut J.P.Roos. Tampere: Vastapaino.

Bourdieu, Pierre. 1998. *Järjen käytännöllisyys – toiminnan teorian lähtökohtia*. Suomentanut Mika Siimes. Tampere: Vastapaino.

Busk, Henna & Signe Jauhiainen & Antti Kekäläinen & Satu Nivalainen & Tuuli Tähtinen. 2016. *Maahanmuuttajat työmarkkinoilla – tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 6. Helsinki: Juvenes print – Suomen yliopistopaino oy.

Castaneda, Anu & Kuusio, Hannamaria 2019. "Sosiaalinen hyvinvointi, kotoutuminen ja terveys sekä näiden väliset yhteydet Suomen ulkomailla syntyneessä väestössä". Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 121-132.

Castaneda, Anu & Larja, Liisa & Nieminen, Tarja & Jokela, Satu & Suvisaari Jaana & Rask, Shadia & Koponen, Päivikki & Koskinen, Seppo. 2015. *Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus – Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi – tutkimus 2014 (UTH)*. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Claridge, Tristan. 2018. Functions of social capital – bonding, bridging, linking. Social capital Reasearch & Training. <https://d1fs2th61pidml.cloudfront.net/wp-content/uploads/2018/11/Functions-of-Social-Capital.pdf?x66629> (Viitattu 29.3.21)

Eriksson, Lisbeth. 2010. "A Swedish way of teaching citizenship to immigrants – popular adult education as a social pedagogical activity". Teoksessa Lisbeth Eriksson & Thomas Winman (toim.) *Learning to fly – Social pedagogy in a contemporary society*. Göteborg: Daidalos, 119–139

Eronen, Antti & Valtteri Härmälä & Signe Jauhiainen & Hanna Karikallio & Risto Karinen & Antti Kosunen & Jani-Petri Laamanen & Markus Lahtinen. 2014. *Maahanmuuttajien työllistyminen: Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut*. Työ- ja Elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 6/2014.

Fornaro, Paolo. 2019. "Maahanmuuttajien yrittäjyys kotoutumisen keinona Suomessa." Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 43-53.

Forsander, Annika. 2002. *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 39/2002. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Forsander, Annika. 2007. *International Practice and Policy Trends in International Labour Immigration*. Stakes Reports 12/2007. National Research and Development Centre for Welfare and Health, STAKES. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

- Forsander, Annika. 2013. ”Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään”. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat*. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press, 220-244.
- Forsander, Annika & Elina Ekholm & Petri Hautaniemi et al. 2001. *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Granovetter, Mark. 1973. ”The Strength of Weak Ties.” *American Journal of Sociology*, Volume 78, Issue 6, 1360-1380, Chicago: University of Chicago Press, 1360–1380.
- Goda-Savolainen, Margareta. 2017. Kommunikoitua monikulttuurisessa sosiaalityössä. Luento. (Katsottu 27.11.2017)
- Halpern, David. 2005. *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Heckmann, Friedrich. 2005. Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study. Bamberg: europäisches forum für migrationsstudien (efms) Institut an der Universität Bamberg. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-192953>
- Heikkilä, Elli. 2005. ”Mobile Vulnerabilities: Perspectives on the Vulnerabilities of Immigrants in the Finnish Labour Market.” *Population, Space and Place* 11, 485-497. John Wiley & Sons Ltd.
- Heikkilä, Elli & Maria Pikkarainen. 2008. *Väestön ja työelämän kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 30. Raisio: Siirtolaisuusinstituutti.
- Heino, Eveliina & Veistilä, Minna 2017. ”Mikä muuttuu kun muutetaan? Venäläistaustaisten perheiden tarinat ja integraation vaiheet.” Teoksessa Maija Jäppinen & Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-liisa Rauhala (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö*. EU: UNIPress, 133-161.
- Hiitola, Johanna & Anis, Merja & Turtiainen, Kati 2018. Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tallinna: Vastapaino
- Hiitola, Johanna & Peltola, Marja 2018. ”Tuotettu ja koettu toiseus viranomaisten ja maahanmuuttotaustaisten vanhempien kohtaamisissa.” Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tallinna: Vastapaino, 124-145
- Homanen, Riikka & Alastalo, Marja 2018. ”Perhesuhteet ulkomaalaisten rekisteröinnissä ja tilastoinnissa” Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tallinna: Vastapaino, 76-97
- Huttunen, Hannu-Pekka. 2007. ”SPECIMA-projektin opit ja tulokset.” Teoksessa Hannu-Pekka Huttunen & Tiina Kupari (toim.) *Specimasta opittua – korkeasti koulutetut maahanmuuttajat työelämään*. Turku: Turun työvoimatoimisto, 111–116.
- Hämäläinen, Lottariina 2017. Sosiaaliset pelisäännöt työmarkkinoilla – Teoreettinen katsaus sosiaalisen pääoman merkityksestä korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien työelämään integroitumisprosessissa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

Iisakka, Laura. 2006a. ”Kansainvälisiä malleja sosiaalisen pääoman tilastoinnista.” Teoksessa Laura Iisakka (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa – Tilastokatsaus*. Helsinki: Tilastokeskus, 15-22.

Iisakka, Laura. 2006b. ”Sosiaalinen pääoma ja luottamus.” Teoksessa Laura Iisakka (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa – Tilastokatsaus*. Helsinki: Tilastokeskus, 23-32.

Iisakka, Laura & Aku Alanen. 2006. ”Sosiaalinen pääoma Suomessa: kotimaista ja kansainvälistä taustaa.” Teoksessa Laura Iisakka (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa – Tilastokatsaus*. Helsinki: Tilastokeskus, 5-14.

Ilmonen, Kaj. 2000. ”Sosiaalinen pääoma: Käsite ja sen ongelmallisuus.” Teoksessa Kaj Ilmonen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9-38.

Ilmonen, Kaj. 2002. ”Luottamus Suomessa 1990-luvulla.” Teoksessa Kaj Ilmonen & Anne Kovalainen & Martti Siisiäinen (toim.) *Lama ja luottamus*. Helsinki: Svenska Handelshögskolan, 20-41.

Ilmonen, Kaj. 2005. ”Luottamuksen operationalisoinnista.” Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Kirjoittajat ja Minerva kustannus Oy, 45-68.

Jokivuori, Pertti. 2005. ”Missä ja miten syntyy sosiaalinen pääoma?” Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Kirjoittajat ja Minerva kustannus Oy, 7-20.

Joronen, Tuula. 2005. ”Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia.” Teoksessa Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 59–82.

Julkunen, Raija. 2008. *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Jyväskylä: Vastapaino.

Jyväskylän yliopisto. 2015. *Teoreettinen tutkimus*. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/teoreettinen-tutkimus> (Luettu 18.10.2016.)

Kanniainen, Antti. 2010. *Kansanedustajien mielipiteitä maahanmuutosta uhkana ja mahdollisuutena*. Siirtolaisuustutkimuksia A35. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Karinen, Risto & Kortelainen, Jeremias & Luukkonen, Tuomas & Jauhola, Laura 2020. Työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttaja-asiakkaiden ohjaus ja palvelut kunnissa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2020:23. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kauppinen, Timo M. 2019. ”Maahanmuuttajien asuinolot ja segregatio.” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 153-177.

Kivelä, Päivi & Martti Siisiäinen. 2007. ”Sosiaalinen pääoma ja verkosto – teoriasta empiriaan.” Teoksessa Leena Alanen & Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 149-180.

Kokkonen, Lotta. 2010. Pakolaisten vuorovaikutussuhteet: Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestä uuteen sosiaaliseen ympäristöön. Jyväskylä Studies in Humanities 143. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/25577>

Kokkonen, Lotta 2018. "Pakolaisten sosiaalinen tuki viranomaiskohtaamisissa" Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tallinna: Vastapaino, 98-123

Kokkonen, Lotta & Sari Pöyhönen & Nina Reiman & Tuija Lehtonen. 2019. "Sosiaaliset verkostot ja kielenoppiminen: kohti uutta ajattelua kotoutumiskoulutuksesta" Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 92-102.

Koopman, Ruud. 2016. "Kultur prägt Arbeitsmarkterfolg - Was für die Integration von Muslimen wichtig ist." *Migazin. Migration in Germany*. <http://www.migazin.de/2016/03/24/kultur-arbeitsmarkterfolg-was-integration-muslimen/> (Luettu 09.01.2017)

Korhonen, Vesa 2013. "Kulttuurien kohtaaminen yhteiskunnallisena kysymyksenä." Teoksessa Vesa Korhonen ja Sauli Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Helsinki: PS-kustannus, 33-45.

Korhonen, Vesa & Puukari, Sauli 2013. "Kulttuurisen monimuotoisuuden huomioiminen työyhteisössä." Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme*. Väestöliitto ry. Monikulttuurinen osaamiskeskus. Helsinki: Kirjapaino Fram, 48-60.

Kotoutumisen indikaattorit -tietokanta 2020. Online tietokanta. Työ- ja elinkeinoministeriö ja tilastokeskus. (viitattu 22.3.2021). Saatavissa: <https://kototietokanta.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Kotoutumisenindikaattorit>

Kunz, Jean Lock. 2005. "Orientin Newcomers to the Canadian Society: Social Capital and Settlement." Teoksessa *PRI. Social Capital in Action: Thematic Policy Studies* http://profs-polisci.mcgill.ca/stolle/Publications_files/Sep2005socialcapitalinaction.pdf (Viitattu 10.09.2016.)

Kyhä, Henna. 2011. *Koulutetut maahanmuuttajat työmarkkinoilla. Tutkimus koulutettujen maahanmuuttajien työllistymisestä ja työurien aluista Suomessa*. Turun yliopiston julkaisuja. Turku: Turun yliopisto.

Könönen, Jukka & Himanen 2019. "Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maahanmuuttajien työmarkkina-asemaan." Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 54-65.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>. Viitattu 5.3.2021.

Larja, Liisa & Hanna Sutela. 2015. ”Työllisyys.” Teoksessa Tarja Nieminen & Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus, 71-82.

Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna, & Tarnanen, Marja. 2013. ”Kielikysymykset muuttoliikkeessä.” Teoksessa Tuomas Martikainen & Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat*. Helsinki, Finland: Gaudeamus, 163-183.

Liebkind, Karmela & Simo Mannila & Inga Jasinskaja-Lahti & Magdalena Jaakkola & Eve Kyntäjä & Anni Reuter. 2004. *Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.

Linnanmäki-Koskela, Suvi. 2010. *Maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatio. Vuosina 1989-93 Suomeen muuttaneiden tarkastelua vuoteen 2007 asti*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Lith, Pekka. 2007. *Maahanmuuttajat ovat erilaisia yrittäjinä*. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-10-26_001.html?s=0. Viitattu 25.01.2017

Malin, Maili & Anis, Merja. 2013. ”Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa”. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat*. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press, 141-159.

Malin, Maili & Kilpi-Jakonen, Elina 2019. ”Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutuspolut” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 103-117.

Niemelä, Pauli 2004. *Sosiaalinen pääoma Suomen kunnissa*. Kunnallissalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 42. Vammala: Pole kuntatieto Oy ja Pauli Niemelä. http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/3854/Sosiaalinen_paaoma_Suomen_kunnissa.pdf (Luettu 09.01.2017)

Niemelä, Pauli. 2011. ”Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana.” Teoksessa Aini Pehkonen & Marjatta Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 13-43.

Nieminen, Tarja. 2006. ”Sosiaalinen pääoma ja terveys Suomessa.” Teoksessa Laura Iisakka (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa – Tilastokatsaus*. Helsinki: Tilastokeskus, 53-60.

Nieminen, Tarja & Sutela, Hanna & Hannula Ulla 2015. *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus.

Nätti, Jouko. 1985. *Katsaus työmarkkinoiden segmentaatioteorioihin*. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia. Helsinki: Työvoimaministeriö

Paananen, Seppo. 2005. ”Maahanmuuttajien integrointi: vaikea ja ristiriitainen hanke.” Teoksessa Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 173–180.

- Pehkonen, Aini. 2006. *Maahanmuuttajan kotikunta*. Kunnallisankehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 52. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Peltola, Marja. 2014. *Kunnollisia perheitä - Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkiasuja 147, Tiede.
- Perhoniemi, Riku & Inga Jasinskaja-Lahti. 2007. ”Maahanmuuttajien kotoutuminen 7 vuoden seurannan valossa.” *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* Vol. 2, No. 2/2007. Etmu.
- Puukari, Sauli & Korhonen, Vesa 2013. ”Monikulttuurinen ohjaus kotoutumista tukevassa työssä”. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme*. Väestöliitto ry. Monikulttuurinen osaamiskeskus. Helsinki: Kirjapaino Fram, 35-47.
- Pärnänen, Anna. 2006. ”Sosiaalinen pääoma ja työyhteisöt.” Teoksessa Laura Iisakka (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa – Tilastokatsaus*. Helsinki: Tilastokeskus, 71-80.
- Rautavuoma, Veera & Turtiainen, Kati 2018. ”Toimijuutta tukeva tulkkaus perhepalveluissa.” Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 146-168.
- Ruuskanen, Petri. 2001. *Sosiaalinen pääoma - käsitteet suuntaukset ja mekanismit*. VATT tutkimuksia 81. Helsinki: Oy Nordprint Ab.
- Ruuskanen, Petri. 2007. ”Sosiaalisella pääomalla selittäminen.” Teoksessa Leena Alanen & Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 11-38.
- Räsänen, Keijo & Trux, Marja-Liisa. 2012. *Työkirja – ammattilaisen paluu*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Salmenhaara, Perttu. 2003. ”Immigrants and the Finnish welfare state: wasting human capital.” Teoksessa Annika Forsander ja Matti Similä (toim.) *Cultural Diversity and Integration in the Nordic Welfare States: Proceedings of the 12th Nordic Migration Conference*. Helsinki: Helsinki University Press, 51-68.
- Sarvimäki, Matti. 2010. ”Maahanmuuton taloustiede: lyhyt johdatus.” *Kansantaloudellinen aikakauskirja* – 106. vsk. 3/2010. <http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak32010/kak32010sarvimaki.pdf> (Luettu 20.01.2015.)
- Saukkonen, Pasi 2013a. *Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Saukkonen, Pasi. 2013b. ”Maahanmuutto ja kotouttamispolitiikka”. Teoksessa Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) *Muuttajat*. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press, 81-97.
- Saukkonen, Pasi 2016a. *Suomi kotouttaa, kotoutuuko Suomi?*. Studia Generalia -luentosarja Maailman kirjat sekaisin. 25.2.2016. https://www.youtube.com/watch?v=1_mdq4nlBXI (Katsottu 20.12.17)

Saukkonen, Pasi 2016b. Mitä on kotoutuminen. Kvartti 4/2016. Verkkojulkaisu: Helsingin kaupunki. (Luettu 9.3.2021)

Siisiäinen, Martti. 2002. ”Yhteiskunnalliset liikkeet ja yhdistykset 1990-luvun Suomessa.” Teoksessa Kaj Ilmonen & Anne Kovalainen & Matti Siisiäinen (toim.) *Lama ja luottamus*. Helsinki: Svenska Handelshögskolan, 70-101.

Siisiäinen, Martti. 2005. ”Pääoman lajien muuttumissäännöt.” Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minervakustannus Oy, 89-102.

Sisäasiainministeriö 2012. *Maahanmuuton vuosikatsaus 2012*. http://www.migri.fi/download/43811_43667_Maahanmuuton_tilastokatsaus2012_web.pdf?c9871b9022f2d088 (Luettu 13.04.2016.)

Skogberg, Natalia & Koponen, Päivikki 2019. ”Terveiden yhteys työssäoloon koko väestössä ja ulkomaalaistaustaisilla.” Teoksessa Villiina Kazi & Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara (toim.) *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019 – Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*. TEM opttaa ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. 133-142.

Sotkasiira, Tiina 2018. ”Kotoutumista vai hyvinvointia? Metafora-analyysi syrjäseutujen kotopalveluista” Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi – Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tallinna: Vastapaino, 30-52

Suokonautio, Jaana. 2008. *Palapelin palat paikoilleen. Maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Sutela, Hanna. 2005. ”Maahanmuuttajat palkkatyössä.” Teoksessa Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 83–109.

Sutela, Hanna & Liisa Larja. 2015. ”Maahanmuuton syyt.” Teoksessa Tarja Nieminen & Hanna Sutela & Ulla Hannula (toim.) *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*, toim. Helsinki: Tilastokeskus, 15-26.

THL 2021. Intersektionaalisuus ja sukupuoli. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/intersektionaalisuus-ja-sukupuoli> (Luettu 19.3.21)

Turtiainen, Kati 2011. Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa Aini Pehkonen & Marjatta Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 139-161.

Turtiainen, Kati 2012. ”Perhe pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä” Teoksessa Minna Strömberg-Jakka ja Teija Karttunen (toim.) *Sosiaalityön haasteet – tukea ammattilaisen arkeen*. Juva: Ps-kustannus, 35-53

Turtiainen, Kati 2013. ”Maahanmuuttajien vastaanotto ja kotouttaminen kunnissa.” Teoksessa Vesa Korhonen ja Sauli Puukari (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Helsinki: PS-kustannus, 56-70.

Turtiainen, Kati 2017a. Monikulttuurisen sosiaalityön erityiskysymykset -verkkokurssi. Turun yliopisto.

Turtiainen, Kati 2017b. ”Pakkomuutto sosiaalityössä kohdattavana ilmiönä.” Teoksessa Maija Jäppinen & Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-liisa Rauhala (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö*. EU: UNIPress, 203-224.

Turtiainen, Kati & Kokkonen, Tuomo & Viitasalo, Katri 2018. Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineissa. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 26(4) 2018, 343-360.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. *Kotoutumislain käsikirja*. <https://kotouttaminen.fi/kotoutumislain-kasikirja>. Viitattu 5.3.2021.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2016a. *Kunnille suunnattu palvelukysely*. TEM raportteja 23/2016. Verkojulkaisu <https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4350785/palvelukysely-kunnille-2015.pdf/60a5e5db-3fdf-4855-9b29-772d3d39ecf4/palvelukysely-kunnille-2015.pdf>. Viitattu 3.3.2021

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2016b. Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 ja valtioneuvoston periaatepäätös Valtion kotouttamisohjelmasta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45/2016. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Verkojulkaisu. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79075/TEMjul_45_2016_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Unadike, Lottariina 2019. Sosiaalinen pääoma kotoutumisen tavoitteena ja välineenä. Proseminarityö, Turun yliopisto.

Uusitalo, Hannu. 1991. *Tiede, tutkimus ja tutkielma – Johdatus tutkielman maailmaan*. Juva: WSOY

Vehaskari, Aira. 2010. *Talent available. Tapping the expat talent pool*. Elinkeinoelämän valtuuskunta. Helsinki: Taloustieto Oy.

Vuokila-Oikkonen, Päivi & Sakari Kainulainen. 2010. ”Sosiaalisen pääoman mittaria kehittämässä ammattikorkeakouluihin.” *UAS Journal*. https://arkisto.uasjournal.fi/kever-osaja_2010-2/1229-2288-1-CE.pdf (Luettu 13.03.2015.)

Vuorento, Mirkka & Franz-Koivisto, Larissa 2017. ”Maahanmuuttajataustainen vammaisen lapsi ja hänen perheensä sosiaalipalveluiden asiakkaana.” Teoksessa Maija Jäppinen & Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-liisa Rauhala (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö*. EU: UNIPress, 104-132.

Wahlbeck, Östen 1999. *Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. London: Macmillan.

Woolcock, Michael. 2001. Microenterprise and social capital – a framework for theory, research, and policy. *The Journal of Socio-Economics*. 193–198.